

**SÜRDÜRÜLEBİLİR KIRSAL VE KENTSEL
KALKINMA DERNEĞİ**

**KARACADAĞ KÖYLERİ
SOSYAL YAPI, TARIM VE DOĞAL
KAYNAKLAR RAPORU**

Araştırma Ekibi

Nazan ÜSTÜNDAĞ, Sosyolog
Zekai BAKAR, Ziraat Mühendisi
Leyla ŞEN, Kalkınma Uzmanı
SÜRKAL Uzmanları

2002, Ankara

İÇİNDEKİLER

Giriş

1. ARAŞTIRMANIN AMACI

- 1.1. Araştırmanın Kapsamı
- 1.2. Araştırmada Kullanılan Yöntem
- 1.3. Araştırmada Karşılaşılan Sorunlar

2. KÖYLERDE NÜFUS YAPISI

- 2.1. Nüfus ve Hane Sayısı
- 2.2. Hane Yapısı
- 2.3. Nüfus Hareketliliği

3. TOPLUMSAL ALTYAPI HİZMETLERİ

- 3.1. Eğitim
- 3.2. Sağlık
- 3.3. Elektrik ve İletişim
- 3.4. İçme ve Kullanma Suyu
- 3.5. Ulaşım
- 3.6. Konut Durumu
- 3.7. Köy Odası ve Kahvehane

4. ÖRGÜTLENME

- 4.1. İdare ve Liderlik
- 4.2. Yardımlaşma
- 4.3. İmece ve Salma
- 4.4. Diğer Örgütlenme Deneyimleri
- 4.5. Köy İçi ve Köy Dışında Anlaşmazlıklar
- 4.6. Kamu Kurumları İle İlişkiler

5. SOSYAL TABAKALAŞMA

- 5.1. Köylerarası Farklılaşma
- 5.2. Köy İçi Tabakalaşma
- 5.3. Sosyal Hareketlilik

6. CİNSİYETLERARASI GÜÇ DAĞILIMI

- 6.1. Cinsiyetlere Göre Rol Dağılımı
- 6.2. Karar Verme Süreçleri
- 6.3. Kaynaklara Ulaşım
- 6.4. Kadınlara Özgü Sorunlar

7. GELİR VE GEÇİM KAYNAKLARI

- 7.1. Hayvancılık
- 7.1.1. Büyükbaş (BB) Hayvancılık
- 7.1.2. Küçükbaş (KB) Hayvancılık
- 7.2. Mevsimlik İşçilik
- 7.3. Arazi Kullanımı
- 7.4. Bitkisel Tarım
- 7.5. Diğer Geçim Kaynakları
- 7.5.1. Arıcılık
- 7.5.2. Ticaret
- 7.5.3. Yevmiyeli İşçilik

8. DOĞAL KAYNAKLAR

- 8.1. Mera Kullanımı
- 8.2. Ormanlar
- 8.3. Yabani Hayvan Varlığı
- 8.4. Tarım Arazileri

9. SONUÇ/SOMUT ÖNERİLER

EKLER

1. Karacadağ Köyleri Sosyo-Ekonomik Yapı ve Doğal Kaynaklar Mevcut Durum Araştırma Formu

GİRİŞ

UNDP-GEF Küçük Ölçekli Programlar Türkiye Koordinatörlüğü ile Sürdürülebilir Kırsal ve Kentsel Kalkınma Derneği (SÜRKAL) arasında 24 Kasım 2000 tarihinde **Karacadağ Bitki Çeşitliliğini Araştırma Projesi**'nin uygulamasına yönelik bir işbirliği sözleşmesi imzalanmıştır. Aşağıda bu sözleşmenin bir gereği olarak yapılmış olan ve Karacadağ'daki doğal kaynak kullanıcısı köylerin sosyal ve ekonomik yapılarını, gelir kaynaklarını, sosyal altyapı ve doğal ve sosyal çevreleri ile ilişkilerini incelemeyi amaçlayan eylem araştırmasının temel sonuçları sunulmuştur.

Bu tespit ve "tartışmaların gerekçesi; doğal kaynaklara yönelik tehditlerin büyük bir kısmının, kaynakları kullanan insanların zaman içinde değişen sosyal ve ekonomik durumları ile doğrudan bağlantılı olduğu varsayımdır.

Eylem araştırmasının, yöntem ve teknikleri, derneğin Ankara'daki merkezinde, farklı konu uzmanlarının katılımıyla düzenlenen toplantılarda belirlenmiştir. Araştırma, SÜRKAL'ın biraraya getirdiği üç kişilik bir çekirdek ekip tarafından gerçekleştirilmiştir. Araştırma, 6-13 Temmuz 2001 tarihleri arasında Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Karacadağ yöresinin Diyarbakır ve Şanlıurfa illeri idari sınırları içinde bulunan 10 köy ve bir beldede gerçekleştirilmiştir.

1. ARAŞTIRMANIN AMACI, KAPSAMI VE YÖNTEMİ

1.1. Amaç

Karacadağ yöresindeki sosyo-kültürel ve ekonomik yapı ile köylerin doğa ve sosyal çevre ile ilişkilerinin mevcut durumunu belirlemeye yönelik olarak yapılan eylem araştırmasının amaçları aşağıda belirtilmiştir:

- Bölgenin nüfus yapısını tanımlamak,
- Bölgenin sosyal yapısı ve dinamiklerini ortaya koymak,
- Bölgede sosyal tabakalaşmaya yönelik genel çerçeveyi belirlemek,
- Bölgenin eğitim, sağlık ve diğer sosyal altyapı düzeyini saptamak,

- Kadının cinsiyete dayalı rollerini ve bu rollerin toplumsal konum üzerindeki etkisini belirlemek,
- Yöredeki toplumsal dayanışma mekanizmaları ve örgütlenme eğilimleri üzerine bilgi toplamak,
- Bölgedeki ekonomik yapı ve geçim kaynaklarını saptamak,
- Bölgedeki doğal kaynak yapısı, mevcut kaynakların kullanımı ve aşınımı hakkında bilgi edinmek,
- Halkın genel olarak sosyal ve ekonomik öncelikleri ve eğilimlerini saptamak.

1.2. Kapsam

Karacadağ yöresinin mevcut sosyo-kültürel durumunu, ekonomik yapısını ve doğal kaynak varlığını saptamaya yönelik eylem araştırması 9 köy ve 2 beldeyi kapsamaktadır (Tablo 1). Bunlardan Altaylı, Karabahçe ve Eğriçay köyleri ile Kapıkaya beldesi Siverek İlçesi'ne (Urfa), Alatosun Belde'si, Ayveri, Ovabağ, Çömçeri, Halilören ve Yarımkaş köyleri Çınar İlçesi'ne (Diyarbakır), Oğlaklı Köyü ise Diyarbakır merkeze bağlıdır.

Söz konusu on köy ve bir belde, Nisan ayının ilk haftasında ziyaret edilen yerleşim alanları arasından; çoraklaşmanın ve geven bitkisi sökümünün görece daha yoğun olarak gözlenildiği yerleşimler olma özellikleri nedeniyle belirlenmiştir. Ancak tek kriter bu olmamış, araştırma kapsamındaki yerleşim birimlerinin bölgede mevcut sosyal altyapı, güç ilişkileri ve mülkiyet yapısındaki farklılıkları temsil etme özellikleri de önemli belirleyenler olmuştur.

1.3. Yöntem

Araştırmada kullanılan temel yöntem "Hızlı Kırsal Değerlendirme" olmuştur. Farklı konularda uzmanlaşmış üç kişiden oluşan ekip bir hafta süreyle sahada çalışarak, araştırmayı tamamlamıştır. Ekipte ziraat mühendisi Zekai Bakar, kalkınma uzmanı Leyla Şen ve sosyolog Nazan Üstündağ görev almıştır. Çalışma süresince, bitkibilimci Doç. Dr. Selçuk Ertekin ekibin danışmanlığını yapmış, hedef grupla daha sağlıklı iletişim kurmak amacıyla yörede konuşulan dili bilen bir bayan tercümandan da yararlanılmıştır.

Ziyaret edilen köylerin çoğunluğunda kadın ve erkekler için geniş katılımlı birer toplantı düzenlenmiş ve benzer sorular iki gruba da yöneltilmiştir. Ayrıca bir çok köyde, köylülere danışılarak seçilen yoksul aileler (her köyden en az bir aile) ile de görüşülmüştür. Alatosun Beldesi'nde bilgilerin çoğu belediye başkanından alınmış, Altaylı ve Oğlaklı köylerinde ise kadınlar ve yoksullar ile konuşulmamıştır. Araştırma çalışması için yapılacak toplantıların amacı ön araştırma sırasında köy muhtarlarına detaylı olarak anlatılmış ve organizasyon için planlama yapılmıştır. Köy muhtarları bu bilgilenme doğrultusunda yapılması planlanan çalışma konusunda köy halkını aydınlatmıştır. Araştırma ekibi köye ulaşmadan, muhtarların yardımıyla köyün erkekleri uygun bir mekanda bir araya toplanmıştır. Kadınlar ve yoksullar ile yapılan toplantılar ise erkekler ile yapılan toplantı sonrası gerçekleşmiştir.

Erkeklerin katıldığı toplantılar, köylerde köy odası veya kahvehane olmadığı için, muhtarın veya köyün ileri gelenlerinin evlerinde yapılmıştır. Kadınlarla düzenlenen toplantılar ise köydeki uygun evlerden birinin odasında gerçekleştirilmiştir. Köylerdeki yoksul kişilerin görüşlerini almak için , bizzat evlerine gidilmiş veya bu iş için köy muhtarının evinde ayrı bir oda kullanılmıştır. Toplantılara katılım yüksek düzeyde olmuştur. Kadınlarla ve yoksullarla yapılan toplantılara sadece ekibin bayan elemanları katılmış, bayan elemanlar tüm köylerde erkeklerle yapılan toplantıların bir kısmını da izleme olanağı bulmuştur. Bu nedenle, kadınlar ve yoksul kişilerle görüşmelerden elde edilen bilgilerin görece daha kapsamlı olduğunu söylemek mümkündür.

Bilgide tutarlılığı ve karşılaştırmayı sağlamak amacıyla köy toplantılarına sorulacak sorular önceden belirlenmiştir (Bkz. Ek 1). Ancak toplantının akışına göre soruların sıraları değiştirilmiş, bazı soruların yanıtız kalması üzerine bunlara başka yollardan geri dönülmüş, katılımcıların eğilimine göre bazı konuların üzerinde daha çok durulmuştur. Toplantıda konuya göre, ekipten bir kişi kolaylaştırıcı rolünü üstlenmiş, ancak hem ekibin diğer üyelerinin, hem de toplantıya katılan diğer kişilerin toplantıyı etkilemelerine, yorum ve tartışmalara katılımlarına gereken özen gösterilmiştir.

Bu toplantılardan elde edilen veriler daha sonra ekip üyeleri arasında tartışılmış, değişik gözlemler ışığında analiz edilmiş ve sonuçlar grubun ortak yorumları olarak kayıtlara eklenmiştir.

Kadınların büyük bir kısmının Türkçe bilmemesi, toplantılarda bir bayan tercümanın yardımını gerektirmiş; erkeklerle yapılan toplantılarda ise dil sorununun çözümü için zaman zaman ekibin şoföründen destek alınmıştır. Ayrıca Siverek Tarım İlçe Müdürlüğü ile Ovabağ yakınındaki karakol komutanından da bölge ile ilgili bilgi derlenmiş, doğal çevre ile ilgili ilişkiler saptanırken, Proje'nin danışmanlarından Doç. Dr. Selçuk Ertekin'in Karacadağ yöresi ile ilgili uzmanlık bilgisi ve saha deneyimlerinden yararlanılmıştır.

1.4. Araştırma Sürecinde Karşılaşılan Sorunlar

Karacadağ bölgesinde gerçekleştirilen bu eylem araştırmasında, benzer her araştırmada olduğu gibi, önceden tahmin edilemeyen bazı sorunlarla karşılaşmıştır. Bunlardan en önemlisi iletişim alanında olmuş, beklentilerin aksine bölgede ziyaret edilen bazı köylerde konuşulan dilin Kürtçenin bir kolu olan Kurmançi değil Zazaca olduğu sonradan anlaşılmıştır (Tablo 1). İletişim kurma konusunda yardımcı olmak üzere ekibe katılmış olan bayan tercümanın sadece Kurmanci bilgisine sahip olması kısmen engelleyici bir faktör olmuştur. Bu köylerde erkeklerin Türkçe biliyor olması araştırmanın akışını etkilememiş, ancak birçoğu sadece Zazaca konuşan kadınlarla iletişim kurmak ancak köyden bir kadının ya da genç kızın çevirmen rolünü üstlenmesi ile aşılmaya çalışılmıştır. Ancak bu da yeterli bilgi akışını sağlayamamıştır.

Tablo 1: Saha Araştırması Kapsamındaki Yerleşim Birimleri

Yerleşim Adı	Konuşulan Dil	Eski Adı	Aşireti
Alatosun	Kurmançî	Şehlerdarbi	Karışık
Altaylı	Kurmançî	Dindar	Karahan
Ayveri	Kurmançî	Ayveri	Geleyban
Cömceli	Zazaca	Hüsükan	Meheylan
Eğriçay	Kurmançî	Aşağı Şehli Şeyhli	Kejan
Haliören	Zazaca	Karwara	Meheylan
Kapıkaya	Zazaca	Babaran	Babli
Karabahçe	Kurmançî	Karabahçe	Türkmen
Oğlaklı	Zazaca	Habeşi	Bucak
Ovabağ	Kurmançî	Kilwan	Zirikan
Yarımkaş	Zazaca	Kanipani	

Karşılaşılan bir diğer sorun ise, araştırmanın çok geniş kapsamlı olarak planlanmış olmasıdır. Eylem araştırması, sosyal ve kültürel yapı, temel geçim kaynakları ve ekonomik yapı, doğal kaynaklar ve kullanım şekilleri gibi üç farklı konuda

gerçekçi/sağlıklı bilgi edinmeyi hedeflemiştir. Katılımcı bir anlayışla gerçekleştirilen toplantılarda, araştırma ekibinin yönelttiği soruların yanıtlanması, katılımcıların kendi aralarında tartışmalarını gerektirmiş, bu durumda toplantıların öngörülenden oldukça uzun sürmesine neden olmuştur. İş yoğunluğu toplantının sürelerini uzatan bir diğer etmen olmuş, bu nedenden dolayı kadınlarla yapılan toplantılar erkeklerle gerçekleştirilen toplantılara göre daha uzun olmuştur. Bu tür toplantıların günlük yaşamlarının olağan bir parçası olmaması ve konuları “kendilerini pek ilgilendirmeyen konular” olarak değerlendirmeleri sonucunda özellikle erkek katılımcılar arasında sıkılanların olduğu gözlenmiştir.

Karacadağ yöresi, daha önce de değinildiği gibi araştırmanın kapsadığı hemen her alanda, büyük farklılıklar ve değişkenlikler barındırmaktadır. Bu nedenle bütün köylerde her konunun ayrı ve derinlemesine ele alınması gerekmiş, bu durum, koşullar ve ilişkiler dikkate alınarak soru formunun sonradan göreceli olarak kısaltılmasını gerektirmiştir. Ancak, bu kısaltmalara rağmen köylere yapılan ziyaretler en az üç saat sürmüş, bir köy için ortalama olarak 4.5 saat harcanmıştır.

Eylem araştırması yapılırken karşılaşılan bir diğer zorluk ise köylere erişim konusunda yaşanmıştır. Erişim ile ilgili zorluk, yolların yetersizliği ve bozukluğunun yanısıra idari düzenlemelerden de kaynaklanmıştır. Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi köyler yörede Kürtçe adlarıyla bilinmekte, resmi

kamu kurumlarında ise aynı köyler Türkçe isimleri ile anılmaktadır. Bazen isim karışıklığı nedeniyle köyleri bulmak ekibe zaman kaybettirmiştir.

Erişimle ilgili bir diğer kısıtlayıcı da mevsimsel hareketlilik olmuştur. Eylem araştırmasının yapıldığı dönemde bazı köylerin yaylaya çıktıkları anlaşılmıştır. Bu nedenle araştırma ekibi, Alatosun ve Çömçeri yerleşim birimlerini yaylada ziyaret etmiş, iki köy ise (Karasungur ve Leblebitaş) konakladıkları yaylalara ulaşım çok güç olduğundan araştırma kapsamından çıkartılmak zorunda kalmıştır.

Son olarak araştırma kapsamında karşılaşılan bir diğer güçlük ise köylülerin ekipten beklentilerinin çok yoğun olmasıyla ilgilidir. Rapordan da anlaşılacağı gibi ziyaret edilen köyler bir çok konuda kamu hizmetlerinden mahrum ve çeşitli fırsatlardan yoksundur. Bilhassa yoksul hanelerin en temel ihtiyaçları dahi yeterli düzeyde karşılanamamaktadır. Ayrıca resmi kurumların köyler ile ilişkileri son derece kısıtlıdır. Bu şartlarda, araştırmayı yapmaya gelen ekipten ileriye dönük proje beklentisi yoğun ve geniş kapsamlı olmuştur. Bilhassa yoksulların, ekibi resmi kurumlar ile kendi aralarında (örneğin geciken 65 yaş maaşları konusunda) bir elçi olarak gördükleri gözlenmiştir.

2. Köylerde Nüfus Yapısı

Araştırma kapsamında ziyaret edilen 11 yerleşim biriminden biri nahiyeye (Alatosun), diğerleri ise köy statüsündedir. Ovabağ ise eskiden nahiyeye konumunda iken sonradan köy statüsüne geri dönmüştür. Araştırmanın aşağıdaki kısmında, Alatosun'un nüfus verileri, bu yerleşim bilgi/veri derleme süreçlerinde temel alınan birimden (köy yerleşim biriminden) farklı olduğu için ayrı bir yerleşim olarak irdelenmiştir. Örneğin Alatosun ile ilgili nüfus verileri belediye başkanından, köyler ile ilgili bilgiler ise köy muhtarlarından veya doğrudan halka sorarak derlenmiştir.

Nüfus ve toplumsal ilişkilerin irdelendiği bu bölümde, Karacadağ'daki insan kaynakları potansiyeli ve nüfus yapısının değişebilirliğinin ve çok çeşitliliğinin ortaya konulmasına çalışılmıştır. Ön araştırma sonucunda elde edilen bilgiler ışığında ve eylem araştırmasının amacı göz önüne alınarak, hane sayısı 40'ın altında olan yerleşim birimleri araştırma

kapsamına alınmamıştır. Bu, Karacadağ'daki genel sosyo-ekonomik yapıyı yansıtmakla beraber, bazı "alt yöre" ya da coğrafi farklılık taşıyan "mikro havzalar"ın genelleme dışında kalmasına yol açmış olabilir.¹

2.1. Nüfus ve Hane Sayısı

Ziyaret edilen köylerde birim köy başına düşen ortalama birey sayısı 1133 ve ortalama hane sayısı ise 115'tir. Araştırma kapsamına alınan köyler arasında en fazla nüfusa sahip olan köy 2280 ile Karabahçe köyüdür. Bu köy araştırma kapsamındaki köyler arasında, hane sayısı 200'ü aşan tek köydür (220). Yarımkaş köyü ise 450 nüfusu ve 40 hanesi ile ziyaret edilen köyler arasında en az nüfusu olan köydür. Köylerin çoğunluğunun (6'sının) hane sayısı 100 ile 150 arasında değişmektedir. Ziyaret edilen köylerin yarısının nüfusu 1000 ile 2000 arasında değişmekte, dört köyde ise 1000'in altında bir popülasyon barınmaktadır. Hane sayısı 100'ün altına düşen köy sayısı ise ancak üç (3) tür (Tablo 2). Araştırma kapsamındaki köylerin tümü mezraların idari bölümlere açısından biraraya getirilmesi suretiyle bu statüyü kazanmıştır. Bir diğer deyişle, köyler, aralarında kan bağı olan ailelerin meydana getirdiği küçük birimler, yani mezraların (birkaç küçük yerleşim biriminin) idari olarak bir araya gelmesinden oluşmaktadır. Batı Avrupa köylerindeki köy yerleşimlerinden oldukça farklı olan bu özelliğin, kalkınma ve doğal kaynakların tahrip edilmesini önlemeye yönelik proje uygulama faaliyetlerinde mutlaka dikkate alınması gerekmektedir.

¹ Bu coğrafi, iklimsel, ekolojik ve sosyal farklılıklar, halen sınırlı bir alanda sürdürülen araştırma ve demonstrasyon çalışmalarının gelecek dönemlerde Karacadağ'ın diğer yörelerine de yaygınlaştırılmasını gerektirmektedir. Ancak bu şekilde yörenin tamamı için genellemeler yapma, bitki çeşitliliğini ve tehditleri daha eksiksiz tespit etme, tanımlama olanağı elde edilebilecektir.

Tablo 2: Nüfus Yapısı

Yerleşim Adı	Nüfus	Hane S.	Çocuk S. (0-15)	Yetişkin	Yaşlı S. (55 üstü)	Ortalama Hane Bü.
Alatosun	4000	500	2500	1200	300	15 ila 20
Altaylı	1000	150	650			10 ila 15
Ayveri	800	70	400	300	100	10 ila 15
Çömçeri	750	120	400	250	100	10 ila 20
Eğriçay	1200	120	600	400	200	10
Halıören	1000	107	400	400	200	10 ila 20
Kapıkaya	2000	150	1200	500	300	10 ila 15
Karabahçe	2280	220	1200	680	400	10 ila 15
Oğlaklı	550	50	250	125	75	10
Ovabağ	1300	146	700	450	250	10
Yarımkaş	450	40	250	160	40	15

Nüfusu az olan köylerin hemen hepsi Zazaca konuşan Kürt köyleridir. Bu köylerin kuruluşları göreceli olarak daha yakın zamanda gerçekleşmiştir. Bunlardan Ayveri köyü geçim sıkıntısı sebebiyle, Oğlaklı köyü ise 40 yıl evvel haneler arası çatışma ve politik sebeplerden ötürü daha önce buldukları yeri (Siverek civarı) terk edip, bölgeye göç etmiş aileler tarafından kurulmuştur. Köylerdeki nüfus artışının tamamen doğum yolu ile gerçekleştiği hesaba katılırsa, kuruluş tarihleri yakın zamanı gösteren köylerin, nüfus ve hane sayısının göreceli olarak düşük olmasını açıklamak kolaylaşmaktadır. Bazı köylerin nüfusunun düşük olması daha önce mezra konumundaki yerleşim birimlerinin köy statüsü kazanmasıyla da açıklanabilir.

1992 yılında kurulan Alatosun belde belediyesinin idari bakımdan kendine bağlı 13 yerleşim birimi bulunmaktadır. Alatosun'un nüfusu 4000, hane sayısı 500'dür. Burada yerleşim birimi başına düşen ortalama nüfus 308 ve hane sayısı ise 38'dir. Diğer bir deyişle, Alatosun beldesine bağlı köyler (sayıları fazla olmamakla birlikte) araştırmaya alınan diğer köylerden küçüktür.

Ziyaret edilen köylerin hepsinde nüfus dağılımı benzer özellikleri göstermektedir. Nüfusun yarısından çoğunu 15 yaşından küçükler oluşturmaktadır. 15 yaş altı grup, araştırmada çocuk kapsamına alınmıştır. Ancak, eğitim bölümünde daha detaylı anlatılacağı gibi, Karacadağ'da yaşayanlar için çocukluk kategorisi, erkekler için işgücünün yoğunluğu ve biçimine, kızlar için ise vücudun gelişimine göre belirlenmektedir. Özetle yörede çocuk kategorisi değişken bir

özellik taşımakta şehirlerde yaşayanlara göre daha erken sona ermektedir.

Ziyaret edilen köylerde, her hanede yaşı 55 'in üzerinde olan bir ya da iki aile üyesi bulunmaktadır. Ancak yörede yaşlılık da, çocukluk gibi değişken bir kategoridir ve kişinin iş gücüne, politik ve sosyal konumuna göre farklılık göstermektedir. Daha sonra tartışılacağı gibi Karacadağ'da, "yaş" değişkeni tıpkı "cinsiyet" değişkeni gibi kişinin hanedeki ve köy toplumsal ilişkilerindeki etki gücünü ve yapması gereken işleri sosyal olarak belirleyen bir kategoridir.

Son olarak Karacadağ bölgesinde hızlı bir nüfus artışı gözlemlenmiştir. Hızlı nüfus artışı, doğum oranının yüksekliğinden kaynaklanmaktadır. Doğum kontrol yöntemleri yeterince bilinmemekte ve yaygın olarak kullanılmamaktadır. Eğriçay, Ovabağ ve Karabahçe köylerinde yaşayan bazı kadınlar bu yöntemler konusunda bilgili olduklarını belirtmişlerdir. Ancak bu kadınlar, deneyimlerini diğer kadınlarla paylaşamamış ve yöntemler çevrede yaygınlaşamamıştır.

Modern korunma yöntemlerinin kullanımını engelleyen en önemli faktör olarak maddi olanaksızlar gösterilmiştir. Bu konuda bilgi, ilaç ve diğer doğum kontrol materyalleri ancak şehirde sağlanabilmekte ve daha sonra tartışılacağı gibi şehre inmek birçok haneye pahalıya geldiği için genel olarak sağlık hizmetlerine erişim güçleşmektedir.

Planlı doğurganlığın benimsenmesini engelleyen diğer bir etken ise geleneksel ve dinsel baskılardır. Planlı doğurganlığa karşı olan yaklaşımın genellikle fahri imamların bulunduğu köylerde daha çok kabul gördüğü gözlenmiştir. Örneğin Karabahçe ve Yarımkaş'ta bulunan ve devlet tarafından atanan kadrolu imamlar, doğum kontrolünü desteklemektedir. Bölgede çocuk ölümlerinin azalması ve aşırı doğurganlık nedeniyle giderek artan nüfus ve ihtiyaçlar doğal kaynaklar üzerinde büyük bir baskı oluşturmaktadır.

2.2. Hane Yapısı

Karacadağ'da ortalama hane büyüklüğü genel olarak on (10) kişidir. Ancak hanenin yapısı, sosyal konumuna ve yaşam

devinimindeki yerine göre farklar gösterebilmektedir. Karacadağ'da, erkek soyundan üç kuşağın, yani dede, babaanne, baba, anne ve çocukların bir arada yaşadığı hane yapısı egemen olmamakla beraber oldukça yaygındır. Bu tür "geniş aile" yapılarında aynı hanede yaşayanların sayısı on (10) veya on kişinin üzerinde olmaktadır.

Ancak erkeklerin bir kısmı, maddi durumları uygun olursa ve geçimlerini babalarından ayrı olarak sağlayabiliyorlarsa, evlenip ilk çocukları dünyaya geldikten sonra ayrı bir eve çıkabilmektedir. Bu tür hanelerde yaşayanların sayısı üç kişiden-on kişiye kadar değişebilmektedir.

Karacadağ'da, haneleri birbirlerine sıkı ilişkilerle bağlı, birer ekonomik ve sosyal birim olarak kabul etmek gerekmektedir. Haneler kendi içlerinde yaş ve cinsiyete dayalı belli hiyerarşik yapıya sahiptir. Ayrıca kendi geçimlerinden birinci derecede kendileri sorumludur. Örneğin ayrı bir eve çıkma kararının neye bağlı olduğu sorusuna, tüm köylerde hanenin kendi geçimini sağlayabilmesi yanıtı verilmiştir. Ayrıca köylerin yarısından fazlasında aile içinde özellikle kadınlar arasındaki güç ilişkilerinin de önemli bir faktör olduğu söylenmiştir. Kimi köylerde (örneğin Çömçeri) evli erkek çocuk aileden ayrılmaya karar verdiğinde kendine miras kalacak olan toprağın zilliyetini ve kendine düşecek hayvanları da almakta ve miras paylaşım zamanında ailenin mal varlığı evde kalan erkek kardeşler arasında bölüşülmektedir.

Hanelerinden ayrılan evli erkek çocukların aileleri ile ilişkileri sıkı bir şekilde devam etmektedir. Köyü ilgilendiren konularda karar alınacağı zaman bir çok haneden oluşan bir aileyi bir tek kişi temsil etmektedir. Ayrıca hanenin dışarıdan yardım almasını gerektiren bazı ekonomik ilişkiler (borç alıp verme, hayvan otlatma vs.) geniş aile içinde alınan kararlarla yürütülmektedir. Bu tür ilişkilerin özellikle, göreceli olarak daha güçlü ve zengin ailelerde yoğun olarak sürdüğü gözlemlenmiştir. Yoksul ailelerin ise çeşitli nedenlerle bu tür ilişki ağlarının dışına çıkmış veya çıkartılmış olduğu tahmin edilmektedir. Kadınların karar mekanizmaları dışında bırakılmaları, geleneksel yapıya hakim olan erkek egemen yaklaşımın bir yansıması olarak belirlemekte, bu tür ilişkilerde kadınlar dışlanmaktadır. Ancak kadınlar karar mekanizmalarına gizil olarak etki edebilmektedirler.

Karacadağ köylerinin çoğunda birden çok kadınla evlilik özellikle güçlü ailelere mensup erkeklerin sürdürdüğü bir pratiktir. Yaşı ilerlemiş erkeklerin daha çok benimsediği bu toplumsal pratiğin, genç evli erkekler arasında da “arzu edilen” bir uygulama olduğu gözlemlenmiştir. Bu tür durumlarda her iki eş için ayrı ayrı ev açılmakta veya aynı hanede iki eş bir arada da barınmaktadır. İki eşliliğin anlamı, neden ve sonuçları derinlemesine araştırılmamıştır, ancak, kadınları ilgilendiren bazı gözlemler ileride tartışılacaktır.

Son olarak belirtilmesi gerekir ki Karacadağ'da dul olup da tek başına yaşayan kocası ölmüş ya da boşanmış dul kadına-Yarımkaş'taki bir hane hariç- rastlanmamıştır. Kocasından ayrılmış ve/veya terkedilmiş kadınlar genellikle hemen evlendirilmektedir. Kocasını ölmüş kadınların ise çoğunlukla yeniden evlenmeyip kocasının ailesi ile yaşamayı yeğledikleri, bunu geleneklere dayalı yerleşik toplumsal kuralların bir gereği olarak yerine getirdikleri saptanmıştır. Karacadağ yerleşimlerinde yeniden evlenen kadınlar, çocuklarını ölen eşinin ailesine bırakmak zorundadır.

2.3. Nüfus Hareketliliği

Araştırma kapsamına alınan köylerde son yıllarda temelli göçe eğilim azalmıştır. Göç, kentin çekiciliği-kırsalın iticiliği çerçevesinde şekillenmiş ancak yöreye özgü nedenler de bu nüfus hareketliliğinde belirleyici olmuştur. Eğriçay'da 2, Altaylı'da 5 (Diyarbakır'a), Karabahçe'de 15, Oğlaklı'da 10 hane, yaklaşık 10 yıl önce köyde geçimlerini sağlayamadıkları gerekçesiyle göç etmiştir. Ovabağ'da ise göç oranı, yurt içi ve yurtdışı olmak üzere, % 30 kadardır. Yüksek göç oranının nedeni sorulduğunda politik nedenlere işaret edilmiş ancak konunun fazla irdelenmesi katılımcılar tarafından engellenmiştir.

Altaylı'dan 20 yıl önce İzmir'e bir göç yaşanmış, Kapıkaya'dan ise haneler arasında çıkan anlaşmazlıklar nedeniyle 150 hane köyü terk ederek İzmir, İstanbul, Ankara ve Mersin gibi büyük şehirlere yerleşmiştir. Yakın zamanda göç etmiş olanlar amelelik yaparak veya çay ocağı işleterek geçimlerini sağlarken, eskiden göç etmiş olanların akıbeti öğrenilememiştir.

Türkiye’de köyden kente temelli göç, birkaç ailenin buna cesaret etmesi ve riskleri göze alması ile başlamaktadır. Göçteki süreklilik, kente göçmek isteyenlerin riski göze alıp ilk adımı atan ailelerle ilişki kurmaları ile sağlanmaktadır. Bu bağlamda, Karacadağ’dan niye yoğun göç olmadığı sorusuna katılımcıların verdiği yanıt, şehirde yakın akrabalarının bulunmaması ve işsizlik kaygısı olmuştur. Ayrıca şehirde hor görülmenin getirdiği olumsuzluklar ve son yıllarda şehirlerde hızla artan işsizlik gibi nedenler de dile getirilmiştir.

Karacadağ’da temelli göç yerine, farklı boyutlarda nüfus hareketlilikleri yaşanmaktadır. Geçim ve gelir kaynakları bölümünde de tartışılacağı gibi ailenin beraberce ya da genç erkeklerin tek başlarına gerçekleştirdikleri mevsimlik göç bu yörede çok yaygındır. Bu çerçevede yaz sonu ve sonbahar başında köylerin nüfusunda büyük azalmalar yaşandığını belirtmek gerekir. İlbaharda ise köylerde yaşayan ailelerin büyük çoğunluğu yaylalara çıkmaktadır. Eğriçay’da 15 hane yaşamlarını halen göçebe olarak sürdürmektedir.

3. Toplumsal Altyapı Hizmetleri

Bu bölümde Karacadağ'daki toplumsal altyapı hizmetleri ve bu hizmetler ile ilgili olarak dile getirilen sorunlar ve beklentiler özetlenecektir. Bu konulara ilişkin bilgiler köylerde yapılan görüşmelerden ve araştırma ekibinin yaptığı gözlemlerden derlenmiştir. Bu verilerin Karacadağ'daki yaşam kalitesi ve insan kaynakları hakkında oldukça aydınlatıcı olduğu ve yöreyle ilgili yeterli bir bilgi sunduğu söylenebilir. Karacadağ'daki altyapı hizmetleri tartışılırken altı çizilmesi gereken en önemli husus, alt yapı yetersizliklerinden ve bunun yarattığı sorunlardan en büyük zararı gören kesimin yoksullar, yaşlılar, kadınlar ve çocuklar gibi değişik risk grupları olduğudur.

3.1. Eğitim

Karacadağ köylerinde yapılan bu araştırmada eğitim ile ilgili sorulara sağlıklı ve tutarlı cevap almak oldukça zor olmuştur. Bunun nedeni tüm köylerde okur-yazarlığın Türkçe konuşmak olarak anlaşılmasıdır. Bu durumda köydeki okur-yazarlık oranı hakkında elde edilen bilgilere dikkatli yaklaşılması gerekmektedir. Verilen oranlar çoğu zaman okuma yazma oranı değil Türkçe bilme oranıdır. Türkçe öğrenme yolları okul dışında da televizyon, devlet kurumları ile ilişkiler veya mevsimlik göç gibi farklı kanalları kapsadığından, elde edilen verilerin okur-yazarlık oranından daha yüksek olduğu tahmin edilmektedir. Bu konuya ileride tekrar dönülecektir.

Karacadağ'da Türkçe bilme oranı erkekler arasında %100'e yakındır. 30 yaşın üzerindeki kadınların ancak % 5'i Türkçe öğrenebilmiştir. Bu oran 30 yaşın altındaki kadınlarda ise % 100'lere ulaşmakta, ancak bunun da genellikle eğitim ile değil kitle iletişim araçları (bilhassa televizyon) aracılığı ile gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Bazı köylerde akrabaların da birbirlerine Türkçe öğrettikleri ifade edilmiştir.

Karacadağ'da ziyaret edilen köylerin tümünde ilkokul bulunmaktadır. Bunların açılış zamanları Tablo 3 'de gösterilmiştir. Ziyaret edilen yerleşim birimlerinin altısında okullar 1980 öncesi dönemde açılmıştır. Ancak okulun açılış yılının, okur-yazarlık oranı ya da köydeki diğer değişkenlerle herhangi bir ilgisi olduğunu söylemek mümkün değildir.

Çömçeli, Karabahçe ve Alatosun Beldesi'ndeki ilkokullar 8 yıllıktır. Bunun dışında kalanlar 7 köyde ise ilkokullar 5 yıllık eğitim verebilmektedir. İlkokul öğrencileri (Ovabağ hariç) geriye kalan 3 yıllık eğitimlerini, Milli Eğitim Bakanlığı'nın ya da köylülerin katkısı ile organize edilen taşımali sistemle, Çınar, Siverek veya civar beldelerde tamamlamaktadır.

Tablo 3: Sosyal Altyapı Mevcut Durumu

Yerleşim Adı	Eğitim	Sağlık	Elektrik	İletişim	Ulaşım	Su
Altaylı		Yok	1958	1991	3 Minib. 1 Trak.	1 çeşme ve artez (-) (yetersiz)
Ayveri	1980-5yıl	Yok	1986	Yok	2 Minib.	1 artez. (yeterli)
Çömçeri	1990-8yıl	Yok	1985	2000	2 Minib. 2 Kam.	1 artez. 2 kaynak (yeterli)
Eğriçay	1952-5yıl	Yok	1985	Yok	6 Minib. 8 Kam. 2 Oto. 20 Trak.	6 çeşme ve artez.(-) (yeterli)
Halıören	1992-5yıl	Yok	1984	Var	1 Oto. 3 Trak.	1 kuyu (yetersiz)
Kapıkaya	1952-5yıl	Yok	1985	2000	1 Minib. 4 Kam. 1 Oto. 4 Trak.	2 kuyu ve şebeke (yetersiz)
Karabahçe	2001-8yıl	1966	1988	1997	10 Minib. 2 Kam 2 Oto. 5-6 Trak.	8 çeşme (yeterli)
Oğlaklı	1965-5yıl	Yok	1988	1994	Bilinmiyor	Gölet ve şebeke (içme suyu yetersiz)
Ovabağ	1956-5yıl	1972-Kapalı	1983	2000	2 Minib. 2 Oto.	1çeşme ve artez (-) (yete
Yarımkaş	1971-5yıl	Yok	1988	Yok	1 Minib. 1 Oto. 6-7 Trak.	Kaynak (yetersiz)
Alatosun	1962-8yıl	1994	1987	Var	15 Minib. 2 Kam 10 Oto. 2 Trak.	Artezyen ve memba (yetersiz)

Köylerde yapılan görüşmelerde, eğitim hizmetlerinde birçok sorun yaşandığı ve aksaklıkların olduğu ifade edilmektedir. Öncelikle Çömçeli, Karabahçe ve Alatosun dışındaki yerleşim birimlerinde okulların çoğunluğunda derslik ve öğretmen yetersizliği söz konusudur. Halıören'de öğretmen bulunmamaktadır. Birçok köyde, köylülerin öğretmenlere kalacak mekan sağladığı ancak öğretmenlerin köye gelmeye ve köyde kalmaya gönülsüz oldukları belirtilmiştir. Bölgenin 'tehlikeli' ve/veya 'geri kalmış' olduğu gibi gerekçelerle öğretmenlerin burada görev yapma konusunda isteksiz davrandıkları iddia edilmiştir. Bu gibi tavırlardan dolayı yöre halkı, kendini "dışlanmış hissetmekte" ve eğitim kurumlarına pek güven duymamaktadır. Örneğin, ziyaret edilen köylerden birinde öğretmenlerinin "devlet tarafından" "politik baskılar

sonucu atandığı” ve bu gibi atamalarda köyleri depolitize etmek gibi amaçlar güdüldüğü doğrultusunda bazı açıklamalar yapılmıştır. Köyden bazı kişilere göre “devlet varlığının köydeki göstergesi, baskılar değil eğitim kurumları” olmalıdır. Ayrıca. ziyaret edilen iki köyde bir kaç sene evvel bölgeye atanmış olan iki öğretmenin Kürtçe bilmesi, yöreyi tanınması ve köylülerle birebir ilişki kurmasının getirmiş olduğu olumlu etkinin altı çizilmiştir. Bu dönemde kız ve erkek çocukların hemen hemen tümünün ilkokulu bitirdiği söylenmiştir.

Köylerin bazılarında “iyi eğitim” (derslik ve öğretmen sayısı ve niteliği anlamında) Karacadağ halkından esirgenen bir ‘hak’ olarak görülürken, bazılarında ise kaliteli eğitim devletin ‘iyi köylülere’ verdiği bir hediye/lütuf olarak yorumlanmaktadır. Örneğin, Karabahçe köyünde Hava Kuvvetleri tarafından 2001 yılında yaptırılan 8 yıllık ilköğretim okulunun, köyün kendini “medenileştirme süreci”nin devlet tarafından kavranarak sağlanmış olan desteğin sonucunda gerçekleştiği ve bunun bir “ayrıcılık” olarak yorumlanması gerektiği ifade edilmiştir. Kaliteli eğitimin bölgede kimlere sağlandığı, kimlerin bunu kullanabildiği ve bu eğitimin hangi söylemlerle benimsendiği araştırılması gereken bir konudur. Böylesi bir araştırma yakın zamanda bölgede oluşabilecek yeni toplumsal güç ve hiyerarşilere ışık tutması bakımından anlamlı olabilir.

Bölgede eğitime olan güvensizlik sadece devlet politikaları ile ilişkilene çerçevesinde anlaşılabilir. Bölgenin ekonomik ve kültürel özelliklerinden bazıları da bilhassa kızların eğitim kurumlarına devam etmelerinin engellenmesini açıklayabilecek sebepler olarak karşımıza çıkmaktadır. Karacadağ’da çocukluk yaşı, genel kabul gören çocuk yaşından çok daha düşüktür. Bir başka deyişle, Karacadağ’da çocuklar çocukluklarını Türkiye’nin büyük şehirlerinde benimsenen yaştan daha kısa bir sürede tamamlanmaktadır. Buna örnek vermek gerekirse, bir köyde 0 ila 15 yaş arasındaki çocuk sayısı sorulduğunda alınan yanıt “9 yaşından büyüklerin çocuk sayılamayacağı” olmuştur. Erkek çocuklar 7 yaşından itibaren koyun, kuzu, keçi ve oğlakların bakımı ve çobanlık rollerini, kız çocuklar ise ev işleri ve bebek bakımı sorumluluklarını üstlenmektedir. Böyle bir durumda çocukların 5 yıldan sonra okula devam etmeleri, eğitimin şu andaki şartlarda bölgedeki getirisinin ve sosyo-ekonomik gelişmeye katkısının yetersizliği dikkate alınır, gereksiz

görülmektedir. Karacadağ'da eğitim yoluyla statüsünü değiştirmiş herhangi bir kimseye rastlamak neredeyse imkansızdır. Bu durumda köylüler rasyonel olarak eğitimden ziyade kısa dönemli iş gücüne ve mesleki eğitime yatırım yapmak istemektedir. Ayrıca zorunlu eğitimin 8 yıla çıkartılması ile 5 yıl sonunda diploma alınamaması ve diploma alabilmek için üç yıl daha çocukların okul döneminde iş süreci dışında kalmaları, okul yaşındaki çocukların eğitimden uzaklaştırılmalarına ve giderek "soğumalarına" neden olmaktadır.

Kız çocukları söz konusu olduğunda bu eğilim daha da güçlenmektedir. Kızlar, sadece iş güçlerine ihtiyaç duyulduğu için değil, aynı zamanda belli bir yaştan sonra erkeklerle aynı ortamda bir arada (kimi zaman tuvaletin dahi bulunmadığı tek derslik okullarda) bulunmalarının kültürel açıdan benimsenmemesi nedeniyle de okula gönderilmemektedir. Örneğin Karabahçe'deki 8 yıllık okulda beşinci yıldan sonra eğitimine devam eden sadece iki, Kapıkaya'da ise taşımali sistemle okula giden sadece dört kız öğrenci bulunmaktadır. Genellikle taşımali sistem, kızların köyden uzaklaşmasına neden olduğu için rağbet görmemektedir. Ancak, araştırma ekibi, Karacadağ'ın genç kızları arasında okula gitme ve devam etme özleminin oldukça yoğun olduğu yönünde ortak bir izlenime sahip olmuştur.

Bölgeden Ayveri (2), Karabahçe (4), Oğlaklı (1), Ovabağ (1) ve Yarımkaş (2) yerleşim birimlerinden büyük şehirlerdeki üniversitelerde okuyan az sayıda gencin olduğu saptanmıştır. Yine kısıtlı sayıda erkek çocuk, Diyarbakır merkez, Siverek veya Çınar'daki yatılı liselere devam etmektedir. Bunlar genellikle göreceli olarak daha varlıklı ailelerin çocuklarıdır ve dış dünya ile olan sosyal, kültürel ve ekonomik bağları daha kuvvetlidir. Halk, bu çocukların eğitimlerini tamamladıktan sonra bölgeye döneceklerini pek düşünmemektedir.

Son olarak okur-yazarlık ve Türkçe bilme düzeyinde eğitimin, mevcut yerel hiyerarşilerin oluşturulmasında ve politik ilişkilerin kurulmasında çok etkili bir araç olduğunu vurgulamak gerekir. Öncelikle Türkçe bilmeyenlerin kamu kuruluşları ile herhangi bir dolaysız ilişki kurması mümkün değildir. Örneğin, hastalık, sakatlık ya da fakirlik sebebi ile izole yaşamış kişiler, Türkçe

öğrenememekte ve bu da onların dışlanmışlıklarını pekiştirmektedir. Aynı şekilde, yapılan görüşmelerde kadınların köy dışında yalnız hareket etmelerinin veya kamu kuruluşları ile dolaysız ilişkiye girmelerinin engellenmesini meşrulaştıran en önemli faktörlerden biri kendileri Türkçe ifade edememeleridir. Bölge insanı dışarıdakiler tarafından, bölgenin güçsüzleri de güçlülükleri tarafından Türkçe bilmedikleri için “cahil” olarak adlandırılmakta ve küçümsenmektedir.

3.2. Sağlık

Ziyaret edilen yerleşim birimlerinin üçünde sağlık ocağı bulunmakta ve bunlardan sadece ikisi yetersiz düzeyde hizmet verebilmektedir. Ovabağ'daki sağlık ocağı, köyün nahiye statüsünde olduğu dönemde 1972 yılında kurulmuş ve kurulduğu yıldan beri hiç bir faaliyet gösterememiş ve sonuçta kapanmıştır. Alatosun da faaliyet gösteren sağlık ocağı 1994 yılında, bu yerleşim birimi belde olduktan sonra kurulmuştur. Burada da sağlık hizmetleri sürekli bir sağlık personeli bulunmaması nedeniyle kesintisiz bir şekilde yapılamamaktadır. Karabahçe'deki sağlık ocağı ise 1996'da köylülerin katkısı ile kurulmuş ancak sürekli hizmet verecek sağlık personeline bir türlü kavuşamamıştır. Beş yıl aradan sonra 2001 yılında bir hemşire ve doktor atanmış, sağlık ocağı yeniden hizmet vermeye başlamıştır.

Bölgede suyun yetersiz ve çoğu zaman kirli olması çeşitli epidemik hastalıklara, özellikle tifo hastalığının yayılmasına neden olmaktadır. Ayrıca çevresinde bataklık alan bulunan köyler ile çevre köylerden buralara çalışmaya gidenlerin ikamet ettiği köylerde sıtma görülmektedir. Bölge genelinde olduğu gibi Karacadağ yöresinde hayvanlardan bulaşan brusella hastalığına hem çocuklarda hem de büyüklerde sıkça rastlanmaktadır. Bunların yanısıra, zor doğumlar, iş kazaları ve yaralanmalar sonucu doktor müdahalesini gerektiren durumlarla karşılaşmaktadır.

Sağlık hizmetlerinin pahalılığı ve yetersizliği, gerektiğinde her türlü müdahaleyi yapabilecek donanıma sahip sağlık kuruluşlarına erişim zorluğu görüşme yapılan her köyde sağlık aşanındaki en önemli sorunlar olarak gösterilmiştir. Tedavi ya da muayene amacıyla Çınar, Diyarbakır ya da Siverek'e gitmek

hastane masrafları hariç 10 milyona mal olmaktadır. Köylerde, bu ilçelerdeki sağlık kuruluşlarının ve bu kuruluşlarda görev yapan doktorların da “yeterli” ya da “iyi” olmadığı kanısı yaygındır.

Devlet tarafından yoksul halka yönelik olarak uygulamaya konulan Yeşil Kartın, çeşitli nedenlerden dolayı araştırma kapsamındaki köylerde yaygın olarak kullanılmadığı gözlenmiştir. Öncelikle bir çok muhtaç kişi, Yeşil Kart uygulamasından haberdar değildir ya da bu uygulamaya başvurmak amacı ile kurulması gereken resmi ilişkilerde Türkçe bilmediği için güvensiz ve çekingen davranmaktadır. Birçok köyde halen nüfusa kayıtlı olmayan kişiler bulunmakta ve bunlar da Yeşil Kart hakkından faydalanamamaktadır. Ayrıca köyde muhtaç durumda olan kişilerin cebine hiç nakit para girmemekte ve Yeşil Kart işlemleri için gerekli olan 5 milyon lira temin edilememektedir.

Bir diğer önemli engel, Yeşil Kart çıkarma konusunda karşılaşılan güçlüklerdir. Bilindiği üzere Yeşil Kart, yoksulluk sınırı altında yaşadığı kanıtlanan vatandaşlara verilmektedir. Bu kanıt ise resmi makamların ve karakol komutanının onayı ile değer kazanmaktadır. Bir çok köyde bir koz ya da “tehdit” mekanizmasına dönüşmüştür. Köy içi ihtilaflar sonucunda “Yeşil Kart”a ihtiyaç duyanları bildiren merci olarak muhtar ya da İhtiyar Heyeti ile ihtilafa düşenler bu haktan mahrum bırakılmaktadırlar. 2001 yılında yenilenmesi gereken kartların hiçbirinin yenilenmemiş olduğu dikkat çekicidir.

Uygulamada karşılaşılan Yeşil Karta sahibi olmak da sağlık hizmetlerinden kapsamlı olarak yararlanmak için yeterli olmamaktadır. Genellikle bu kartın yalnızca tedavi hizmetlerini kapsaması, yoksul kişi ve hanelerin kendilerine yazılan reçeteleri satın alamaması Yeşil Kartı bir ölçüde işlevsiz kılmaktadır. Diyarbakır’da bulunan tam teşekküllü hastanelerde bile Yeşil Kart ile röntgen çektirmek ve bazı tahlilleri yaptırmak mümkün olamamaktadır. Bu şartlarda Karacadağ yöresinde herhangi bir ciddi hastalık, ailenin hızla yoksullaşmasına sebep olmakta. ya da alternatif olarak hasta kişi kaderine terk edilmektedir.

Yörede Yeşil Kart ve göreceli olarak işlevselliğini koruyan 65 yaş maaşı dışında yaygın herhangi bir sosyal güvenlik mekanizmasına rastlanmamıştır. Tarım sigortasından yararlanan az sayıda üretici de 2001 yılı primlerinin bütçe imkanlarını aşması nedeniyle poliçelerini iptal ettirmiştir. Ancak Karabahçe köyünde karayollarından emekli bir kaç kişi bulunmaktadır.

3.3. Elektrik ve İletişim

Tablo 3'ten de anlaşılacağı gibi Karacadağ yöresinde ziyaret edilen köylerin hepsinde elektrik veya telefonu bağlanmamış köy neredeyse bulunmamaktadır. Elektriğin köylere gelişi 1980'li yıllarda gerçekleşmiştir. Bu nedenle köylüler, Özal dönemini, Güneydoğu'ya yatırımın yapıldığı yegane dönem olarak anımsamakta ve yorumlamaktadır.

Köylere telefonun bağlanması ise daha sonraki yıllarda (1994'ten itibaren) başlamış ve yaygınlaşması 2000 yılına kadar sürmüştür. Ancak her evde telefon bulunduğunu söylemek mümkün değildir. Eğriçay'da telefon santrali yoktur. Ayveri'de sadece muhtarın, Yarımkaş'ta ise iki (2) hanenin telefonu bulunmaktadır. Karabahçe ve Haliören de ise köyde yaşayan hanelerin ancak yarısı telefon sahibidir. Birçok köyde telefonun sorunlu olduğu belirtilmiştir. Ovabağ, Haliören ve Kapıkaya'da telefonun dört aydır bozuk olduğundan yakınılmaktadır. Muhtarların ilgili kuruluşa yaptığı başvurulara rağmen hat arızası giderilememiştir. Telefon şebekelerinin sorunlu oluşu ailelerin cep telefonu satın alma eğilimini artırmış iletişim sorunu bu şekilde çözülmüştür. Ziyaret edilen köylerin tümünde hemen hemen her erişkin erkek cep telefonu sahibidir. Kullanılan telefonlar Diyarbakır'da ikinci el cep telefonu piyasasından satın alınmaktadır.

3.4. İçme ve Kullanma Suyu

On bir yerleşim biriminden sekizinde halk yapılan görüşmelerde hem kadınlar hem de erkekler köylerde en önemli sorunlarının içme ve kullanma suyunun yetersizliği olduğunu belirtmişlerdir. Suyun az ve sağlıklı olması, çok çeşitli hastalıkların başlıca nedenidir. Su kaynaklarının bazı aileler tarafından kontrol edilmesinin doğal sonucu olarak suyun adil eşit kullanımı

sağlanamamakta; bu adaletsiz dağıtım nedeniyle haneler arası anlaşmazlıklar çıkmakta, çatışmalar doğmaktadır. Cinsiyete dayalı rol tanımına bağlı olarak suyun evlere taşınmasının kadının sorumluluğunda olması köylerde kadınların iş yükünü artırmakta, serbest zamanlarını son derece daraltmaktadır. Hane nüfusu dikkate alındığında, kadınlar aile ihtiyacı için gerekli suyun evlere taşınması işine gündelik zamanlarının çok önemli bir kısmını (günde yaklaşık toplam olarak 3-4 saat) ayırmaktadır.

Suyun yetersizliği herşeyden çok hijyen ve halk sağlığını olumsuz etkilemekte, kültürel alışkanlıklar/yaşam tarzlarına ek olarak mutfak, ev temizliği ve benzeri işlere gereken özenin gösterilmesini engellemektedir.

Karacadağ bölgesinin coğrafi özellikleri artezyen kuyularının açılmasına elverişli değildir. Dağlık ve taşlık arazi kazımı güçleştirmekte ve yapılan işin maliyetini arttırmaktadır. Ovabağ, Altaylı, Ayveri, Eğriçay ve Çömçeri merkez ile Alatosun Beldesi'nde artezyen kuyuları bulunmaktadır. Ancak Ovabağ'da kuyu sularının sağlıklı olduğu tespit edilmiştir. Altaylı ve Eğriçay'da 1995 yılında yapılan sondaj çalışmalarında su bulunamamıştır. Altaylı muhtarı mevcut kuyunun tamir edilmesi, eksik boruların tamamlanması ve 1993'te çizilmiş plana göre evlerin şebeke sistemine bağlanması için uğraş vermekte, ancak ilgili kurumlardan yeterli destek bulamamaktan yakınmaktadır. Sadece Ayveri ve Çömçeri de içme ve kullanma sularının yeterli olduğu belirtmiştir. Oğlaklı köyü ise yakında bulunan bir göletin suyunu şebeke sistemi ile evlere kadar getirmiştir. Böylece kullanma suyu sorunu çözümlenmiştir. Ancak içme suyu kaynaklarının yetersiz olduğunu belirtmektedir.

Altaylı ve Eğriçay köylerinde mahalle çeşmeleri bulunmaktadır. Eğriçay'da köylülerin katkısı ile çeşme sayısı beşe çıkartılmış ve su sorunu büyük ölçüde çözülmüştür. Karabahçe'de benzer bir uygulama ile çeşme sayısı sekize çıkarılmıştır. Ancak bu dağıtım planı eski yerleşim düzeni dikkate alınarak yapılmıştır. Eski yerleşim 40 haneyi kapsarken süreç içinde hane sayısı giderek artmış halen var olan çeşmeler bir çok haneye uzak kalmıştır. Bu köyde halk suyun "ağa" statüsündeki kişi tarafından uzun yıllar kontrol edilmesine karşı çıkmış, mücadele

etmiş ve zamanla suyun daha adil dağıtımını sağlamış ve “ağa”yı köyden uzaklaştırmayı başarmıştır.

Yarımkaş köyünde kaynak suyu kullanılmaktadır ancak suyun dağıtımını sırasında kirlendiği belirtilmektedir. Bu köydeki varlıklı aileler kendi imkanlarıyla su depoları yaptırarak ve farklı kaynakların suyunu birleştirerek ihtiyaçlarını karşılamakta ve köye gelen su miktarını arttırmaktadır. Aynı yöntemlerle (özellikle su depolama yoluyla) bölgedeki bir çok devlet ve güvenlik kurumu da kırsal yerleşimlerde hem kendilerinin hem de köyün su sorunlarını çözmeye çalışmaktadırlar. Kapıkaya’da iki kuyu bulunmaktadır. Elde edilen su, ihaleye verilerek inşa edilen bir şebeke sistemi ile evlere bağlanmıştır. Bu beldede evlerde su saati olmadığından su düzensiz ve kısıtsız olarak kullanılmaktadır. Bu da su yetersizliğine yol açmaktadır. Son olarak Halıören köyünde suyu yetersiz bir kuyu bulunmaktadır ve bu kuyudaki suyun da tahlili henüz yapılmadığından sağlık açısından suyun kalitesi bilinmemektedir.

3.5. Ulaşım

Karacadağ bölgesinde köy yollarının çok düzgün olmadığı ve mevcut yolların bakıma ihtiyaç duyduğunu söylemek mümkündür. Yol sorunu nedeniyle yaz, ilkbahar ve sonbahar aylarında ulaşımın sağlanamadığı hiçbir yerleşim birimi bulunmamaktadır. Kış aylarında ise bazı köylere ulaşım (örneğin Ayveri, Eğriçay ve Halıören) çamur ve kardan dolayı çok kısa süreler için de olsa güçleşmektedir. İşlek yollara yakın olmanın herhangi bir yerleşim biriminin gelişimi üzerinde oynadığı rol, araştırma kapsamındaki köylerde de gözlenmiştir. Diyarbakır’a yakın olan Yarımkaş köyü ile eskiden Diyarbakır-Siverek yolunun geçtiği Karabahçe köyü işlek yollara yakın oldukları için göreceli olarak yatırımın yoğun ve insan kaynağının görece “nitelikli” olduğu köyler olarak göze çarpmıştır.

Yaylaya ulaşımında motorlu taşıt kullanımı çoğunlukla mümkün olmamaktadır. Ancak bu bir sıkıntı olarak dile getirilmemiştir. Ulaşımında ifade edilen sıkıntı genellikle maddidir: Hastalık veya acil ihtiyaçlar söz konusu olduğu zaman kişilerin taşıt tutup şehre inmeleri ya da gerekli kişilerin köye gelmeleri pahalıya

mal olmaktadır. Köylüler Diyarbakır veya Siverek'e giderken genellikle birkaç kişi bir araya gelerek taşıt tutmaktadırlar.

Köylerde nüfusa oranla taşıt sayısı oldukça düşük görülmektedir (Tablo 3). Minibüs ve kamyonetler, hemen hemen tüm köylerde birkaç hanenin bir araya gelmesi sonucu alınmıştır. Traktörler ve otomobiller ise şahsa aittir. Bunlardan kamyonetler taşımacılık, traktörler çiftçilik, minibüsler ise ulaşım amacıyla kiralanmakta ve sahiplerine gelir kaynağı oluşturmaktadır. Taşıt sahibi olmanın önemli bir zenginlik kriteri olarak gösterildiğine sadece iki köyde rastlanmıştır.

3.6. Konut Durumu

Karabahçe ve Yarımkaş yerleşim birimleri dışındaki köylerde konutlar birbirlerine büyük benzerlik göstermektedirler. Bunlar çoğunlukla eski, tamir görmemiş ve ortalama iki odası olan evlerdir. Yakacak olarak hemen her yerde tezek kullanılmaktadır. Nadiren bazı yoksul hanelerin ve yaylada kalanların yakacak olarak geven (*Astragalus*) bitkisinden yararlandığı da söylenmiştir.

Karabahçe ve Yarımkaş köyleri dışında diğer köylerde yenilenen veya genişletilen eve rastlanmamıştır. Karabahçe köyünde son yıllarda tüm haneler ev dışına tuvalet yapmış ve kimi göreceli olarak zenginleşen haneler ise evlerini genişletmiştir (3 oda). Yarımkaş köyünde ise konutların bazılarının şehirdeki apartmanlara benzer hale dönüştürüldüğü ve içeriye tuvalet yapıldığı gözlenmiştir. Evler genellikle sade olup, duvarlarında ağırlıklı olarak dini öğelerin işlendiği fotoğraflar asılıdır.

Altaylı, Karabahçe, Oğlaklı, Yarımkaş köylerinde ve Kapıkaya beldesinde tuvaletler konut dışında, genellikle avluda, bağımsız tuvalet mekanları bulunmakta, diğer köylerde ise taşların üst üste konularak yarı yarıya kapatıldığı bölümler veya ahırlar tuvalet işlevini görmektedirler. Ancak su yetersizliği ve şebeke suyun olmaması nedeniyle konutlarda tuvaletin bulunması bir ihtiyaç olarak görülmemektedir.

Köylerde en yaygın bulunan beyaz eşya, buzdolabı ve renkli televizyon olmakla beraber bunlar her hanede

bulunmamaktadır. Örneğin Eğriçay köyünde hanelerin ancak % 60'ının buzdolabı sahibi olduğu söylenmiştir. Çamaşır makinesi ve elektrik süpürgesi gibi kadınların ev işlerinde zaman kazanmalarını sağlayıcı türden gereçler ise hemen hemen yok denecek kadar azdır. Ekonomik koşullar dışında, altyapı hizmetlerinin yetersizliğinin bu tür eşyaların fiilen kullanım olanağını ortadan kaldırması bir başka neden olarak mutlaka belirtilmesi gerekir.

Köylerde yapılan görüşmelerde konut durumunun önemli bir statü ve zenginlik göstergesi olduğu belirlenmiştir. Kadınlarla ve göreceli yoksul olanlarla yapılan görüşmelerde görüşülenlerin çoğunluğu ellerinde para bulunduğu takdirde evlerine yatırım yapacaklarını söylemişlerdir. Ancak bu yatırımın biçimi/konusu hakkında fazla bilgi toplanamamıştır. Gözlemlerimize dayanarak zengin ve fakir evler arasındaki farkın duvarların sağlamlığı dışında, mutfak gereçleri (tencere, tabak, bardak vs.), buzdolabı, halı ve yatak (karyola) sahibi olmak olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca odaların büyüklüğü ve sayısı da başka bir zenginlik göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ziyaret edilen köylerin büyük bir kısmında, göreceli olarak en zenginlerin evinde bile arzu edildiği söylenen yaşam standartlarına ulaşamadığı belirtilmektedir.

3.7. Köy Odası ve Kahvehane

Karacadağ yöresinde yapılan araştırmada Türkiye'nin özellikle Batı ve İç Anadolu köylerinde yaygın olan köy odası ve köy kahvesine rastlanmamıştır. Sadece Ovabağ'da hem kahvehane hem köy odası bulunmaktadır. Karabahçe'de bir kahvehane, Yarımkaş'ta da bir köy odası bulunmaktadır. Köy odası ve kahvehane gibi köylülerin bir araya toplanacakları yerlerin kısıtlı olmasının bir çok nedeni olabilir. Bunlardan biri büyük bir olasılıkla maddi imkansızlıklardır. Bir diğer deyişle köylülerin kendi geçimlerini zor sağladıkları bir yerde alışlagelmiş türden salma veya imece faaliyetlerinin yaygın olması veya var olan ortak iş yapma enerjisinin köy odası yapımına harcanması uzak bir olasılık görünmektedir.

Diğer bir neden ise karar vericiliğin belli kişiler ve kurumsallaşmış yapılarda toplanmasıyla ilgilidir. Bu durum,

köyde kararların alınması için köylülerin tümünün bir araya gelmesini gerektirmemektedir. Bir çok köyde iletişimin, danışmanın ve baskının akrabalık ve aile kanalları ile gerçekleştiği ve bu kanalların kullanımında yaş, cinsiyet ve aşiret içindeki yerin çok önemli olduğu gözlemlenmiştir. Böyle bir durumda köy erkeklerinin yaş ve statüden bağımsız olarak bir araya gelebilecekleri bir köy odası gereksiz, etkisiz ve hatta tehlikeli gibi görülebilir. Aynı zamanda devletin Güneydoğu'da uyguladığı toplanma yasağı da bunun bir başka sebebi olarak gösterilebilir.

4. Örgütlenme

Karacadağ'da örgütlenme ile ilgili belirtilmesi gereken en önemli nokta sosyal yapının ve bunun olanak verdiği ilişki ağlarının yoğunluğu, çeşitliliği ve karmaşıklığıdır. Bu tür ağları anlamak için ekibin bölgede kaldığı süre yeterli olmamış, ancak bir takım gözlemler yapılabilmüş ve incelenmesi gereken sorular ortaya çıkmıştır. Bölgede birden fazla ve birbiri ile kimi zaman örtüşen kimi zaman ise rekabet eden güç odağı ve ilişki ağları bulunmaktadır. Ayrıca bunların aldığı biçim köyden köye farklılıklar göstermektedir. Aşağıda bunların bir kısmı tartışılacak ve bölgede örgütlenme ile ilgili bazı çıkarımların yapılmasına çalışılacaktır.

4.1. Liderlik Yapısı

Bölgede idare kimi zaman örtüşen ve kimi zaman birbirini aşındıran en az iki eksende yürümektedir. Bunlardan birincisi devlet ve olağanüstü halin oluşturduğu idare yapı iken, diğeri aşiret ve şeyhlik ve bunlara bağlı olarak ailelerin oluşturduğu hiyerarşik yönetim biçimidir. Devlet bölgede vali, kaymakam ve öğretmenler gibi atanmış sivil kişiler ve askeri otoritenin oluşturmuş olduğu karakollar ile faaliyetini sürdürmektedir. Bu dinamiğin bazı boyutları kamu ile ilişkiler bölümünde ele alınacaktır.

Aşiret ve şeyhlik, Güneydoğu'da sıkça rastlanan geleneksel yönetim ve örgütlenme biçimleridir. Diyarbakır genellikle aşiret etkisinin azaldığı bir yer olarak bilinse de Karacadağ'da halen bu yapıların etkin olarak sürdüğü görülmüştür. Ayrıca yer yer bu yapılar devlet tarafından da destek görmekte ve bölgenin entegrasyon sürecinde kullanılmaktadır.

Bir çok köyde kamu görevlisi olarak seçilen ve resmi statüsü olan muhtar aynı zamanda köyün ağası ve aşiretin ileri gelenidir. Ayrıca aşiretlerin ve şeyhliğin ileri gelenlerinin parti üyesi olduğu görülmektedir. Aşiretlerin resmi yönetim mekanizmalarına eklenmesi ve sorun çözme, kaynak kullanımı gibi iç dinamikleri başlı başına incelenmesi gereken konulardır. Aşağıdaki bölümlerde bu konuya eylem araştırması kapsamı çerçevesinde anlaşıldığı kadarı ile değinilecektir.

Kapıkaya beldesi Belediye Başkanlığı seçimleri ise seçilecek kişinin kriterleri konusunda farklılık göstermektedir. Söz konusu seçimlerde iki karşıt görüş ortaya çıkmıştır. Birinci görüşe göre seçilecek Belediye Başkanının mutlaka okumuş ve bilgili olması gerekmektedir. Beldede bu şartları karşılayacak bir aday olmaması halinde Belediye Başkanının belde de yaşıyor olması şartının aranmaması gerektiği savunulmuştur. İkinci görüşü temsil edenler ise belde de yaşamak koşulundan vazgeçmemişlerdir. Belediye Başkanı ancak belde de yaşadığında sorunların farkında olabilecektir mantığıyla hareketle okumuşluk ve bilgili olmanın önemli bir faktör olmadığını savunmuşlardır. Seçimler sonunda birinci görüşün adayı seçimi kazanmışsa da hala konu hakkında tartışmalar devam etmektedir.

Türkiye'nin diğer köylerinde olduğu gibi Karacadağ'da da köy yerleşim birimi köylüler tarafından seçilen muhtar ve ihtiyar heyeti tarafından yönetilmektedir. Ziyaret edilen köylerin bir çoğunda muhtarın yıllardır aynı kişi olduğu ve daha önce de değinildiği gibi aşiretin ileri gelenlerinden seçildiği anlaşılmaktadır. Köyler aşirete bağlı bir kaç ailenin bir araya gelmesinden oluşmakta ve ihtiyar heyeti sözü geçen ve güçlü sayılan ailelerin her birinden bir temsilci bulunacak şekilde seçilmektedir. Önemli kararlar alınacağı zaman aşirete bağlı ailelerin temsilcileri/yaşlılar heyeti bir araya gelmekte ve kararlar alındıktan sonra bu kararları mensubu oldukları ailelere duyurmaktadırlar.

Karar alıcı kişiler ve aile temsilcileri her zaman ailelerin en yaşlı üyeleri değildir. Yapılan görüşmelerden anlaşıldığı üzere yaşlı olmak karar mekanizmalarında yer almak ve danışmanlık görevi üstlenmek için gerekli ancak yeterli olmayan önemli bir özelliktir. Karar alınırken kimlere danışıldığı sorusuna istisnasız olarak yaşlılar yanıtı verilmiştir. Ancak konu başka sorularla derinlemesine incelendiğinde bu yaşlıların güzel konuşmak, konuda bilgili ve deneyimli olmak, sözü geçer olmak (zengin veya güçlü) veya kuvvetli ilişkilere sahip olmak gibi özellikleri olması gerektiği belirlenmiştir. Yaşlı olmakla beraber yoksulluğun karar verme ve danışmanlık işlevine etkisinin olup olmadığı sorulduğunda alınan yanıt "genellikle yaşlıya saygı" gösterilmesi gerektiği şeklinde, geleneksel kültür anlayışı çerçevesinde yanıtlanmış, görüşülen yaşlılar ise kendilerine

formalite gereği fikir sorulsa da görüşleriyle etkili olamadıklarını belirtmişlerdir. Özetle geleneksel toplulukların toplumsal ilişki ve statü sembolleri arasında yer alan “yaşlı-genç” ölçütünün Karacadağ köylerinde önemini giderek kaybettiği söylenebilir.

Son olarak belirtmek gerekir ki özellikle kadınlar, gençler ve yoksullar karar mekanizmalarına dolaysız olarak katılamamaktadır. Kadınlarla ilgili bölümde kadınların karar mekanizmalarına dolaylı katılım biçimleri tartışılacaktır.

4.2. Yardımlaşma

Yardımlaşma konusunu ele alırken iki çeşit yardımlaşma şeklini ele almak gerekmektedir. Bunlardan birincisi eşitler arasında yardımlaşma iken, bir diğeri güç ve servet olarak eşit durumda olmayanların birbirleri ile yardımlaşmasıdır.

Karacadağ'da “eşitler arası yardımlaşma” aile ve akraba ekseninde yürümektedir. Akrabalar genellikle birbirlerine yakın oturdukları zaman günlük işlerini birlikte yapabilmekte ve ihtiyaçlarını birlikte giderebilmektedirler. Bunun en sık rastlanan örneği birlikte sürü oluşturup bunları sıra ile gütmek şeklinde olmakta (Alatosun ve Kapıkaya hariç), ancak kadınlar arasında ev işlerinde birbirlerine yardımcı olmak gibi şekilleri de alabilmektedir. Ayrıca Yarımkaş köyünde ot biçmenin de yardımlaşarak sürdürülen bir faaliyet olduğu söylenmiştir.

Yapılan toplantılarda yardımlaşma konusu gündeme getirildiğinde anlaşılan şey genellikle “muhtaç durumdakilere yapılan yardım”lar olmuştur. Bunun bir sebebi birinci tür yardımlaşmanın çok yaygın ve sık yapılıyor olması ve bu yüzden de görünür olamaması olabilir. İkinci bir sebebi ise eşitler arasında yapılan yardımlaşmaların uzun dönemde karşılıklı olması ve bu yüzden de yardımlaşma değil, değiş tokuş olarak algılanması olabilir.

Göreceli zenginlerin fakirlere yardım etmesi Karacadağ'da sık rastlanmayan ve Altaylı köyü sakinlerine göre zamanla azalmakta olan bir pratiktir. Muhtaç olanlara genellikle yiyecek yardımı yapılmaktadır. Örneğin Halıören köyünde, hasattan

sonra fakir hanelere birer çuval buğday verilebilmektedir. Karabahçe köyünde ise su tankeri olanlar olmayanlara yardımcı olmaktadır. Ayrıca kimi köylerde fakirlere *zekat* şeklinde yardım yapılmaktadır. Ancak bu pratik, daha çok devletin atadığı imamların bulunduğu köylerde işlemekte, toplanan zekatin tümünün fahri imamların senelik geçimlerini sağlamak amacı ile kullanılması nedeniyle fahri imamların çalıştığı köylerde ise işlemediği anlaşılmıştır.

Nadiren de olsa yardımlaşma, akrabaların birbirlerine, özellikle hastalık zamanında, para toplama (örneğin Kapıkaya beldesi ve Yarımkaş köylerinde) şeklinde de olabilmektedir. Yoksul hanelerle yapılan görüşmelerde akraba yardımının çok kısıtlı olduğu öğrenilmiştir. Bunun bir nedeni köylerde yaşayan hanelerin kendi geçimlerini ancak sağlıyor olabilmesidir. Ayrıca yoksul hanelerin bu tür yardımları ne kısa ne de uzun dönemde geri ödeyemeyecek durumda olmaları, yardımlaşmada ayrı bir sorun olarak görülmektedir. Böyle durumlarda yoksullar, ancak akrabalarının tarlalarında veya hayvanlarının bakımında ücret karşılığı çalışarak, onların emek karşılığı yaptıkları ödemelerinden yararlanmaktadırlar.

4.3. İmece ve Salma

Yapılan görüşmelerde Karacadağ'daki yerleşim birimlerinde imece ve salma gibi köyün tüm hanelerinin katılımı ile gerçekleştirilen faaliyetlerinin son derece kısıtlı olduğu öğrenilmiştir. Köyde yaşayan hanelerin tümünün işgüçlerini birleştirdikleri ve imece adı verilen aktiviteye sadece Altaylı, Eğriçay, Karabahçe köylerinde ve Kapıkaya beldesinde rastlanmıştır. Altaylı köyünde 1980'li yıllarda elektrik direklerinin dikilmesi ve Kapıkaya beldesinde telefon santrali için gerekli çalışma, eli iş tutan tüm erkeklerin katılımıyla gerçekleşmiştir. Eğriçay ve Karabahçe köylerinde ise çeşme sayısının artırılması projesi herkesin yardımı ile yapılabilmektedir.

Karacadağ'da köyde yaşayanların salma yöntemi ile köy ortak tesislerini inşası pratiği daha yaygındır. Bütün köylerde camii bu şekilde inşa edilmiştir. Böyle durumlarda muhtar köyde yaşayan tüm hanelerden maddi güçlerine bağlı olarak para toplamaktadır. Hiç para veremeyen haneler ise bu tür faaliyetlere iş güçleri ile katılımında bulunmaktadır.

Özetlemek gerekirse, köy yaşamında biraz da idealize edilerek sunulan öğretiye karşın, bir toplumsal yardımlaşma biçimi olarak imecenin giderek önemini yitirdiği, mevcut olan haliyle ise sadece yaşlı kuşak arasında değer verilen bir uygulama olduğu söylenebilir. Kapitalist üretim ilişkileri Karacadağ gibi geleneksel yapıların hala varlığını koruduğu yerleşimlerde bile son tahlilde belirleyici olmaktadır.

4.4. Diğer Örgütlenme Deneyimleri

Ziyaret edilen köylerin sadece üçünde (3) kooperatif deneyimlerine rastlanmıştır. Bunlar Eğriçay, Karabahçe ve Yarımkaş köyleridir. Eğriçay (1972) ve Yarımkaş köyleri “devletten destek alamadığı için” bu deneyimlerinde başarı elde edememişlerdir. Karabahçe köyü ise 1998 yılında kurduğu kooperatif aracılığı ile süt ineği satın alarak süt inekçiliğine başlamıştır. Ancak bu inekler, beslenme dahil çevre koşullarına uyum sağlayamamış sarılık hastalığına yakalanmış ve ölmüştür. Kimi köylüler bu inekleri hastalıktan önce satmış ve borçlarını ödemiştir. Diğerleri ise ineklerden bekledikleri geliri sağlayamadığı gibi halen inek almak için aldıkları borçların geri ödemesine devam etmektedirler. Kooperatifler tüm köylülere açık olarak kurulmuştur. En yaygın üyelik Karabahçe köyünden sağlanmıştır.

Tek başına ele alınması gereken diğer bir örgütlenme deneyimi yine Karabahçe’de yaşanmıştır. Karabahçe Köyü’nde yaşayan hemen hemen tüm halk örgütlenmiş ve çeşitli yollara başvurarak ağanın köyden uzaklaştırılmasını sağlamıştır. Olaylar, ağanın suyu ve toprağı tekeline alma girişimleri ile başlamıştır. Ağa, başlangıçta köye yakın jandarma karakolunun da yardımı ile köylüler üzerinde baskı kurmayı denemiştir. Önce köydeki mevcut içme suyu sağlanan çeşmeyi Jandarma Karakolu’nun avlusuna çekilmesini sağlamıştır. Böylelikle suya halkın erişimi zorlaşmış ve su temini bir baskı mekanizması haline dönüştürülmüştür. Daha sonra köydeki sorunları konuşup tartışmak için bir araya gelenler jandarma tarafından alıkonulmuş (gözlem altına alınmış, hatta tutuklanmış) ve ifadelere göre “şiddete maruz kalmışlar”dır. Bütün bunlara karşılık köyde informel ağlar içinde gelişmiş liderler

öncülüğünde gençler bir araya gelmiş ve üç aşamada ağanın köyü terk etmesi sağlanmıştır.:

- Köyün ağası adına, bir nevi boykot mahiyetinde iş yapmamaya başlanmış,
- Ağanın toprak üzerindeki geleneksel mülkiyet haklarına son vermek için yasal yollardan mücadele başlatılmış
- Teamülün aksine ağanın yerine bir başkası muhtar olarak seçilmiştir.

Bu sürece köyde yaşayanların tümü katılmış ve daha sonra da anlatılacağı gibi kadınlar bu “demokrasi mücadelesinde” aktif olarak rol almışlardır. Ağanın köyden uzaklaştırılması bağlamında başlayan bu örgütlenmenin etkileri köyde halen sürmekte ve canlılığını korumaktadır. Çeşmelerin, okulun ve tuvaletlerin yapımı, evlerin ve sağlık ocağının onarımı hep köyde yaşayanların yardımlaşarak sonuçlandığı aktivitelerdir.

Karabahçe köyünde örgütlenme alışkanlığının nasıl ortaya çıktığı ve yayıldığı kırsal yapılarda politik dönüşüm ve kırsal kalkınma açılarından başlı başına bir araştırma konusu olabilir. 1966 yılında halkın beraberce yaptırdığı sağlık ocağı ve köyün 1980 öncesine dayanan “sol örgütlenme hikayeleri” bunun tarihsel bir süreç olduğunun ipuçlarıdır. Ancak güçlü ve bilgili liderlerin de bu süreçte önemi yadsınamayacak etkileri bulunduğu düşünülebilir.

Ağanın köyü terk etmesiyle başlayan yeni süreç herkesin eşitliğini garantileyen ve köylünün özlediği adil davranışları getirememiştir. Öncelikle kadınlar ve yoksullar halen köyü ilgilendiren karar mekanizmalarına doğrudan katılma hakkından yoksundurlar. Ayrıca yeni oluşan güç ilişkileri, kendi içinde çeşitli yeni rekabet ya da iktidar tohumlarını üretmiştir. Nihayet köy düzeyindeki yeni örgütlenmeler ve bu oluşumlara katılım ancak mahalle ölçeği ile sınırlı kalmıştır.

Tüm bu sonuçlarına rağmen Karabahçe köyünde yaşananlar modernleşme için feodal kalıntılara karşı verilen mücadele açısından oldukça anlamlıdır. Karacadağ bağlamında özel bir nitelik taşıdığı da söylenebilir.

Buna benzer başka bir örgütlenme deneyimi Eğriçay’da yaşanmıştır. Eğriçay köyünde toprak sahibi ağa mahkemeye

verilmiş, hukuki yollardan kendisine karşı mücadele başlatılmış ve sonuçta köylüler davayı kazanmıştır. Böylece ağa hakkı olmayan topraklardan vazgeçmek durumunda kalmıştır. Daha sonra köy halkı örgütlü bir çalışma ile su kaynaklarını değerlendirerek mahalle çeşmeleri tesis etmiştir. Bu köy göreceli olarak Karabahçe köyünden daha az kaynaklara sahip bir köydür ve toprak sahibi ağa uzun yıllardan beri köyde oturmamaktadır. Bir diğer farklılık ise köyün, yörenin güçlü bir aşireti olan Kejan aşiretine mensup olmasıdır. Burada yaşayanlar, ağa ile mücadele etmelerinin ardından aşiretten dışlanmışlardır. Bu iki köyün örgütlenme deneyimindeki benzerlikleri ve farklılıkları sosyolojik bakımdan incelemeye değer bir konu olarak değerlendirmek gerekir.

4.5. Köy İçi ve Köy Dışında Anlaşmazlıklar

Karacadağ'da köy içi ve köy dışı (köyler arası dahil) anlaşmazlıklar, genellikle aşiret, akrabalar, aile ve yaşlılar aracılığı ile çözülmektedir. Mahkemeye aksettirilen dava sayısı aşiretlerin halen işlev gören mekanizmaları devam ettiği için, çok kısıtlıdır. Köyde, mahkemeye intikal eden iki olay yaşanmıştır. Karabahçe ve Eğriçay köyleri ağaya dava açmış, ilk dava köyün aleyhine, ikincisi ise köyün lehine sonuçlanmıştır. Çömçeri'de ise aileler arası kavga yüzünden 5 kişi mahkemelik olmuştur.

Ailelerin ve yaşlıların anlaşmazlıkları nasıl çözdüğü konusunda fazla bilgi edinilememiştir. Bu sürece kimin katıldığı, ilişkilerin/mekanizmaların nasıl geliştiği, kararların nasıl ve neye göre verildiği ve anlaşmanın nasıl sağlandığı incelenmesi gereken ayrı bir konudur. Ancak bazı köylerde yoksullar, parası ve gücü olanın genellikle anlaşmazlıklarda haklı çıktığını belirtmişlerdir.

Ziyaret edilen köylerde komşu köyler ile sınır yüzünden açılmış iki dava bulunmaktadır. Bunların biri Yarımkaş'ta, diğeri ise Karabahçe Köyü, İzol aşireti ile yaşanmıştır. Ayrıca aşiret içi ve dışında şiddet (vurma, öldürme) yoluyla çözülen anlaşmazlıklar olduğu gibi yöredeki güçlü devlet adamlarının araya girerek çözdüğü davalar da bulunmaktadır.

Son olarak suyun kadınlar tarafından büyük zahmet çekilerek sağlanması, kadınlar arasında çeşme başı kavgalarının çok sıkça yaşanmasına sebep olmaktadır. Bu tür kavgalardan en çok Oğlaklı Köyü'nde yaşayanlar yakınmaktadır.

4.6. Kamu Kurumları İle İlişkiler

Karacadağ'da kamu kurumları ile ilişkiler oldukça karmaşık ve sorunludur. Öncelikle köylerde yaygın kanının sadece güçlü ve zengin olan kimselerin bu kurumlardan yararlanabileceği yönündedir. Örneğin Kapıkaya beldesinde sadece ağası olan köylerin devletten istediklerini elde edebildikleri, diğerlerinin ise "kapıdan dahi giremedikleri" söylenmiştir. Ovabağ köyünde, muhtarın ya da köyün başka bir ileri geleninin kaymakamı görmek için günlerce beklediği ortaya çıkmıştır. Altaylı'da ise Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu ve benzerlerinin Altaylı gibi güçlü olmayan köylere ulaşamayacağı belirtilmiştir. Oysa Yarımkaş Köyü'nde ve Alatosun beldesinde muhtar ve belediye başkanı böyle bir sorunla karşı karşıya olmadıklarını belirtmişlerdir. Burada dikkat çekilmesi gereken Yarımkaş muhtarının babasının ağa ve bir siyasal partinin İl Genel Meclis Üyesi olması ve Alatosun belediye başkanının aynı zamanda bölgede şeyh konumunda olmasıdır. Bir diğer deyişle kamu kurumlarından en fazla yarar sağlayan kimseler yerel ve geleneksel politik güçlerini, devlet mekanizmalarının sağladığı politik güçle birleştirebilen olduğudur.

Kamu kurumları ile göreceli olarak iyi ilişkileri olduğu söylenebilecek muhtarlardan bir diğeri de Karabahçe köyü muhtarıdır. Burada Karabahçe muhtarı ve köyünün açık ve uygar bir performans ile devlet içindeki ilerici güçlerle eklemlendiği gözlemlenmiştir. Köye tuvalet yapılması, köyün Türkmen aşireti olduğunun altının sürekli çizilmesi ve ağanın köyden kovuluşunun bir "medeniyet hikayesi" olarak anlatılması resmi kamu ve güvenlik güçlerinin de beğenisini kazanmıştır ki, bu beğeni köyde 8 yıllık bir ilkokul ile tam kapasite ile çalışan bir sağlık ocağının yapımıyla İfadesini bulmuştur.

Diğer bir politik güç olarak "köy koruculuk kurumu" karşımıza çıkmaktadır. Yarımkaş, Haliören, Çömçeri ve Kapıkaya'da koruculara rastlanmıştır. Söz konusu korucu köylerin iddiası,

genel kanıyı yalanlar niteliktedir. Tahmin edilenin aksine, korucu köyü olmak kamu kurumları ile ilişkide bu köylere “herhangi bir avantaj sağlamamış”tır. Diğer konularda kendilerinden alınan çelişkili yanıtlardan hareketle araştırma ekibi söz konusu iddianın da yanıtıma payı taşıyabileceği sonucuna varmıştır.

Karacadağ’daki köylerde kamu ile ilişkileri muhtar sağlamaktadır. Bunun dışındaki kimselerin kamu ile dolaysız ilişkiye girdiği pek görülmeyen bir davranıştır. Muhtarların en sık ilişkiye girdiği kamu kuruluşları, Kaymakamlık, Köy İşleri, Tarım İlçe ve Nüfus Müdürlükleri olmakla birlikte bu ilişkilerde muhtarların da bir çok sorunla karşılaştığı söylenmektedir. Köy İşleri’ne su, elektrik ve telefon konusunda başvurular yapılmakta ancak, genellikle pek olumlu sonuç alınamamaktadır. Tarım İlçe Müdürlüğünde çalışan uzmanlar, hayvan ve hububattaki hastalıklarla ilgili olarak köye çağırılmaktadır. Ancak bu yıl, adı geçen kuruluşlar ekonomik kriz nedeniyle mevcut ulaşım araçlarını çok kısıtlı düzeyde kullanabilmekte ve beklenen hizmetleri sağlayamamaktadır. Köylere verilen en etkin kamu hizmeti, kapanan yolların açılmasıdır. Ancak bunun, halk tarafından daha ziyade güvenlik gerekçesiyle yapıldığı düşünülmektedir.

Kamu ile ilişkilerde karşılaşılan başka bir sorun, bu kuruluşların bazı durumlarda kaynaklarını bir baskı aracı olarak kullanma eğilimini göstermesidir. Daha önce değinildiği gibi bu eğilimin somut örnekleri Yeşil Kartların verilmiş prosedürleri ile Karabahçe’deki çeşmenin karakolun içine çekilmesi olaylarında görülmüştür.

Köyde yaşayanların kamu kuruluşlarına başvurmaları ve gerekli işlemlerini yaptırmaları, gelirlerinin kısıtlılığı göz önüne alınırsa, oldukça masraflıdır. Bir çok kişi çocukları olmadan resmi nikah kıydırmamaktadır, bir çok köyde yoksullar çocuklarını nüfusa kaydettirmemekte ve Yeşil Kart başvurusunda bulunmamaktadır. Doğum kontrol yöntemleri, bu konuda bilgilendirme ve araç edinme, parasal kaynaklar sınırlı olduğundan uygulanmamaktadır. Bu şartlar, kamu kurumlarının köylülerin onlara başvurmasını beklemeden yerinde ve yerel duruma uygun hizmet vermelerini, yani yeni yöntem ve yaklaşımlar geliştirerek köye gitmelerini gerektirmektedir.

Son olarak köyde etkin kamu görevlilerinden birinin kadrolu imamlar olduğunu söylemek gerekir. Daha evvelden belirtildiği gibi kadrolu imamı olan köylerde doğum kontrolüne daha sıcak bakılmaktadır. Köyün bir diğer etkin kişisi de köy öğretmenidir. Ancak yine daha önce de belirtildiği gibi öğretmenler genellikle yöreden ve yörede konuşulan dili bilen kişiler olduklarında daha etkin olabilmektedirler.

5. Sosyal Tabakalaşma

Bu bölümde Karacadağ'da köyler arasında ve köy içinde oluşan hiyerarşiler ve sosyal katmanlaşma hakkında ekibin yaptığı gözlemler ve elde ettiği bilgiler derlenmiştir. Bu konuda altı çizilmesi gereken en önemli hususlardan biri, Karacadağ'da sosyal tabakalaşmanın en belirleyici kriterlerinin, ekonomik göstergeden ziyade politik güç ve kamu ile ilişkiler olduğudur. Her ne kadar ekonomik gücün politik gücün hazırlatıcısı/destekleyicisi olduğu genel geçer bir gerçek sayılsa da Karacadağ bağlamında sorun biraz daha farklı varyasyonlar sergilemektedir. Örneğin işçi-işveren arasında, genel olarak özgür iradeye dayalı ve zora dayanmayan ilişkilerin egemen olduğu kapitalist toplumsal formasyon Karacadağ yöresi toplulukları için henüz geçerli değildir. Şöyle ki, Karacadağ'da "aşiret" ve "şeyhlik" gibi geleneksel yapılar, bazı yörelerde "toprak ağalığı"na da dönüşerek toplumsal tabakalaşmada birbirinden net olarak ayıramayan belirleyici bir faktörler seti işlevi görebilmektedir.

5.1. Köylerarası Farklılaşma

Karacadağ köylerinin arasındaki farkı ekonomik kriterlerle ölçmek ve açıklamak mümkün görünmemektedir. Tablo 4'de de görülebileceği gibi başlıca gelir kaynağı hayvancılık olan bu köylerde, hane başına düşen hayvan sayısında köyler arasında büyük farklılıklar vardır. Ancak ziyaret edilen köyler konut yapısı, ev eşyaları ve harcamaları gibi ekonomik güç gerektiren konular bağlamında ele alındığında birbirlerinden fazla bir fark göstermemektedirler. Sosyal altyapı, kamu ile ilişkiler ve gelecekte beklenenler söz konusu olduğunda ise araştırma kapsamına alınan köylerde azımsanamayacak farklar gözlenmektedir.

Tablo 4: Köy İçi Zenginlik Kriterleri ve Muhtaç Hane Sayısı

Yerleşim Adı	Arazi	Hayvan	Hane Sayısı	Başka Kriterler	Muhtaç Hane S.
Alatosun					
Altaylı	200 dönüm	150 koyun	650		30 hane
Ayveri		30 inek 20 k.			15 hane
Çömçeri		100 koyun	6 hane		7 hane
Eğriçay	300 dönüm	500 koyun	20	Memur olmak, araba sahibi olmak	5 hane
Halören					50 hane
Kapıkaya	25 dönüm	100 koyun			15 hane
Karabahçe		50 koyun		Memur olmak, araba sahibi	15 hane
Oğlaklı		100 koyun	6 hane	Atla süren	
Ovabağ	Düz arazi	150 koyun			
Yarımkaş					1 hane

Öncelikle köylerde hayatı kolaylaştıran ve köyde yaşayanların geleceğe dönük beklentilerinin artmasını sağlayan en önemli faktörlerden biri, altyapı sorunlarının çözülmesidir. Bunların başında su ve dış dünya ile ilişkileri kolaylaştıran yol sorunları gelmektedir. Su, yaşam koşullarını gözle görülür bir şekilde artırırken, yol ise hayat standartları ile ilgili beklentileri çoğaltmaktadır.

Ziyaret edilen köylerin dördünde (Ayveri, Eğriçay, Çömçeri, Karabahçe) su probleminin makul bir düzeyde çözüldüğü görülmektedir. Bu durum köydeki huzursuzlukları azaltmış ve işgücünün başka aktivitelere yönelmesini sağlamıştır. Böylece gelecekle ilgili beklenti ve planların genişlemesine olanak doğmuştur. Köyler arasında gözlemlenen bir diğer fark ise işlek yollara yakın köylerin (Oğlaklı, Karabahçe, Yarımkaş) yaşam standartlarının ve gelecekte beklenen beklentilerinin göreceli olarak yüksek olduğudur. Bilindiği gibi yaşanan alanlarda tuvalet olması geniş çapta kabul görmüş uluslararası bir gelişme kriteridir. Yukarıda adı geçen üç köy tuvaletin en yaygın olduğu köylerdir.

Köyler arasında gözlenen bir diğer farklılaşma örgütlenme ekseninde olmaktadır. Politik örgütlenmenin bilgi kanallarını genişlettiği, çeşitlendirdiği ve beklentileri arttırdığı görülmüştür.

Araştırma kapsamına alınan köyler arasında Eğriçay, Karabahçe ve Ovabağ'da yaşayanların kendilerine güveni, farklı yaşam seçenekleri konusunda bilgileri, gelecekte beklenenleri ve isteklerinin yoğunluğu göze çarpan farklılıklar göstermektedir. Bu köyler aynı zamanda araştırma kapsamındaki köyler arasında en fazla politize olmuş üç köydür. Öncelikle bu üç köyde de 1980 öncesinde politik örgütlenmeler yaşandığı ya da bunlardan etkilendikleri anlaşılmıştır.

Politik örgütlenme ve toplumsal bilincin kamu ile ilişkileri etkilediği gözlemlenmiştir. Örneğin diğer köylerin çoğunda muhtarlar, kamu kuruluşları ile ilişkilerinde çaresizlik ve dışlanma hikayeleri anlatırken, hem Ovabağ, hem de Karabahçe Köyü muhtarları “mücadele” ve bu alanda “başarı öyküleri” anlatmaktadırlar.

5.2. Köy İçi Tabakalaşma

Ziyaret edilen tüm köylerde, kendileriyle sohbet edilen katılımcılar, köylerinde yaşayan insanlar için “yoksul” terminolojisini kullanmaktadırlar. Ancak derinlemesine tartışıldığında köyde yaşayanları farklılaştıran bir takım somut kriterlerin olduğu ortaya çıkmıştır. Bunlardan yaş ve aşiretteki konum (politik güç) yukarıda tartışılmıştı. Her ne kadar bunlar birbirleri ile ilişkili kriterlerse de, bu bölümde köy içi sosyal tabakalaşmanın ekonomik boyutu tartışılacaktır.

Yapılan saha araştırmasında köylerde erkekler arasında en sık kullanılan zenginlik kriterinin göreceli olarak fazla toprak ve hayvan sahibi olmak olduğu görülmüştür. Ayrıca iki köyde (Karabahçe ve Eğriçay) taşıt sahibi olmanın bir zenginlik göstergesi olduğu açıkça söylenirse de “zengin olsam araba alırdım” ifadesi sıkça kullanılmıştır. Son olarak Alatosun'da şeyhin evinde misafir ağırlamasının onun zenginliğini gösteren bir işaret olduğu söylenmiştir.

Kadınlar arasında ise “kime zengin dersiniz?” sorusunun yanıtı, genellikle ev eşyaları ile ilgili olmuştur. Kadınlara göre evi geniş ve temiz olan, buzdolabı ve daha çeşitli mutfak gereçlerine sahip haneler zengin hanelerdir.

Tablo 4'de köylere göre kimin zengin ve yoksul olarak görüldüğü ve bunların sayıları verilmiştir. Bu çizelgeye göre toprak sahibi olmak sadece Altaylı, Eğriçay köylerinde ve Kapıkaya beldesinde bir zenginlik göstergesi olarak kabul edilmektedir. Zengin tanımının geçerli sayılması için bir hanenin Eğriçay'da 300, Altaylı'da 200, Kapıkaya'da ise 30 dönüm araziye sahip olması gerekmektedir. Ovabağ'da ise hanenin düz arazide toprak sahibi olması, toprak açısından zengin sayılması için yeterli bir kriter olmaktadır. **Gelir ve Geçim Kaynakları** bölümünde anlatılacağı gibi Karacadağ'da bir çok köyde taşlar ve kayalar sebebiyle bitkisel tarım yapılamamaktadır. Yapılabilen köylerde ise bu genellikle gelir getirmeyen ancak sadece hanelerin günlük ihtiyaçlarını karşılamalarına yardımcı olan bir aktivitedir. Son olarak ziyaret edilen köylerin bir çoğunda arazilerin tamamı ya devlete ya da tek bir aileye ait olup, toprak edinme zilliyet yolu ile olmaktadır (örneğin Yarımkaş). Bir diğer deyişle bu köylerde bir kaç kişi dışında kimse resmi olarak toprak sahibi değildir. Bütün bu faktörler toprak sahibi olmanın nadiren bir zenginlik göstergesi olarak kullanılmasına sebep olmaktadır.

Bu konuda bilgi toplanabilen diğer köylerde zenginlik göstergesi olarak hayvan sahibi olmak ön plana çıkartılmıştır. Toplantılarda edinilen izlenime göre ortalama 100 küçükbaş hayvan sahibi olmak Karacadağ'da durumu iyi sayılmak için yeterlidir. Bunun dışında Eğriçay ve Karabahçe köylerinde Köy İşleri, Milli Eğitim Bakanlığı ve Karayolları Genel Müdürlüğü'nde memur olmak da hem sabit bir gelir sağlandığı, hem de sosyal güvence yarattığı için zenginlik kriteri sayılmaktadır.

Yapılan toplantılarda zenginliğin nadiren maddi göstergelere dönüştürüldüğü görülmüştür. Örneğin zenginlerin evlerinde yatak, buzdolabı, mutfak eşyası ve halı gibi demirbaşlar haricinde eşyaya yatırım gözlenmemiştir. Yine bir çok köyde otomobil zenginlerin mutlak sahip oldukları bir tüketim aracı değildir. Daha önceden de belirtildiği gibi sadece Karabahçe ve Yarımkaş Köyleri'nde bundan farklı bir eğilim gözlemlenmiştir. Diğer köylerde zenginlik çoğunlukla sembolik ve politik sermayeye dönüştürülmektedir. Örneğin Alatosun'da şeyh diğerlerinden kıyafeti, sosyal ilişkileri, evindeki misafir sayısı ve belediye başkanı olması ile ayrılmaktadır. Şeyh'in ailesi de buna bağlı olarak göreceli zenginliklerini iyi evliliklere, toplumda

saygıya ve sözü geçerliğe dönüştürmektedir. Benzer bir şekilde Çömçeri ve Oğlaklı'da muhtarların köyün en zengini olduğu söylenmiş ve bu kişilerin sözü en çok dinlenen ve dışarı ile en fazla ilişkisi olan kimseler olduğu gözlemlenmiştir. Haliören köyünde ve Kapıkaya beldesinde ise göreceli zengin aileler aynı zamanda korucudur.

Köylerde yapılan görüşmelerde yoksul denilince genellikle muhtaç ve kendi geçimini sağlayamayan haneler söz konusu edilmiştir. Ancak muhtaç kategorisi homojen bir kategori değildir. Bunlardan bazıları yeni evlenmiş ve evden ayrılmıştır. Bu tür haneler, babalarının toprağında ortakçılık yapmaktadır, yani toprağın belli bir bölümünü kullanılıp burada toplanılan ürünü babasıyla bölüşmektedir. Bu aileler, ileride, örneğin miras paylaşımından sonra ya da çocukları büyüyünce durumlarını düzeltme ihtimalleri olan ailelerdir.

Bir diğer grup ise toprak ya da hayvan sahibi olamayan ya da mal varlığı çok az olan, çok çocuklu ve erişkin erkeklerin değişik sebeplerden ötürü çalışmadığı, ya da sadece yaşlılardan oluşan hanelerdir. Bu tür hanelerin ileride durumlarını düzeltmeleri, zor ya da imkansızdır. Köylerde yoksul denilince bazen bunlar birbirinden ayrılmış bazen de bir bütün olarak ele alınmıştır. Bu nedenden dolayı Tablo 4'te verilen muhtaç hane sayılarını karşılaştırmak uygun olmayabilir. Ziyaret edilen köylerde yoksullara yardım çok kısıtlıdır. Yoksul hanelere genellikle zekat verilmekte veya hasattan sonra buğday ve benzeri ürün desteği sağlanmaktadır.

Karacadağ'da yoksul olarak nitelendirilen haneler en temel gereksinimleri dahi karşılanamayan hanelerdir. Yoksul haneleri diğerlerinden farklı kılan en önemli özellik tükettikleri besindir. Yoksul haneler sadece Kurban Bayramı'nda et yiyebilen, tavuk, süt, yumurta gibi gıdalardan genellikle yoksun olan, beslenmeleri ekmek, peynir, çay, pirinç, bulgur, un ve şekerle dayanan ailelerdir. Ayrıca genellikle evlerinde yatak ve halı bulunmamakta, tencere, tabak, çatal ise kısıtlı sayıda bulunmaktadır. Çocukları okula gidememekte ve evlerinde televizyon da olmadığı için Türkçe öğrenememektedirler. Yoksul hanelerde resmi nikah yaptırma oranı daha düşüktür ve bu, çocuklarının nüfusa kayıtlı olmamasına yol açmaktadır.

Yoksul ailelerin konutları genellikle su kaynaklarına en uzak noktalardadır.

Yoksul haneler geçimlerini daha çok ortaklık ve mevsimlik işçilik ile sağlamaktadırlar. Bu işlere ek olarak kadınlar aynı zamanda başka ailelere ücret karşılığı hayvan bakımına ve çapaya gitmektedir. Genç kızlar ise yörede kenger olarak adlandırılan bitkiyi toplayıp satmaktadır. Bu aileler geçim sıkıntısı yüzünden nadir de olsa Karacadağ'da egemen olan cinsiyet kodlarını (toplumsal cinsiyet rollerini/normlarını) ihlal edebilmektedirler. Örneğin Çömçeri köyünde bir genç kız tek başına iş bulmaya köy dışına çıkmış ve bulamayınca geri dönmüştür. Ancak aynı köyde yoksul genç kızların bu toplumsal kodlara diğerlerinden daha da fazla uyması gerektiği uyarısı üzerinde daha fazla durulmaktadır.

Yoksul haneler için kızlarının zengin bir eş ile evlenmesi ekonomik sorunları çözen bir yolu olarak görülmektedir. Bu durumda kızların değeri çeyizle değil, "iyi ve namuslu bir eş adayı" olmaları ile ölçülmektedir. Ancak yine de oransal ve sosyolojik açıdan bakıldığında, bu tür evliliklerin (yoksul kızın zengin ailenin oğluya) çok sınırlı sayıda gerçekleştiği, zengin ailelerin malları bölünmemesi kaygısıyla kendi akrabaları arasında evlendikleri saptanmıştır. Akrabalık dışında, "güç birleştirme" adı altında farklı köylerden zengin ailelerin üyeleri arasında da evlilikler yapıldığı görülmektedir.

Köyde yoksul olarak kabul edilenlerle yapılan toplantılarda bu kişilerin kendi durumlarını, göreceli olarak daha iyi durumda olan ailelerle karşılaştırmaları istenilmiştir. Bu soruya çok farklı yanıtlar alınmıştır. Eğriçay, Çömçeri ve Haliören gibi durumu bölgede göreceli olarak daha kötü durumda olan köylerde yaşayan yoksul haneler için yaşam koşullarını iyileştirmek yiyecek, giyecek, ilaç ve yatak gibi temel ihtiyaçların karşılanması anlamına gelmektedir. Oğlaklı ve Karabahçe gibi durumu göreceli olarak daha iyi olan köylerde ise zenginlik, çocuklara daha iyi bir gelecek hazırlamak ve sosyal yükselme için umut anlamını taşımaktadır. Ancak bu köylerde zenginlik, aynı zamanda kendine özgü sorunları olan bir durumdur. Bunun en önemli nedeni hanenin sahip olduğu toprak miktarı ve hayvan sayısı ne kadar fazlaysa erkek ve özellikle de kadınların o kadar çok çalışmaları gerektiğidir. Ancak tüm köylülere göre

mevsimlik işçilik bilhassa tarım işçiliği en zahmetli iştir ve zenginlik köy dışına çalışmaya gitmemeyi garantilediği sürece arzu edilen konumdur. Son olarak yoksul yaşlı kimseler durumlarını düzeltme imkanları olsa paralarını “Hacca gitmeye” ve “tam teşekküllü bir hastanede bakım”a harcayacaklarını belirtmişlerdir.

5.3. Sosyal Hareketlilik

Karacadağ'da hanelerin köyün genelinden bağımsız olarak sosyal ve ekonomik durumlarını değiştirdiğine nadiren rastlanmıştır. Bunun sebebi, daha önce de belirtildiği gibi, sosyal, politik ve ekonomik gücün genellikle aynı kimselerde toplanması, resmi kamu kuruluşlarınca desteklenmesi ve bu yüzden de statüko'nun kolay kolay değiştirilememesi ve hatta sorgulanamaması olduğu varsayılmaktadır. Ancak Karabahçe'de yaşanan sosyal değişimin sosyal hareketliliğe olan etkileri ayrıntılı olarak incelenmesi gereken ayrı bir konudur.

Köyde bir hanenin durumunun kötüleşmesi genellikle sağlık sorunları ve felaketlerle ilintilidir. Sakatlık, hastalıklar ve yaşlılık işgücünü etkilemekte ve masrafı çoğalttığı için hanenin geçimini zorlaştırmaktadır. Ayrıca yetim kalmak ya da eşini kaybetmek de kişinin kaderini hayat boyu etkileyen ve statü kaybettiren olaylardır.

Köyün genelinin durumunun iyileşmesi ya da kötüleşmesi iklime ve piyasaya bağlıdır. Örneğin son iki yılda yağmurun bolca yağmış olması meraları zenginleştirmiş ve bu gelişme köyde yaşayanlara umut vermiştir. Daha önceki yıllarda yaşanan kuraklık ise köyde durumun kötüleşmesine, mevsimlik işçiliğin azalmasına ve geçimin zorlaşmasına sebep olmuştur. Köylerin hemen hemen hepsinde son yıllarda köylerin durumunun sosyal altyapı bakımından iyiye, ancak hayvancılık açısından kötüye gittiği söylenmiştir ki, bu hayvancılık bölümünde ele alınacaktır.

6. Cinsiyetlerarası Güç Dağılımı

Bu bölümde kadınlar ile yapılan toplantılardan elde edilen bilgilerden yararlanılmıştır. Bu bilgiler cinsiyetlere göre rol dağılımı, kararlara katılım ve kaynaklara erişim başlıkları altında tartışılacak ve sadece kadınlarla yapılan toplantılarda altı çizilmiş sorunlar tanımlanacaktır. Karacadağ'da kadınlar erkeklere nazaran daha çok çalışmakta, kararlara daha az katılmakta ve kaynaklara daha zor erişmektedir. Ancak bu onların tamamen güçsüz olduğu anlamına gelmemektedir. Sosyal ve ekonomik statü, aile, hane yapısı, kendi aralarında kurdukları ilişki ağları ve yaş gibi değişkenlere bağlı olarak, sınırlı dahi olsa kadınların dolaylı yollardan ekonomik ve sosyal güç elde etmeleri mümkün olabilmektedir.

6.1. Cinsiyetlere Göre Rol Dağılımı

Köylerde yapılan görüşmelerde kadınların ve erkeklerin üstlendikleri rollerin farklılık gösterdiği gözlenmiştir. Ancak kadınlar da kendi aralarında homojen bir yapı göstermeyip, üstlendikleri görevler, ekonomik durumları, yaşları ve yaşadıkları köylere göre farklılık göstermektedir. Her ne kadar bu farklılıkları derinlemesine inceleme fırsatı bulunamadıysa da belirtilmesi gereken kadınların genellikle yaşlarının ilerlemesiyle birlikte sorumluluk, karar verme yetkisi ve otoritelerinin hane içindeki diğer kadınlara oranla arttığı ve iş yüklerinin azaldığıdır.

Genelleme yapmak pek mümkün olmamakla beraber görüşülen kadınlar arasındaki göreceli yoksulların zenginlere nazaran, hanedeki hayvan sayısı, sahip olunan toprak miktarına bağlı olarak hane içinde daha az çalıştıkları saptanmıştır. Yoksul kadınlar, Karacadağ köylerinde zengin kadınlara nazaran çok daha az çalışmakta ancak daha sık mevsimlik işçiliğe gitmekte ve daha az saygı görmektedirler. Bu değerlendirme erkekler için de geçerlidir. Son olarak kumalar, görümcüler ve eltiler gibi yaşları birbirine yakın kadınlar arasındaki ilişkiler hakkında fazla bilgi edinilememiş ancak bunların haneden haneye büyük değişiklikler gösterdiği ve kadınlar arasındaki iş yoğunluğu ve güç dağılımında, erkeklerden görülen saygı ve sevginin çok etkin bir faktör olduğu da gözlenmiştir.

Yeniden üretimle ilgili (yemek yapmak, bulaşık-çamaşır yıkamak, temizlik yapmak ve çocuk bakmak) tüm sorumluluk bütün hanelerde sadece kadınlarındır. Üretim ile ilgili işlerin paylaşımı ise harcanması gereken güç ve emek ise cinsiyet kodlarına bağlı olarak belirlenmektedir. Erkekler bitkisel tarım söz konusu olduğunda genellikle ağır iş gücü gerektiren ekim, biçim, gübreleme, traktör ve at kullanma işleri ile uğraşmaktadırlar. Kadınlar ise ekin toplama işinden sorumludurlar. Hayvan bakımı ile ilgili olarak ise ot toplama, yem verme, süt sağma, kuzu otlatma ve ahır temizleme işleri kadınlar tarafından, çobanlık ve yün kırkımı ise erkekler tarafından yürütülen işlerdir. Kadınlar aynı zamanda tezek yapma, erkekler ise inşaat işlerinden sorumludur. Kadınlara göre köyde yapılan en ağır iş, günde bir ile beş saat arası zaman harcamayı gerektiren su taşıma işidir. Eşek olan evlerde su taşıma sorun olarak görülmemektedir, ancak bu hanelerdeki kadınlarda çeşme başında sıra beklemekten şikayetçi olmaktadır.

Kadınlar hemen hemen bütün köylerde iş yüklerinin ağırlığından şikayetçi olmuşlardır. Sabah gün doğumundan, gece yarısına kadar (17 saat) kadınların boş vakti bulunmamaktadır (Tablo 5). Kadınlar maddi zorluklar sebebi ile ya da erkekler istemediği için işlerini kolaylaştırabilecek araç ve gereçlerden yoksundurlar. Ayrıca hem genç kızlar hem de kadınlar mevsimlik işçilikten özellikle pamuk tarımı faaliyetlerinin zorluğundan yakınmışlardır. Sadece erkeklerin mevsimlik işe gittiği durumlarda ise kadınlar, köy içindeki işlerin tamamının kendilerine kaldığından şikayetçidir. Genç kızlar arasında okula devamlılıkla ilgili istek irdelendiğinde eğitilmiş insan olma fikrinden çok okulun kendilerine sağladığı ev içi ve dışı işlerinden uzak kalma olgusunun daha belirleyici olduğu ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca genç kızlar eve katkıda bulunmak için mevsimsel olarak yaptıkları kenger toplama işinin de son derece emek yoğun buna karşılık getirisi kısıtlı bir iş olduğunu belirtmişlerdir.

Tablo 5: Farklı Gruplara Göre En Önemli Sorunlar

Yerleşim Adı	Erkeklerle Göre	Kadınlara Göre	Yoksullara Göre
Alatosun		Arazi olmaması, iş yükü ve sağlık	Görüşülmedi
Altaylı	Su ve 8 yıllık öğretim	Görüşülmedi	Görüşülmedi
Ayveri	Yol, su ve telefon	70	
Çömçeri	Su ve yayla yolları	Ev ihtiyaçları	Yiyecek, giyecek ve hayvan olmaması ve doğum kontrol
Eğriçay	Sulama suyu, yol, doğum kontrol ve sağlık	Su, doğum kontrol, evin eskiliği ve pisliği, berdel, iş yükü, erkek baskısı	
Haliören	Su, yol, telefon ve elektrik	Su ve sağlık	Buzdolabı, yiyecek, giyecek olamaması ve sağlık
Kapıkaya	Sağlık, ilköğretimin 8 yıla çıkması ve içme suyu		
Karabahçe	İşsizlik, sulama suyu olmaması ve mevsimlik işçilik	Altyapı, tarım aleti, tarlada çalışmak, iş yükü, berdel ve erkek baskısı	Mevsimlik işçilik
Oğlaklı		Görüşülmedi	İçme suyu ve geçim
Ovabağ	Su, eğitim ve sağlık	Görüşülmedi	Görüşülmedi
Yarımkaş	Su ve yoksulluk	Su ve iki evlilik	Geçim

Kadınların bazıları buzdolabı ve elektrik sayesinde iş yüklerinin azaldığını belirtmişlerdir. Ancak ziyaret edilen köylerin çoğunluğunda sık elektrik kesilmesi gibi sosyal altyapı sorunları çözülemediği için bu iyileşme son derece kısıtlı olarak tanımlanmıştır.

6.2. Karar Verme Süreçleri

Köylerin hepsinde köyle ilgili kararlar erkekler tarafından verilmektedir. Kadınların bu kararlara doğrudan katılmasını sağlayacak herhangi bir mekanizma bulunmamaktadır. Ancak iki köyde kadınların kararlara dolaylı yollardan katılımlarının örnekleri görülmüştür. Bunlardan birisi Oğlaklı köyündedir. Daha önceden de belirtildiği gibi bu köyde kullanma suyu göletten sağlanmakta ve şebekeler ile evlere bağlı bulunmaktadır. Ancak buna rağmen, yapılan toplantıda Oğlaklı köyünün bir numaralı sorunu su olarak gösterilmiştir. Bunun sebebi, içme suyu getirmek için çeşmeye giden kadınların sıra beklerken kavga etmelerinden kaynaklanmaktadır. Oğlaklı'lı erkekler sorunun farkında varıp, içme suyu meselesini gündemin başına almışlardır. Yine diğer bütün köylerde su kadınlar tarafından sağlanıyor ve taşınıyor da olsa erkeklerin de köy içinde tanımladıkları öncelikli sorun suyun yetersizliği olmaktadır.

Karabahçe köyünde ise daha evvelden de belirtildiği gibi köylülerin tepkileri sonucu ağa köyü terk etmek zorunda kalmıştır. Kadınlarla yapılan toplantıda bu konuda kadınların düşüncesi ve katılım düzeyi üzerine sorular sorulmuştur. Tüm kadınlar bu süreçte asıl kahramanın kendileri olduğunu ifade etmişlerdir. Kadınlar ağadan ve ağanın suyu tekeline almış olmasından duydukları rahatsızlığı hane içinde her fırsatta dile getirmiş ve erkekleri bu konuda bir şeyler yapması gerektiğine ikna etmişler ve kendi aralarında bu sorunun çözümünü sağlayan informel örgütlenmeyi kolaylaştırıcı ağların temelini atmışlardır.

Bireylere bağlı olarak değişmekle beraber genel bir eğilim olarak kadınların hane içinde alınan kararlara katılımının sınırlı olduğu görülmüştür. Hanede kadınları ve hanenin tümünü ilgilendiren kararlar bir kaç farklı düzeyde tartışılmakta ve alınmaktadır. Bunlardan biri hane içinde yaşayan ve karı koca ve çocuklardan oluşan birimi ilgilendiren kararlardır. Bu tür kararlara kadınların katılım düzeyine erkekler karar vermektedir. Her ne kadar kadınların fikrine sıkça başvurulsa da son sözü erkek vermektedir. Örneğin kız veya erkek çocukların kiminle evleneceği konusunda genç kızlar ve anneleri fikirlerini belirtmekte, ancak son tahlilde erkeklerin dediği olmaktadır. Yapılan görüşmelerde, kadınların fikirlerinde ısrar etmeleri halinde karar birliği sağlanamazsa, erkeklerin dayağa başvurduğu ancak bu türden şiddet olaylarına daha ziyade genç çiftler arasında rastlandığı ifade edilmektedir.

Haneyi ilgilendiren ekonomik ve politik kararlarda kadınların katılımı daha da sınırlıdır ve bu konular genellikle erkekler arasında tartışılmaktadır. Örneğin hayvanların ne zaman satılacağı konusuna kadınların karışmadığı anlaşılmaktadır. Buna karşın kadınlar satış sonrası alınacak paranın neye harcanacağı konusunda fikir belirtmektedir. Gözlemlenen olaylar ve edinilen izlenimlere göre Karacadağ köylerinde birey olarak kadının ne tür kararlara katılacağı konusundaki sınırı kendisinin içselleştirdiğidir. Kadın haneyi ya da hanenin üyelerini etkileyecek kararlara katılmayı çoğunlukla kendine bir hak olarak görmezken misafirlere yemek hazırlama konusunda erkeğe danışmadan hareket etmeyi kendince önemli bir katılım saymaktadır.

Kararların alındığı bir başka düzey ise kadınların kendi alanlarını ve iş güçlerini ilgilendiren konulardır. Bu düzeyde kararlara katılım düzeyi daha önce belirtildiği gibi kadınların arasındaki yaş ve aile içindeki konum gibi hiyerarşik ilişkilere bağlıdır. Örneğin Alatosun'da kadınlarla yapılan görüşmede, ev sahibinin hanımı misafir kadınlara ne gibi, nasıl ve ne zaman ikram yapılacağı konusunda kararları doğrudan kendisinin verdiğini söylemiştir Eğriçay, Karabahçe köylerinde ve Kapıkaya beldesinde ise genç kızlar ve gelinler bir sorunları olduğunda ya da bir şey istediklerinde bunu öncelikle hane içindeki diğer kadınlara (elti, kayınvalide, anne, görümce gibi) ilettiklerini bildirmişlerdir. Burada belirtilmesi gereken son husus gelinlerin kendi ailelerinin güçlü ve zengin oldukları durumlarda koca evinde güçlerinin daha fazla olduğudur.

İster zengin ister yoksul olsun, çocuğu olmayan kadın toplulukta açık ya da gizli bir biçimde dışlanmaktadır. Bu durum erkeklerin ikinci evliliklerini yapmalarını, "kuma"nın çocuksuz kadını ezmesini ve hor görmesini meşrulaştıran bir anlayış olarak somutlaşmaktadır.

6.3. Kaynaklara Erişim

Eğitim ve Sağlık

Daha önceden de belirtildiği gibi yaşlı kadın nüfus içerisinde okuma yazma bilen yok denecek kadar azdır. 10 yaşından küçük olanlarda ise okuma-yazma oranı artmaktadır. Ancak bölgede halen ilkokula giden kız çocuk sayısı erkek çocuk sayısından azdır. Bu kızlar genellikle okula sadece 5 yıl devam etmektedir. Taşımali sistem ile 8 yıllık mecburi eğitimini bitiren kız sayısı oldukça sınırlıdır. Lise ya da üniversiteye devam eden kız öğrenciye ise ziyaret edilen köylerde hiç rastlanmamıştır. Ayrıca köylerde kızlara yönelik olarak açılan herhangi bir kursun varlığından söz etmek mümkün değildir. Karabahçe ve Oğlaklı'da bu yönde talepler bulunmaktadır. Genç kızlar okula devam etmek istediklerini belirtmişlerdir. Okul onları köydeki günlük hayattaki ağır iş sorumluluklarından ayıran, sosyalleşmelerini sağlayan, çocukluk dönemini uzatan ve bilgilendiren bir yer olarak görülmektedir. Bir diğer deyişle okul daha iyi bir gelecek için bir araç olmaktan ziyade kendi içinde bir amaç olarak görülmektedir.

Sağlık hizmetlerine erişimin tüm Karacadağ köylerinde son derece sınırlı olduğuna daha önceden değinilmişti. Burada belirtilmesi gereken konu kadınların ağır iş yükünden kaynaklanan ve günlük hayatlarını etkileyen hastalıklardan şikayetçi olduklarıdır. Genç kızlar adet ağrıları ve böbrek iltihapları, kadınlar ise sırt, boyun ve bel ağrıları, yumurtalık ve böbrek iltihapları ile yüksek tansiyon rahatsızlıkları yaşamaktadırlar.

Sık hamilelik ve planlı doğurganlığın çok düşük olması da kadınların öncelikli sorunları olarak ifade edilmiştir. Aile planlaması konusunda bilgi ve hizmetlere erişim için şehre gitmek kendileri için sosyal ve finansal açıdan zor bir surum olduğundan, kadınlar gezici ya da yerel istasyonlar aracılığıyla verilebilecek doğum kontrol hizmetlerinin çok faydalı olacağını ve böylelikle aile planlamasının daha fazla kabul göreceğine ve yaygınlaşacağına inanmaktadırlar. Erkeklerin ve köy imamlarının doğum kontrolüne karşı oldukları köylerde bile kadınlar, bu konuda yardım istemekten çekinmemişlerdir. Bu eğilim, yaygın kanının aksinedir ve gelecekteki kalkınma ve aile planlaması projeleri için olumlu bir göstergedir.

Köy Dışı İlişkiler

Yapılan saha araştırmasında kadınların köy dışı ile ilişkilerinin son derece sınırlı olduğu görülmüştür. Hanenin köy dışına çıkmayı gerektiren alışverişlerini erkekler yapmakta, süt, peynir ve yoğurt gibi maddelerin satımı için araçlar ve bakkallar ile ilişkiyi erkekler kurmaktadır.

Aynı zamanda kadınların kamu kurumları ile ilişki kurmaları da mümkün olmamaktadır. Ekinlerde ya da hayvanlarda hastalık çıkması durumunda Tarım İlçe Müdürlüğünden gelen ziraat mühendisi, veteriner ile konuşanlar erkekler olmaktadır. Sağlık sorunları olduğunda kadınlar hastaneye muhakkak erkekler refakatinde başvurabilmektedirler. Ancak yaşlı kadınların tek başlarına pazara gitmelerinin ve çocuk sahibi kadınların çocukları hakkında öğretmenlerle konuşmalarının kabul görebildiği belirtilmiştir. Bazı köylerde, kadınların akrabaları dışında serbestçe konuşabildiği tek kamu görevlisi muhtardır. Kadınlar imam ile yalnız başlarına asla görüşemediklerini

belirtmişlerdir. Ayrıca Karabahçe köyünde, genç kızlar köyde bulunan hemşireyle bile yalnız başlarına konuşamadıklarından yakınmışlardır. Daha önceden de belirtildiği gibi kadınların hayatına bu tür kısıtlamalar konulması genellikle onların cahil ve bilgisiz oldukları ve Türkçe bilmedikleri gibi sebepler öne sürülerek meşrulaştırılmaktadır.

Maddi Kaynaklar

Köylerin hemen hepsinde kazanılan paranın ailenin ortak parası olduğu ve ihtiyacı olanın ihtiyaçlarının giderildiği belirtilmiştir. Ancak paranın kullanımında son söz yine de erkeğe ait olmaktadır. Yapılan toplantılarda kadınların, kenger satımı sonucunda, mevsimlik işçilik süresinde ya da başka evlere çapaya veya hayvan bakımına yardıma gittiklerinde kazandıkları paranın ellerine geçmediği öğrenilmiştir. Bu para hane reisine teslim edilmektedir. Sadece erkekler sakat ya da uzun süreli hasta olduğunda paranın kullanımı kadının yetkisindedir.. Bir çok köyde kadınlar bu durumun “önemli bir sorun olmadığını” çünkü erkeklerin en nihayetinde parayı hane için kullandıklarını belirtmişlerdir.

Oğlaklı dışında hiçbir köyde kadınların toprak üzerinde mülkiyet hakkı bulunmamaktadır. Oğlaklı köyünde bir erkek, mallarının bir kısmını eve getirdiği kumanın üzerine geçirmiştir. Kadınlar hukuki olarak miras üzerinde hakları olduğunu bilmelerine rağmen hiçbir zaman mal üzerinde hak iddia etmemektedirler. Kadınlar da, erkekler de tersine bir davranışın hiç kimse tarafından hoş karşılanmayacağını ve kabul görmeyeceğini söylemişlerdir.

Kadınların kendilerine ait mal edinmeleri *mehr*² ve *çeyiz* yolu ile olmaktadır. Karacadağ'da bu genellikle hayvan olmaktadır. Söz konusu hayvan ya da hayvanlardan elde edilen tüm gelir kadına aittir. Mehr'e Yarımkaş, Halıören köyleri ile Alatosun ve Kapıkaya beldesinde rastlanmıştır. Buralarda mehrin genellikle zengin ailelerde geçerli bir gelenek olduğu söylenmiştir. Ayrıca genç kızlar hem bu köylerde hem de Karabahçe'de babalarının evinde kendilerine ait hayvanları olduğunu ve bu hayvanları,

² **Mehr**; evlenen kadına, kocanın ailesi tarafından verilen ve onun rızası olmadan kimsenin dokunamadığı mallardır.

yavruları ile birlikte evlendikleri eve götüreceklerini söylemişlerdir.

Kadınlar için bir diğer mal edinme biçimi evlendiklerinde babalarının evinden koca evine eşya götürme, yani çeyiz yolu ile olmaktadır. Çeyiz evlenen kız ve erkeğin sosyal ve ekonomik statüsüne göre büyük farklılıklar gösterebilmektedir. Karacadağ'da son senelerde genç kızların çeyiz olarak eve ait temel gereksinimleri tercih ettikleri söylenmiştir. Yatak, vitrin, halı, çarşaf takımları, dikiş makinesi, mutfak eşyaları bunların arasındadır. Ancak altın her zaman için çeyizin vazgeçilmez bir parçasıdır. Bu altınlar daha sonra genellikle ev eşyaları, nakit para ya da borç ödeme amacıyla bozdurulmaktadır. Ancak böyle durumlarda (aile için yapılan altın bozdurmalarında) kadınlar haneden ayrıldıkları zaman altınlarını yeniden talep etme hakkına sahiptirler.

6.4. Kadınlara Özgü Bazı Sorunlar

Karacadağ'da kadınlarla yapılan görüşmelerde bölgede yaşayan kadınların erkeklerden farklı bazı sorunları olduğu ifade edilmiştir. Bunlardan ağır iş yükü, doğum kontrol, sağlık ve eğitim ile ilgili olanlar yukarıda tartışılmıştı. Bu bölümde bunlara ek olarak erken evlenme, **berdel** ve **kumalık**'a değinilecektir. Bu sorunlar özellikle genç kızlar tarafından ifade edilmiştir. Genç kızlar bölgede genel olarak hayatlarının büyük bir kısmını biçimlendirecek olan evlilik kararlarında söz sahibi olamamaktan şikayetçidirler.

Karacadağ'da kızlar için evlilik yaşı genellikle 20'nin altındadır ve bazı köylerde 13'e kadar inmektedir. Evlilik yaşı yine ekonomik ve sosyal konum ve ailenin iş gücü ihtiyacı gibi değişkenlere bağlıdır. Örneğin, aile iş gücüne ihtiyacı varsa kızını evlendirmemekte, ya da oğlunu erken evlendirmekte, iş gücü yeterli ve başlık parasına ihtiyacı varsa tam tersi bir uygulama yapılmaktadır. Genç kızlar ise bu durumda altına girecekleri sorumluluk ve evlendikleri evde görecekları baskı nedeniyle erken evlenmek istememektedirler. Ancak baba baskısı, dedikodu ve dinsel değerlere dayalı baskılar karşısında çoğunlukla "kaderlerine boyun eğmek" durumunda kalmaktadırlar.

Karacadağ köylerinde bir diğer sorun ise “berdel”dir. Berdel en basit anlamı ile gelin değiş tokuşu anlamına gelmektedir. Berdelin çıkış noktalarından biri başlık parasından kurtulmaktır.Yörede başlık için alınan miktarlar çok yüksektir Yani iki aile birbirlerinden karşılıklı kız almaktadırlar. Bu değiş tokuş genellikle erkek çocukları kayırmakta ve kızların aleyhine sonuçlanmaktadır. Berdel akrabalar arasında olabildiği gibi, akraba olmayanlar arasında da gerçekleşebilmektedir. Bir çok köyde genç kızların yaşlı erkeklerle evlenmesi ya da kuma olarak gitmesi bu yolla olmuştur. Hatta Eğriçay köyünde bir kadın berdel sonucunda oğlunun mutlu bir evlilik yaptığını, kızı için ise her sabah bu evliliği devam etmesindense ölmesini dilediğini söylemiştir.

Saha araştırmasında yapılan görüşmelerde berdelin sembolik ve ekonomik anlamlarla yüklü bir pratik olduğu anlaşılmıştır. Öncelikle berdel başlık parasını ortadan kaldırdığı için fakir aileler tarafından tercih edilmektedir. Ancak berdel aynı zamanda ailenin bu denli önemli bir birim olduğu bu bölgede, toprağın aile içinde bölünmesini minimize etmekte ve ailenin kendi içinde yeniden üretimini sağlamaktadır. Genç kızlar berdele karşı olmalarına rağmen, berdele gitmeyen kızlar hakkında akrabalar tarafından dahi beğenilmediler gibi dedikodular çıktığı için evlilik şanslarını yitirmektedirler.

Karacadağ bölgesinde ikinci evlilik yapma oranı ziyaret edilen köylerde %10 oranındadır. Erkekler için sosyal ve sembolik güç anlamına gelen ikinci evlilik kadınlar için birçok zorluk yaratmaktadır. Bu zorluklar araştırma sırasında sadece katılarak gözlemlenebilmiştir çünkü hem kadınlar hem erkekler, bu tür soruları yanıtlamaktan kaçınmışlardır. Ancak kadınların ikinci eş olarak evlenmeyi kabul etmelerinin birinci eş olmaktansa ikinci eş olmanın her zaman tercih edileceğine inanmaları ve ikinci eşin ailede göreceli fazla itibar görmesi bağlamlarında açıklanmıştır.

7. Gelir Ve Geçim Kaynakları

Karacadağ yöresindeki başlıca geçim kaynakları sırasıyla hayvancılık, mevsimlik işçilik ve bitkisel tarımdır. Yapılan görüşmelerde köylüler, yıllık geçimin sağlanabilmesi için her orta gelirli hanenin mutlaka mevsimlik işçilikle ve hayvansal, bitkisel üretimle uğraşmaları gerektiğini vurgulamıştır. Bunlardan hayvancılık, hayvan ve hayvansal ürünlerin satılması sonucu getirdiği nakdi gelir yanı sıra süt, yoğurt gibi hanenin günlük geçim ihtiyaçlarını sağladığı için özellikle önemlidir.

7.1. Hayvancılık

Araştırma kapsamında ziyaret edilen köylerin tümünde hayvancılık başlıca gelir kaynağı olarak gösterilmiştir. Hayvancılıktan elde edilen gelir süt ve canlı hayvan satımına dayanmaktadır. Büyükbaş ve küçükbaş hayvanların köylere göre dağılımı ve verimleri Tablo 6 ve Tablo 7’de verilmiştir. Buna göre Halıören’de hane başına düşen küçükbaş hayvan sayısı en az (23) olan köy iken, Eğriçay en fazla olan köydür (133). Ortalama küçükbaş hayvan sayısı hane başına 55 ‘dir. Hane başına en fazla büyükbaş hayvan düşen köyler ise 23 ile Karabahçe ile Altaylı köyleridir. Ortalama büyükbaş hayvan sayısı hane başına 9’dur.

7.1.1. Büyükbaş (BB) Hayvancılık

Büyükbaş hayvancılıkla ilgili çizelgenin incelenmesinden anlaşılacağına göre, büyükbaş hayvan popülasyonunu büyük ölçüde yerli ırklar oluşturmaktadır. Saf ve melez hayvan oranı çok düşüktür. Toplam büyükbaş hayvan varlığının % 0.8 ‘i saf, % 6.5 melez, % 92.7 ‘si ise yerli ırklardan oluşmaktadır. Bu nedenle hayvanların süt verimleri ve karkas ağırlıkları düşüktür. Ortalama karkas ağırlığı 150-200 kg. arasında değişmektedir. Süt verimleri ise yerli hayvanlarda 2.5 kg/gün, melezlerde 4-5 kg/gün, saf hayvanlarda ise 7-8 kg/gün arasındadır. Et ve süt verimlerine ilişkin ortalamalar Türkiye ortalamalarının altındadır. Ayrıca popülasyon içindeki saf ve melez ortalamaları da Türkiye ortalamalarının altındadır.

Tablo 6: Büyükbaş Hayvan Varlığı

Köyler	Hane Sayısı	BB. Hayvan			Hayvan Irkı			Verim Süt gün/kg			Laktasyon Süresi (gün)
		Sağmal	Buz, Düve, Dana	Toplam	Yerli	Melez	Saf	Yerli	Melez	Saf	
AAlatosun	500	2,500	2,500	5,000	650	300	50		4	7	180
Altaylı	150	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ayveri	70	70	30	100	70	30	-	2,5	5	-	180
Çömçeri	120	800	300	1,100	1,100	-	-	2,5	-	-	150
Eğriçay	120	300	200	500	480	20	-	4	7	-	180
Halıören	107	700	300	1,000	1,000	-	-	2,5	-	-	180
Kapıkaya	150	300	200	500	500	-	-	3,0	-	-	210
Karabahçe	220	3,000	2,000	5,000	4,440	500	60	2,5	4,5	8	210
Oğlaklı	50	250	250	500	470	30	-	2,5	5	-	180
Ovabağ	146	700	300	1,000	930	60	10	3,0	4,5	6	180
Yarımkaş	40	200	300	500	500	-	-	2,5	-	-	180
Toplam	1,673	8,820	6,380	15,200	14,140	940	120				

Araştırma kapsamındaki köylerin hiç birinde ırk ıslahına yönelik suni tohumlama yapılmamaktadır. Köy içindeki görece iyi yapılı erkek hayvanlar damızlık olarak kullanılmakta ve aşılmalarda doğal tohumlama yöntemi uygulanmaktadır.

Bölgede büyükbaş hayvancılık, küçükbaş hayvancılıkta olduğu gibi meralara bağlı, geleneksel olarak yapılmaktadır. Ortak meralara dayalı hayvancılığın tüm olumsuzlukları ve açmazları, genelde olduğu gibi araştırma alanında da gözlenmektedir. Hayvanların dölleme ve doğumunun üreticilerce planlanması ve beslenmesi meraya çıkışa göre hesaplanmaktadır.

Büyükbaş hayvanlar Mart başlangıcından Kasım ayı başlarına kadar merada otlatılmaktadır. Kış aylarında hayvanlar 4 ay süreyle ahırda beslenmektedir. Yoğun besiye alınmayan hayvanların, ahırda beslenmeleri çok sınırlı olarak saman ve konsantre yem ile gerçekleştirilmektedir. Amaç meralar açılıncaya kadar hayvanın canlı kalmasını sağlamaktır.

Karların kalkması ile birlikte hayvanlar derhal meralara salınmaktadır. Otların henüz gelişmediği ve üreme amacıyla toprağa tohumlarını dökmediği bu dönemde otlatma yaptırılması, yaş olan bu toprak üzerindeki hayvanların ağırlığı ile toprağa gömülme, bu yolla meralar tahrip edilmektedir. Sorunun büyük ölçüde farkında olan köylüler, bu sorunun saman ve konsantre yemin pahalı olmasından kaynaklandığını söylemektedirler.

Yem ihtiyacı genellikle Diyarbakır ve Siverek'ten temin edilirken, saman ihtiyacı bu şehirlere ilaveten çevre köylerden, Mardin, Urfa gibi diğer büyük şehirlerden de karşılanabilmektedir.

Araştırma kapsamındaki tüm köylerde kaliteli kaba yem üretimi hemen hemen hiç yoktur. Korunga, yonca gibi hayvan beslemede çok değerli olan yem bitkileri ile silaj üretiminin olmaması, ucuz ve kaliteli kaba yemin üreticiler tarafından sağlanamaması hayvansal verimi oldukça düşürmektedir.

Araştırma alanında sadece iki köyde mera dışı ahır besiciliği yapıldığı görülmüştür. Bunlardan Altaylı'da iki hane' Oğlaklı' da ise beş hane naylon çadırlardan kurulmuş ahırlarda besicilik yapmaktadır.

Ahırda yapılan besicilik sonucu beslenen hayvanlar her dönem satılmakla birlikte daha çok Kurban Bayramında pazara sunulmaktadırlar. Diğer yarı besi halinde olan hayvanlar ise Eylül ve Ekim aylarında satılmaktadır. Hayvanlar ya köylere gelen celeplere ya da Diyarbakır ve Siverek'teki hayvan pazarlarında satılmaktadır. Böyle durumlarda, araştırma kapsamındaki köylerdeki hayvan sahipleri aralarında birleşerek ortak kamyon kiralamakta ve bu yolla hayvanlarını pazara götürmektedirler.

BB hayvanlardan sağlanan diğer bir gelir ise süt ve süt ürünleridir. Süt genellikle köylere gelen ve "mandıracı" denilen peynir üreticilerine satılmaktadır.

Bölgedeki hayvanların laktasyon süreleri 150-210 gün arasında değişmektedir. Ortalama günlük süt miktarı 2.5 kg. civarındadır. Hayvanlardan elde edilen sütler 40-60 gün arasında o yıl belirlenen fiyatlar üzerinden satılmaktadır. İnek sütünün litresi bu yıl 200.000-230.000 TL'a. satılmıştır. Geriye kalan sütün bir bölümü buzağılara emzirilmekte, bir bölümü ise yoğurt ve peynire dönüştürülerek satılmaktadır. 2001 yılında yoğurt 400.000-500.000 TL/kg peynir ise 1.300.000-1.500.000 TL/kg fiyattan satılmıştır.

BB hayvanlar Nisan-Temmuz ayları arasında çiftleşmekte, dolayısıyla doğumlar Aralık-Mart aylarında olmaktadır. Görüldüğü gibi doğumların hesaplanmasında da meralardan

azami biçimde yararlanılması öngörülmekte ve hayvan popülasyonunun yeniden üretimi süreçlerinde mer'a faktörü belirleyici olmaktadır.

BB hayvanların otlatma sistemleri değişiklik gösterebilmektedir. Tarla tarımı yapılmayan köylerde başıboş serbest otlatma görülen en yaygın otlatma sistemidir. Tarla tarımı yapılan köylerde komşular ve mahalleler arası "sürü birleştirme" ve "sırayla çobanlık yapma sistemi" görülmektedir. BB hayvan sayısı az olan ve tarla tarımı yapılan köylerde ise tüm hayvan sahipleri tek bir sürü meydana getirmekte ve sırayla çobanlık yapmaktadırlar.

Görüldüğü gibi ortak meraların kullanılmasına dayalı yapılan BB hayvancılık; gerek büyükbaş hayvan sayısının fazlalığı, gerekse zamansız otlatma nedeniyle meralar üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Buna, meralar üzerinde hiçbir bakım ve geliştirme uygulaması yapılmaması eklendiğinde olumsuzluklar daha da çoğalmaktadır. Öyle ki yağışların az olduğu, dolayısıyla hayvanların beslenemediği dönemlerde hayvanlar satılarak elden çıkarılmakta; bu durum yöredeki hayvan sayısını azaltmakta, buna karşılık yağışların bol olduğu yıllarda ise hayvan sayılarında artış gözlenmektedir.

Meralar üzerinde, bir ölçüde de olsa hayvancılık gelirlerini artırma ve ahır hayvancılığının özendirilmesi yoluyla baskıyı azaltacak, saf ve melez hayvancılığın geliştirilmesi yöntemi ise yörede bazı engellerle karşılaşmaktadır

Bir yandan bu tür bir hayvancılık, bakım-besleme konularında yeterli bilgiyi ve kaynağı gerektirmektedir. Diğer yandan bu bilgiler sağlansa bile özellikle yoksullar, evlenme, sağlık ve benzeri nakit ihtiyacının fazla olduğu durumlarda bu tür hayvanların satım değerinin yüksek olması nedeniyle elde tutamayıp satmak zorunda kalmaktadırlar.

Tüm köylerde hayvancılığın son yıllarda nasıl bir gelişme trendi izlediği sorusuna verilen yanıt "kötüye gidiyor" şeklinde olmuştur. Bunun nedenleri sorulduğunda, girdi fiyatlarının giderek pahalılaşması, hayvan ve hayvan ürünleri fiyatlarının sabit kalması veya gerilemesi yanıtları alınmıştır. Ne yapmak gerekir sorusuna ise net yanıtlar alınamamıştır. Köylerden bir

kısmı mevsimsel değişiklikleri neden olarak gösterirken, bir kısmı ise kaçak hayvan girişlerini, yem fabrikaları, et-balık kurumu, süt kurumu gibi kamu kuruluşlarının özelleştirilmesini neden olarak göstermiş ve bu konularda iyileştirme çalışmaları gerektiğini belirtmiştir.

Üreticiler, hayvan hastalıklarını yörenin en önemli sorunu olarak ifade etmişlerdir. En sık görülen hastalıklar, şap, brusella ve sarılık'tır. Şap hastalığı ile mücadele genellikle köy düzeyinde toplu olarak yapılmaktadır. Diğer hastalıklarla bireysel ilgi ve hane düzeyinde mücadele yapılmaya çalışılmaktadır.

Kalkınmaya, doğal kaynakların korunması ve hane gelirlerinin artırılarak doğal kaynaklar üzerindeki sosyal baskıların azaltılması çerçevesinden bakıldığında hayvan- hayvan sahibi insanlar ve mera ilişkileri konusunda köylülerin duyarlı kılınması ve bu olumsuz süreci tersine işletecek bazı uygulamalara gereksinim bulunduğu görülmektedir.

Karacadağ'da başlatılan bu küçük ölçekli eylem araştırması ve deneme çalışmalarının mutlaka hayvan-insan ve doğal kaynak üçlüsünü bir sistem bütünlüğü içinde planlayan ve son tahlilde yörenin doğal kaynakları ve bitki çeşitliliği üzerindeki tehditleri ortadan kaldırmayı hedefleyen orta ölçekli ve vadeli kalkınma program ve projelerinin katılımcı bir yaklaşımla geliştirilip uygulanmasına acil gereksinim bulunmaktadır. Bu yapılmadığı takdirde bitki çeşitliliği bakımından dünyada çok ayrı bir yeri olan Karacadağ'ın yoksulluk ve nüfus baskısı sonucu artan tehditlerden kurtarılması mümkün görünmemektedir.

7.1.2. Küçükbaş (KB) Hayvancılık

İlgili tabloların incelenmesinden de anlaşılacağı üzere, araştırma yapılan köylerde 28.340 baş kuzu olmak üzere 74.900 koyun, 5995 adedi oğlak olmak üzere 13.250 keçi, toplam 93.150 küçükbaş hayvan bulunmaktadır.

Koyun ırkı genellikle Akkaraman'dır. Ancak batı ve güneye yani sıcak alanlara doğru gidildiğinde Karagöz cinsi de görülmektedir. Söz konusu ırkların süt verimleri 300-500 gr. arasında değişmektedir. Tokluların (bir yaşındaki) canlı

ağırlıkları 50 kg. dolaylarındadır. Kuzuların ise canlı ağırlığı 16-28 kg. arasında değişmektedir. Sağım süreleri 90-100 gün civarındadır.

Tablo 7: Küçükbaş Hayvan Varlığı

Köyler	Hane Sayısı	Koyun			Keçi		
		Sağmal	Kuzu	Toplam	Sağmal	Oğlak	Toplam
Alatosun	500	12,000	8,000	20,000	1,400	1,600	3,000
Altaylı	150	3,600	2,400	6,000	700	800	1,500
Ayveri	70	900	600	1,500	25	25	50
Çömçeri	120	1,200	800	2,000	1,200	800	2,000
Eğriçay	120	8,000	6,000	14,000	1,300	700	2,000
Halıören	107	800	200	1,000	900	600	1,500
Kapıkaya	150	8,000	5,000	13,000	600	400	1,000
Karabahçe	220	8,000	4,000	12,000	400	600	1,000
Oğlaklı	50	1,900	600	2,500	300	200	500
Ovabağ	146	1,800	600	2,400	80	120	200
Yarımkaş	40	360	140	500	350	150	500
Toplam	1,673	46,560	28,340	74,900	7,255	5,995	13,250

Yöredeki keçilerin ırkı "kılkeçisi"dir. Yıllık sağım süreleri 60 gün dolaylarında ve süt verimleri 500-700 gr/gün. aralığındadır. Karkas ağırlıkları tekelerde 50-60 kg., oğlaklarda ise 18-30 kg. dolaylarındadır.

Küçükbaş hayvancılık, BB hayvancılık gibi meraya dayalı olarak yapılmakta olup, ortak meralarda yapılan hayvancılığın tüm olumsuzluklarını taşımaktadır. Meraların önemli ölçüde tahribi küçükbaş hayvancılıktan dolayı olmaktadır. Bu tür geleneksel hayvancılığın tüm evreleri meraya göre düzenlenmektedir.

Hayvanlar, iklime bağlı olarak değişmekle birlikte, genellikle Mart-Kasım ayları arasında merada kalmaktadır. Kışın bitimi ve karların erimesiyle koyunlar, yaş mera toprağı üzerinde henüz tohumlarını toprağı dökmemiş bitkileri, dudak yapıları gereğı kök aksamını da sökerek tüketmektedirler. Diğer yandan sürüler halinde otladıklarından önemli bir kısım mera bitkisini ayakları ile toprağı gömmektedirler. Koyunların sürüler halinde otlamasının yarattığı önemli bir tahrip de eğimli araziler üzerinde çizgiler oluşturması ve meralarda su erozyonuna elverişli bir fiziki ortam hazırlamalarıdır.

Karacadağ köylerinde KB hayvanların kış beslenmelerinde saman, konsantre yem ve kuru çayır otu kullanılmaktadır. Konsantre yem Diyarbakır ve Siverek'ten sağlanmaktadır.

Saman temin alanı daha geniştir. Yakın çevreden sağlanabildiği gibi, Mardin, Urfa gibi çevre illerden de sağlanmaktadır. Çayır kuru otu satın alınmamakta, bu ot sadece kendi çayır alanı olan hanelerce kullanılmaktadır.

KB hayvanlar, pazarlama amaçlı olarak üç grupta toplanmaktadır. Yaşlı dişi ve erkeklerden oluşan gruplar her zaman Diyarbakır ve Siverek hayvan pazarlarında satılmaktadır. Kuzular Nisan-Haziran ayları içerisinde gerek köye gelen celeplere, gerekse yukarıda sözü edilen pazarlarda satılmaktadır. Toklular ise ya Eylül-Ekim ayları arasında yarı besili olarak, ya da Eylül ayından başlayarak 60-90 gün süreli dane yemle yapılan besi sonrasında satılmaktadır. Ticari ağırlık ve büyüklükte toklu besiciliği yapan haneler satışlarını kurban bayramına göre planlamaktadırlar.

Keçi ve oğlakların satış zamanları ve besi tarzları da koyun ve kuzulara benzemektedir. Canlı satışlar dışında KB hayvanlardan sağlanan bir diğer gelir de süt ve süt ürünleridir. Koyun ve keçi sütleri 40-60 gün süre ile köy içinde "mandıracı" denilen peynir üreticilerine satılmaktadır. Diğer sütler yavru beslenmesinde, hane ihtiyacında ve peynir/yoğurt yapımında kullanılmaktadır. Bu yıl koyun sütü 225.000-250.000 TL/kg., yoğurt 600.000 -700.000 TL/kg., peynir ise 1.300.000-1.500.000 TL/kg. arasında satılmıştır.

Yapağı ve tiftik diğer gelir getiren ürünlerdir. Yapağının aile ihtiyacı için ayrılan bölümünden arta kalan kısmı, tiftiğin ise tamamı satılmaktadır. Yapağı ve tiftik Diyarbakır ve Siverek'te yün tüccarlarına satılmaktadır. Kirli yapağının bu araştırmanın yapıldığı 2001 yılındaki birim fiyatı 2.500.000 – 3.000.000 TL/kg. arasında değişmektedir.

Küçükbaş hayvanlar, meralardan azami şekilde yararlanmak üzere Temmuz-Ağustos aylarında koç katımına tabi tutulmaktadır. Bu durumda yavru doğumları Aralık-Ocak aylarına yayılmaktadır.

Bazı yerleşim birimlerinde yarı-göçerlik ve yaylacılık hem BB, hem de KB hayvancılıkta sürmektedir.

Tarla tarımının yapılmadığı köylerde bile başıboş otlatma yoktur. Ayrıca köy sürüsü oluşturma sistemi de uygulanmamaktadır. Otlatma, ya hanedeki bireyler ya da çobanlar tarafından yapılmaktadır. Hayvan sayısının azlığı halinde komşular veya akrabalar arasında koyun sürüleri oluşturulmakta ve çobanlık sırayla yapılmaktadır.

Meralarda hiçbir koruma tedbiri alınmaksızın yapılan küçükbaş hayvancılık, ortak kullanılan alanlarda en büyük tehdidi oluşturmaktadır. Hayvanlarda görülen en önemli hastalık şap'tır. Dış parazitlere bağlı olarak gelişen sarılık gibi hastalıklar da oldukça yaygındır. Şap hastalığına karşı mücadele köylerde topluca yapılmaktadır.

BB hayvancılık bölümünde değinildiği gibi tüm köylerde üreticiler küçükbaş hayvancılığın son yıllarda kötüye gittiğini belirtmişlerdir.

Daha önce de belirtildiği gibi araştırma kapsamındaki Karacadağ köylerinde hayvancılık başlıca gelir kaynağı olarak gösterilmiştir. Büyükbaş ve küçükbaş hayvanların köylere göre dağılımını gösteren tablolara göre Halıörende hane başına düşen toplam hayvan sayısı en az (14) iken, Eğriçay'da ortalama hayvan sayısı 87'dir. Hane başına en fazla küçükbaş hayvan düşen köy 83 ile Eğriçay, en az küçükbaş hayvan düşen köy ise 5 ile Halıören'dir. Hane başına en fazla ile en az büyükbaş hayvan düşen köyler ise 23 ile Karabahçe'dir. Altaylı'da ise küçük baş hayvan bulunmamaktadır. Bölgede büyükbaş hayvan sayısı küçükbaş hayvan sayısından fazla olan tek köy Halıören'dir (500 KB. ve 1000 BB), Yarımkaş Köyü'nün ise 500 BB ve 500 KB hayvan varlığı mevcuttur.

Eksiksiz olarak tüm köylerde hayvancılığın son yıllarda nasıl bir gelişim içinde olduğu sorulduğunda kötüye gittiği ve gerilediği yolunda yanıtlar alınmıştır. Her ne kadar son iki yıldır yeterli yağış sebebiyle meralar canlanmış ve dışarıdan yem satın alma gerekliliği azalmışsa da bu gelişme hayvancılıkta son yıllarda artmış olan sorunların çözümü için yeterli ve kalıcı değildir.

Hayvancılıkta karşılaşılan sorunlar birkaç grupta özetlenebilir:

- **Aracilar:** hayvan yetiştiren üreticinin pazarla ilişkisini sağlayan ve Güneydoğu özelinde kurumsallaşmış olan aracilar, özellikle yoksulluktan dolayı hayvanlarını istemediği halde elden çıkarmak zorunda kalan örgütsüz üreticilikle beslenmektedir
- **Pahalı Girdiler:** Hayvan bakımı ve üretimi için gerekli olan girdilerin pahalı olması, bunun karşılığında ürünün ucuza satılması. Yıllar itibariyle, satın alınması zorunlu olan girdileri alabilmek için satılması gereken ürün miktarında sürekli artış olduğu, beş yıl önce iki küçükbaş hayvanın karşılığında alınabilecek girdilerin, bugün altı-yedi hayvan karşılığında alınabildiği ifade edilmiştir.
- **İlaçlar:** Hayvan hastalıklarının yoğun olduğunun gözlendiği bölgede, ilaç kullanımının gerekli olduğu konusunda hemfikir olunmasına rağmen, artan yoksulluğa bağlı olarak alım gücünün olmaması yaygın ilaç kullanımını engelleyen bir faktör olarak gündeme gelmiştir.
- **Hastalık:** hayvan hastalıklarının yoğun olduğu, su kaynaklarının yetersizliğinden ve kirlenmesinden hayvanların doğrudan etkilendiği ve gerekli tedbirler alınmadığı için hayvansal ürünler aracılığıyla hastalıkların insanlara da taşındığı ifade edilmiştir. Görüşülen köylüler özellikle bu konuda çaresiz kaldıklarını ve kaderlerine terk edildiklerini, kamu kuruluşlarından gerekli desteği alamadıklarını söylemişlerdir.

7.2. Mevsimlik İşçilik

Karacadağ bölgesinde ziyaret edilen tüm köylerde hemen hemen her haneden en az bir kişi yılın belli zamanlarında para kazanmak amacıyla bölge dışına gitmektedir. Yapılan görüşmelerde, köyde yaşayan hanelerin büyük çoğunluğunun senelik ihtiyaçlarını karşılamak için mevsimlik işçilikten elde edilen gelire gerek duydukları ortaya çıkmıştır. Hayvan ve toprak sahibi olmayan ailelerin ise tek geçim kaynağı mevsimlik olarak yapılan işlerden elde edilen gelirdir.

Mevsimlik işçiliğin biçimi ve bundan elde edilen gelir işin niteliğine, sürece katılanların cinsiyetine ve süresine bağlı olarak değişmektedir. Bölgede en sıklıkla görülen mevsimlik

işçilik türü tarım işçiliğidir. Ağustos ile Eylül aylarını kapsayan ve 40 ila 50 gün arası süren tarım işçiliği Ege'de üzüm, Akdeniz'de pamuk ve Karadeniz'de fındık toplanması ve çapa için tarımsal iş gücüne ihtiyaç duyulması ile ortaya çıkmaktadır. Tarım işine genellikle hanenin birden fazla üyesi gitmektedir. Bunlar kız ve erkek çocukları, gelinler ve torunları, yani bedensel işgücü olan tüm aile fertlerini kapsayabilmektedir. Bazı köylerde Ağustos ve Eylül ayında evlerde, bebek ve küçük çocukların bakımı ve hayvanların yemlenmesi ve ahır temizliğinden sorumlu bir ya da iki kişiden fazla kişi kalmadığı söylenmiştir.

Tarım işçiliğine genellikle *elçi* denilen kişiler aracılığı ile gidilmektedir. Bu kişiler gidecekleri yerin toprak sahipleri ile önceden mutabakat sağlamakta ve buna göre yöredeki köylerden işçi toplamaktadır. Karabahçe Köyü'ndeki elçiyle yapılan görüşmede bu kişinin daha önceden Akdeniz Bölgesi'ne pamuk işçiliğine gittiği, daha sonra önce kendi köyünde, daha sonra ise çevre köylerde mevsimlik işçilere aracılık yaptığı anlaşılmıştır. Elçiler, aracılık ettikleri köylülerden gelirlerinin %10'u ile % 20'si arasında bir pay almaktadır.

Beş kişilik bir aile, tarım işçiliğinden bir buçuk aylık bir sürenin sonunda, 1 milyar Türk Lirası civarında bir gelir elde etmektedir. Bu gelir genellikle işveren ya da elçi tarafından iş süresi bitiminde hane reislerine ödenmektedir. Araştırma kapsamına alınan köylerde, bu paranın borç ödeme, yem alma, hasta tedavisi gibi toplu para gerektiren faaliyetlere harcandığı gibi, yıl boyunca günlük ihtiyaçların karşılanmasında da kullanıldığı belirtilmiştir.

Ziyaret edilen köylerde yapılan toplantılarda mevsimlik işçiliğe gitmekten en çok şikayetçi olanlar kadınlardır. Köyde yaşayan yoksulların bir çoğu daha fazla gelir sahibi olmayı mevsimlik işçilikten kurtulmak için istediklerini belirtmişlerdir. Tarım işçiliği başlı başına ağır bir uğraştır. Ancak mevsimlik işçiliği daha da zorlaştıran çeşitli faktörler bulunmaktadır. Öncelikle ulaşım kamyonlarla ve sağlıksız şartlarda yapılmaktadır. Barınak olarak, toprak sahibinin arazisinde kurulan çadırlar kullanılmaktadır. Bu çadırlar her bakımdan yetersizdir, özellikle yağmurlu havalarda şartlar daha da uygunsuz olmaktadır. Kadınlar yoğun adet ve böbrek ağrıları çekmektedir. Çocukların ya da büyüklerin hastalandığı durumlarda doktor, elçi

aracılığıyla ve çoğu zaman zorlukla temin edilmekte, ayrıca tedavi masrafları büyük bir yük oluşturmaktadır. İşin herhangi bir güvencesi ve ödenecek ücretin garantisi yoktur. Elçiler kimi zaman ellerine az para geçtiğini söyleyerek işçilere ödeme yapmaktan çekinmekte ve günde nerdeyse 20 saate yakın çalışılmasına rağmen kazanç asgari ücret seviyesini aşmamaktadır. Ayrıca arazide aileler arasında sürtüşme, kavga ve anlaşmazlıklar çok sık yaşanmaktadır.

Karacadağ bölgesinde mevsimlik işçilik tarım işçiliği ile sınırlı değildir. Genç erkeklerin bazıları (ki köy başına bunların sayısı 60'ı bulabilmektedir) köyde yoğun iş zamanı bittikten sonra İstanbul, İzmir, İzmit, Bursa ve Bolu gibi ülkenin batısında yer alan büyük kentlere altı-dokuz aylığına gitmektedirler. Bu erkekler buralarda çöp toplama, amelelik ya da arabacılık/yük taşıma gibi informel sektördeki işlerde çalışmaktadırlar. Bu işler de çoğu zaman araçlar yardımı ile bulunmaktadır. Ancak kimi zaman akraba ve arkadaşlar aracılığı ile ya da tek başına amele pazarına giderek iş bulanlara da rastlanmıştır. Mevsimlik işçiler genellikle bekar odalarında kalmaktadırlar ve paralarının hemen hepsini ailelerine yollamaktadırlar. Mevsimlik geçici işlerin ücreti çok sınırlı, barınma koşulları kötü ve ulaşımı (yolculuk) zordur. Mevsimlik işlere tek başına giden erkekler, ailecek gidilen tarım işçiliğinde kısıtlı da olsa var olan aile desteği ve sosyal dayanışma mekanizmalarından yoksundur.

Tarım işçiliğinde olduğu gibi bu tür işlerde de, iş güvencesi yoktur ve Buna ek olarak gidilen yerlerde iş bulma garantisi de mevcut değildir. Son yıllarda büyük şehirlerde işsizliğin artması sebebi ile birçok genç iş bulamadıkları ve para biriktirerek değil tam tersine para harcayarak şehirden köye geri dönmek zorunda kalmaktadırlar.

Mevsimlik işçilik konusunda, daha önce de değinildiği gibi kadın ve kızlar bağımsız davranmamaktadır. Bu tür işlere giden sadece bir kızla karşılaşmış, o da hanede erkek bulunmadığı için gitmek zorunda kalmış, ancak iş bulamayarak geri dönmüştür.

7.3. Arazi Kullanımı

Araştırma yapılan köylere ait toprak kullanım çizelgesinin (Tablo 8) incelenmesinden de anlaşılacağı gibi, arazi toplam miktarının içerisinde 335.000 da. ile en büyük bölümü meralar kapsamaktadır. Bunu 30.830 da. ile tarla arazileri izlemektedir. Hiçbir şekilde kullanılmayan arazi miktarı 12.500 da., çayır alanı ise 8.400 da.'dır. Korunan ormanlık arazi miktarı yalnızca bir köyde olup (Yarımkaş) 2.500 da.'dır. Ormanlık arazi kapsamında olup, korumaya alınmamış önemli olmayan bir miktar çalılık Çömçeri ve Haliören köylerinde bulunmaktadır. Araştırma yapılan alanın toplam büyüklüğü 389.230 da. 'dır.

Tablo 8: Arazi Kullanımı

Köyler	Tarla Arazisi		Mera (da)	Çayır (da)	Orman (da)	Kullanılmayan (da)	Hane Başına Ortalama Arazi (da)	En Fazla (da)	Topraksız Hane Sayısı (adet)	Parça Sayısı (adet)
	Kuru (da)	Sulu (da)								
Alatosun	-	1,200	64,000	2,000	-	8,000	-	-	-	-
Altaylı	4,500	300	90,000	-	-	-	65	200	25	5
Ayveri	3,000	30	21,000	-	-	1,000	75	150	30	4
Çömçeri	-	-	3,000	400	-	1,500	-	-	-	-
Eğriçay	6,000	300	14,000	-	-	-	52	300	-	5
Haliören	2,000	400	8,000	-	-	-	28	60	20	4
Kapıkaya	3,000	-	17,000	-	-	-	30	70	50	5
Karabahçe	10,000	600	7,500	4,000	-	-	88	150	100	5
Oğlaklı	4,500	500	10,000	-	-	-	125	300	10	5
Ovabağ	-	-	41,000	2,000	-	2,000	-	-	-	-
Yarımkaş	3,000	600	-	-	2,500	-	90	130	10	3
Toplam	27,000	3,830	335,000	8,400	2,500	12,500				
G. Toplam		30,830								

Araştırma yapılan köylerin arazilerinin büyük çoğunluğunu meralar oluşturmaktadır. Kamu kuruluşları ile bazı bilgi kaynakları, araştırma alanı dışında bulunan Karacadağ köylerinin de benzer özellik taşıdıklarını belirtmişlerdir.

Mera alanlarının çoğunluğu püskürteç kayaçlarla kaplıdır. Taşlarla kaplı olmasının yanında, meralarda herhangi bir bakım/koruma çalışması yapılmaması ve münavebeli otlatma sisteminin olmamasından dolayı mera ot verimi düşüktür. Yağış miktarının az olduğu yıllarda meraların verimsiz durumu daha belirgin olarak ortaya çıkmaktadır. Diğer yandan meraların bir

bölümünün taşlardan temizlenerek tarım arazisine dönüştürülmesi giderek yoğunlaşmaktadır. Zaman zaman kamu kuruluşlarının da desteğini alan bu yanlış uygulama, özellikle köylerde makineleşmenin artmasıyla geniş alanlara ulaşmaktadır. Bölgedeki tarım arazilerinin çok büyük bir bölümü mera alanları açılarak elde edilmiştir.

Toprak kalitesi olarak yörede II.sınıf toprakların yaygın olduğu gözlenmektedir. Az bir miktar da III. sınıf toprak vardır. Topraklarda görülen en büyük olumsuzluk, organik madde eksikliğidir.

Tarla arazilerinin % 14 gibi bir bölümü sulanabilir niteliktedir. Bu oran Türkiye ve bölge ortalamalarına yakındır. Bunun yanında Alatosun köyünde çeltik ekilen 1.200 da, Altaylı köyünde sebze üretimi yapılan 300 da. ve Yarımkaş köyündeki 600 da. sulu arazi dışında köylülerce sulu alan olarak belirtilen alanlar tam sulanabilir durumda değildir.

Söz konusu sulu araziler ya kaynaklar etrafında, ya da çeşme ve kaynak akarlarının çevrelerinde bulunmaktadır. Kaynak sularının azaldığı yaz aylarında, sulama olanağı çok azaldığından, bu mevsimlerde sulu tarım yapılamamaktadır.

Çayırılık alan olarak görülen 8.400 da. arazi tam çayırılık özelliğinde değildir. İlbaharda bol olan ve kısmen yaz aylarında kurumayan akaçlar boyundaki bir miktar araziler, taş duvar ile çevrilmekte ve sulanmaktadır. Taşlardan da arındırılan bu arazilerde özellikle *üçgül* yoğunluklu otlar biçilmektedir. Bu araziler köylülerce 'çayır' olarak adlandırılmaktadır.

Hayvancılığın temel geçim kaynağı olduğu bu bölgede, sulanabilir tarım arazilerinde yonca, korunga, mısır gibi yem bitkisi ekilişinin yapılmaması, üzerinde düşünülmesi gereken bir durumdur. Bunun çok farklı nedenlerinin olduğu düşünülmektedir.

Araştırma köylerinde, ev bahçeleri ve çeşme akarlarının etrafındaki korunabilen alanlarda yetiştirilen meyveler dışında, meyve alanları yoktur.

7.4. Bitkisel Tarım

Karabahçe’de yapılan görüşmelerde sadece Ayveri ve Yarımkaş köyleri bitkisel tarımın onlar için önemli bir geçim kaynağı olduğunu söylemişlerdir. Bitkisel tarım kapsamında köylere göre nelerin ne kadar yetiştirildiği ve bunlardan elde edilen verim Tablo 9’de verilmiştir. Karacadağ bölgesinde bitkisel tarımı ticaret için yapan köye rastlanmamış ve köylüler çoğunlukla yetiştirdiklerinin kendilerine dahi yetmediğini belirtmişlerdir. Ziyaret edilen köyler arasında en geniş alan Karabahçe’dedir (Tablo 9). Ovabağ ve Çömçeri köylerinde tüm arazi taşlık ve eğimli olduğu için hiç bitkisel tarım yapılmamaktadır. Alatosun beldesinde ise sadece pirinç yetiştirilmektedir. Altaylı ve Yarımkaş dışında tüm köyler sadece kuru tarım (buğday, arpa, nohut ve mercimek) yapmaktadır. Altaylı’da çok küçük bir arazide domates, hıyar ve patlıcan yetiştirilmektedir. Bunlardan sadece hıyar, ev ihtiyacı karşılandıktan sonra bazen pazarda da satılabilmektedir.

Tablo 8: Karacadağ’da Bitkisel Tarımın Kapsamı, Çeşitliliği ve Verimi

Yerleşim Adı	Ekilen Bitki	Ekilen Alan (da.)	Verimlilik (kg./da)
Alatosun	Pirinç	450	Ev başı 3-5 torba
Altaylı	Buğday	750	250
	Arpa	750	300
	Domates, Hıyar, Patlıcan	30	
Ayveri	Buğday	700	100
	Arpa	700	130
	Mercimek	100	60
Çömçeri	-	-	-
Eğriçay	Buğday	2250	200
	Arpa	2250	220
	Mercimek	500	130
	Nohut	1000	140
Haliören	Buğday	700	170
	Arpa	1000	180
	Nohut	300	120
Kapıkaya	Buğday	1400	120
	Arpa	1300	140
	Nohut	200	80
Karabahçe	Buğday	8000	200
	Arpa	8000	200
Oğlaklı			
Ovabağ	-	-	-
Yarımkaş	Buğday	425	150
	Arpa	425	150
	Nohut	25	100
	Mercimek	25	100

Ziyaret edilen köylerde köyün mülkiyet yapısına ilişkin sorular sorulmuştur. Bu gibi sorulara verilen cevapların ne denli doğru olduğu bilinmemektedir. Tahmin edilen, arazilerin olduğundan daha küçük gösterildiğidir. Ancak eğer bu tahmin doğruysa tüm köylerde küçültmenin aynı sebeplerle ve aşağı yukarı aynı oranda olacağı sanılmaktadır. Bu sebeple verilen rakamların birbirlerine oranlarının aşağı yukarı gerçeğe uygun, ancak net miktarlarının gerçekten biraz düşük olduğu sanılmaktadır.

Yapılan araştırmada köyler arasında en geniş araziye sahip olanın Altaylı olduğu belirlenmiştir (100.000 da.). Ancak köylere ait arazilerin çoğu mera işlevi görmektedir. En geniş ekilebilir alana sahip köy Karabahçe'dir (10.000). Toplam arazisine oranla en yüksek ekilebilir araziye sahip köy ise Eğriçay'dır (20.000/6.000). Yarımkaş'taki 2500 dekarlık korumaya alınmış orman dışında Karacadağ'da ziyaret edilen köylerde kayda değer bir ormanlık alana rastlanmamıştır. Ancak tüm köylerde ağaçlandırma "arzu edilen" bir faaliyettir.

Araştırma kapsamına alınan köylerde hane başına düşen ortalama arazi büyüklüğü Tablo 9'da gösterilmiştir. Buna göre hane başına ortalama en fazla arazinin düştüğü köy Oğlaklı'dır (100 da.). Hane başına ortalama en az arazi ise Ayveri'dedir (15 da.). Ayrıca her hanenin toprakları bir yerde toplanmış değildir ve genellikle 4 ya da 5 ayrı yere dağılmış parçalardan oluşmaktadır.

Köylerde yapılan görüşmelerde, toprak dağılımını öğrenmeye yönelik sorular da sorulmuştur. Bunlardan biri söz konusu köyde sahip olunan en fazla arazi miktarıdır. Bu miktar Eğriçay ve Oğlaklı köylerinde en fazladır (300 da.). Aynı zamanda Eğriçay köyü sahip olunan en fazla arazi miktarının hane başına ortalama arazi miktarına oranının en yüksek olduğu, yani toprak eşitsizliğinin en fazla olduğu köydür (6/1). Karabahçe ve Ayveri köyleri ise bu oranın en düşük olduğu yani toprak dağılımının göreceli daha adil olduğu köylerdir (sırasıyla 2/1 ve 2.5/1.5).

Ziyaret edilen köylerden sadece Eğriçay ve Yarımkaş köylerinde topraksız hane mevcut değildir. Çömçeri ve Ovabağ'da ise bitkisel tarım yapılmadığı için bu konunun önemi yoktur. Kapıkaya ise topraksız hane sayısının en yüksek olduğu

köydür (50 hane). Ayveri, Karabahçe ve Yarımkaş köyleri dışında tüm köylerde ortakçılık yapılmaktadır. Bu, hem köyde yaşayan haneler arasında hem de köyden göçmüş haneler ile köyde yaşayan haneler arasında sürdürülen genel bir uygulamadır.

Ayveri, Halıören, Oğlaklı ve Yarımkaş köyleri dışında tüm köylerden tapu kadastro geçmiş ya da şahıslara veya hanelere/köye müşterek tapuları verilmiştir (Tablo 10). Tapu kadastronun geçmediği köylerde ve tapunun müşterek olarak düzenlendiği köylerde, mülkiyet zilliyet (yıllardır aynı toprağı işlemişlikten dolayı edinilen kullanma hakkı) yoluyla paylaşılmaktadır. Tapu kadastronun yaptığı çalışmalar köylerde halen sorunlara yol açmaktadır. Eğriçay ve Karabahçe köylerinde tüm toprağın tapusu ağaya verilmiş ve ancak uzun süren mahkemelerden sonra o da sadece Eğriçay köyünde tapular zilliyet üzerinden yeniden bölünmüştür. Karabahçe'de ise kullanılan topraklar ağadan satın alınmak suretiyle edinilmiştir. Ovabağ köyünden geçtiğinde tapu kadastro köyün mülkünün bir kısmına devlet adına el koymuştur. Bununla ilgili açılmış olan dava halen sürmektedir.

Tablo 10: Karacadağ'da Mülkiyet

Yerleşim Adı	Kadastronun Geçme Yılı	Mülk Edinme Biçimleri	Ortakçılık	Topraksız Hane Sayısı
Alatosun	1992			
Altaylı	1969 (müşterek tapu)	Zilliyet, miras ve satın alma	Var	35
Ayveri	Geçmemiş	Zilliyet, miras	Yok	30
Çömçeri	Geçmiş	Miras	Yok	Yok
Eğriçay	1966	Miras, satın alma ve mahkeme	Köy içi	Yok
Halıören	Geçmemiş	Zilliyet, miras ve satın alma	Var	20
Kapıkaya	Geçmiş	Miras ve satın alma	Köy dışı	50
Karabahçe	1968	Miras ve satın alma	Yok	
Oğlaklı	Geçmemiş	Zilliyet ve miras	Var	10

Ziyaret edilen köylerde arazi zilliyet dışında miras ve satın alma yolları ile elde edilmektedir. Daha önceden de belirtildiği gibi kadınların miras üzerinde hakkı bulunmamaktadır. Miras erkek evlatlar arasında eşit olarak bölünmektedir. Ayveri ve Oğlaklı köylerinde ise evden ayrılan erkek payına düşen toprak üzerindeki hakkını hemen almakta, miras ise evde kalan erkek

çocuklar arasında bölüşülmektedir. Köylerde mera, orman ve su kaynakları ile cami, okul ve çeşmeler köyün ortak mülküdür.

Ovabağ ve Çömçeri köylerinde tüm arazi taşlık ve eğimli olduğu için bitkisel tarım yapılmamaktadır. Alatosun Beldesi'nde ise sadece pirinç yetiştirilmektedir. Altaylı ve Yarımkaş dışında tüm köylerde sadece kuru tarım (buğday, arpa, nohut ve mercimek) üretimi yapılmaktadır.

7.5. Diğer Geçim Kaynakları: Arıcılık

Bu bölümde Karacadağ bölgesindeki araştırmada karşılaşılmış ancak yaygın olmayan hayvancılık, mevsimlik işçilik ve bitkisel tarım faaliyetleri dışında diğer bazı geçim ve gelir kaynakları yer almaktadır.

7.5.1. Arıcılık

Karacadağ bölgesine ilkbahar sonu ve yaz başlarında Türkiye'nin her yanından gezgin arıcılar gelmektedir. Bunlar yörede yaygın olan üçgül (*Trifolium*) bitkisinden faydalanmaktadırlar. Ancak bölgede yaşayan ve arıcılıkla uğraşan yerli ailelerin sayısı yok denecek kadar azdır. Eğriçay ve Oğlaklı köylerinde birer, Altaylı köyünde ise altı (6) kişinin arıcılıkla uğraştığı görülmüştür. Bunlar fenni kovan kullanarak arıcılık yapmakta ve kişi başına ortalama 10 kovan düşmektedir. Bu kişiler arıcılığı çoğunlukla bölgede şubesi bulunan Türkiye Kalkınma Vakfı'ndan öğrenmişlerdir. Arıcılık her şeye rağmen yöre insanı için "yeni" ve "yabancı" bir konudur. Bu yüzden zaman zaman ciddi sorunlarla karşılaşıldığı söylenmektedir. Örneğin Altaylı'da arıcılıkla uğraşan hanelerin tümünde arılar ölmüştür.

Bölgeye gelen gezgin arıcılarla yapılan görüşmelerde bu kişilerin köydekiler arzu ettikleri takdirde onlara arıcılığı öğretebilecekleri anlaşılmıştır. Ancak araştırmada sadece Eğriçay ve Altaylı'da 10'ar, Karabahçe'de ise 40 kişinin arıcılık yapmayı istediği öğrenilmiştir. Karacadağ'da arıcılık riskli bir iş olarak görülmektedir. Bala verilen parayı, süt ve ette olduğu gibi yine aracı tüccarlar belirlemektedir. Ayrıca arıcılık yılın büyük bir bölümünde evden uzak olmayı gerektirmektedir. Arıcılığın gerektirdiği teknik bilgi köylerde mevcut değildir ve arıların nazik yani çabuk zarar gören ve bakımı zor varlıklar olduğuna

inanılmaktadır. Bazı köylerde ise arıların diğer hayvanları sokacağı ve onlara zarar vereceği düşünülmektedir.

Yöreye dışardan gelen gezgin arıcılarla yapılan görüşmelerle de bu arıcıların Karacadağ ve buradaki doğal kaynaklar konusundaki görüşleri öğrenilmeye çalışılmıştır. Karacadağ'ın birçok arıcı tarafından tercih edildiğini, bu tercihte geven (astragalus) bitkisinin etkili olduğunu, ancak çoğunlukla üçgül (trifolium) bitkisi için geldiklerini ifade etmişlerdir. Gevenden elde edilen balın daha akıcı ve beyazımsı bir renkte olduğunu, bu balın kıymetini herkesin anlayamadığını söyleyen arıcılar, geven için Hakkari'yi tercih ettiklerini söylemişlerdir. Bu tercihte, Hakkari'nin rakım olarak yüksek olmasının, bu yüksekliğin balı daha kaliteli yapmasının temel neden olduğunu eklemişlerdir. Ancak Karacadağ'ın halen bir çok arıcının gözünde Hakkari'ye alternatif olduğunu, bunun nedenin olarak da yükseğe çıkıldıkça masrafın artması ve gevenin daha az yoğunlukta olması olarak açıklamışlardır. Bir başka önemli neden olarak ise, bal yapımı için çok önemli olan Muş, Bingöl ve Yüksekova gibi bazı yörelere arıcıların gidememeleri ifade edilmiştir. Arıcılar, kendileri için son derece uygun olan bu yörelere güvenlik nedeniyle konulan yasağın ilerde kalkması halinde Karacadağ'a gösterdikleri ilginin ve rağbetin azalması olasılığı üzerinde durmuşlardır.

Görüşme yapılan arıcılar, mevcut durum içerisinde Karacadağ'ın Türkiye arıcılarının % 10'unun uğrak yeri olduğunu, Türkiye'nin her tarafından buraya geldiğini söylemişlerdir. Bu iddianın , yöreye yönelik yapılan araştırma sonuçlarıyla karşılaştırıldığında abartılı olduğu gözlemlenmektedir. TKV adına 1997 yılında yapılan bir araştırmaya göre Karacadağ yöresi genelinde 360 hane arıcılıkla uğraşmaktadır. Bu hanelerin sahip olduğu kovan sayısı 40 000 olarak ifade edilmiştir. 400.000 kovan için yeterli potansiyeli olan Karacadağ yöresine her yıl dışarıdan 120 000 kovan getirilmektedir.³ Bu sayı ise ülke genelinde toplam 3.5 milyon olan kovan sayısının % 10'una tekabül eden 350.000'nin oldukça altındadır.

³ Türkiye Kalkınma Vakfı (1997); Karacadağ'da Gevenin (Astragalus) Önemi, Sorunu, Korunması ve Geliştirilmesi Ön Raporu, Ankara.

Dışardan gelen gezgin arıcılar yörede konuşlanmadan önce ilgili köyün muhtarından, karakolun bulunduğu yerlerde de hem muhtar hem de jandarma karakolu'ndan izin aldıklarını arazi kullanımı için nakdi değil aynı bedel ödediklerini söylemişlerdir. Söz konusu aynı bedel genellikle sahip oldukları kovan sayısına göre birim teneke üzerinden hesaplanmaktadır. Ballar izin veren merciler olan muhtarlığa ve karakola teslim edilmektedir. Aynı bedelin sorun yaratabildiğini, teneke sayısı konusunda çeşitli anlaşmazlıklar çıktığını, bazı köylerin gelen kamyon adedini yanlış hesaplayarak daha fazla bal talep ettiğini de ayrıca eklemişlerdir. Diğer köylerin aksine Kapıkaya beldesinde arıcılar dışlanmakta ve arazilerine konaklamaları istenmemektedir. Arazi kullanımına izin veren köyler ise bu aynı bedeli istemediklerini, ancak arıcılar tarafından iyi niyet sınırları içerisinde verildiğini ifade etmişlerdir. Arıcılar köyle ilgili bir şikayet yaşandığında bunu muhtarla hallettiklerini söylemişler, en yoğun olarak karşılaşılan sorun olarak ise geceleri yapılan hırsızlık ve soygun türü olayları dile getirmişlerdir.

Yörede bitki örtüsünde bir değişiklik gözlenip gözlenmediği sorusuna yanıt olarak, üçgül bitki örtüsünde herhangi bir ciddi yitim olmadığını, ancak hava koşullarına bağlı olarak normal bir değişim yaşanabildiğini vurgulamışlardır. Bu bitkideki azalma ve diğer değişimlerin insanlara bağlı kullanıma göre değil hava koşullarına göre olduğunu söylemişlerdir. Geven de ise yoğun bir azalma olduğunu, yöre halkının geveni keserek ya da yakacak amaçlı tahrip ettiklerini söyleyen arıcılar, yoksulluk ile bu tahribatın ilgisi bulunmadığını, yörede zengininin de yoksulun da bu tahribatta payının olduğunu, hatta römork ve diğer tür taşıt araçlarına sahip olan görece varlıklı kişilerin bu tahribat sürecine daha yoğun olarak katkıda bulduklarını, bunun da ancak kolluk kuvvetleriyle önlenmesinin mümkün olduğunu ifade etmişlerdir. Ama ne var ki bölgede bu konuya duyarlı olan ve soruna ciddi olarak eğilen güvenlik gücü bulunmadığını, oysa arıcılar için bu tahribatın önlenmesinin son derece önemli olduğunu belirtmişlerdir.

Arıcıların yöre ve kendi meslekleriyle ilgili önerileri sorulduğunda,

- Geven bitkisinin bir ulusal servet olduğu ve korunmaya alınması gerektiği;

- Bu bitkinin sökümünün tamamen bir kayıt dışı ekonomik faaliyet olduğu;
- Alternatif olarak yöreye korunga ve ayçiçeği tohumu dağıtılması gerektiği;
- Devlete tekstil sektörü kadar katkısı olan arıcılığın bölge ve ülke ekonomisi bakımından mutlaka desteklenmesine ihtiyaç olduğu ifade edilmiştir.

7.5.2. Ticaret

Karacadağ köylerinde az rastlanan bir diğer gelir kaynağı bakkal dükkanı açmaktır. Ovabağ, Oğlaklı ve Karabahçe köylerinde temel gıda maddeleri satan bakkallara rastlanmıştır. Bunun yanında bir başka ticari faaliyet ve gelir kaynağı ise taşımacılıktır. Kamyon sahipleri yk taşıyarak, minibüs sahipleri ise yolcu taşıyarak gelir elde etmektedirler. Patoz ve traktör sahipleri ise yine belli bir ücret karşılığı araçlarını kiralamaktadırlar.

7.5.3. Yevmiyeli işçilik

Yevmiyeli işçilik/amelelik hayvan ve toprak sahibi olmayanların –bilhassa kadınların–başvurduğu bir gelir kaynağıdır. Yevmiyeli işçilik, hayvan bakımı ve ev işlerinde söz konusu olmakta, hayvanla ilgili işlerde pazarlık yapılırken, ev işlerinde verilen ücrete pazarlıksız razı olunmaktadır. Toprak ve hayvan sahibi olmayan bazı erkekler çobanlık yapmaktadır. Daha önce belirtildiği gibi bir kaç köyde aylık 100 milyon TL. karşılığında koruculuk yapanlara da rastlanmıştır.

8. Doğal Kaynaklar

Yapılan saha araştırmasında, Karacadağ yöresinde son 25 yıl içinde doğal kaynakların hızla tüketildiği ve azaldığı ve buna bağlı olarak bölgenin ciddi bir çölleşme tehlikesi ile karşı karşıya olduğu belirlenmiştir.

Doğal kaynak tahribatının yöre genelinde yaygın olduğu bilinmekle beraber, yapılan görüşmelerde halkın verimlilikte azalma, çoraklaşma süreçlerinde hızlanma gibi yadsınması oldukça güç olayları yoksulluk, nüfus artışı ve bilgi noksanlığı ve bilinçsiz kullanım gibi faktörlerle açıklamak yerine daha ziyade kadercilik gibi metafizik nedenlerle açıklamaya çalıştığı gözlenmiştir.

Geven konusunda yasaklar ve cezalar bağlamında alınan duyumlar sorun etrafında duyarlılığı artırmışsa da bu duyarlılık bitkiyi koruma olarak değil bitki tahribatının inkarı şeklinde gelişmiştir. Kendileri dışındakileri suçlama ve bunların tespitinde yardımcı olma gibi palyatif öneriler getirenler yanısıra, çok azınlıkta olmakla beraber cezalandırma ve kontrollerin yoğunlaştırılmasını da isteyenler olmuştur. İstisnalar olmakla birlikte, yöre halkı arasında “benden sonra tufan” ifadesinde kendini tanımlayan bir zihniyetin oldukça yaygın olduğu gözlenmiştir.

Bitki örtüsünün, özellikle geven bitkisinin kullanımı konusunda yardım alınabilecek olası paydaşlardan (stakeholder) ya da taraflardan biri olan güvenlik güçleri, yani jandarma ile yapılan sınırlı bir görüşmede, kendilerinin soruna fazla duyarlı olmadıkları izlenimi edinilmiştir. Karakoldaki “er sayısının rutin işler için bile yetersiz” olduğu, yöre halkının bu yaptırımlarda “askerin kullanılarak mevcut yabancılaşmanın arttırılmaması” gerektiğini söyleyen yetkililer, yoksulluğun bu doğa tahribatında temel belirleyen olduğunu ve yakacağı dahi olmayan insanlara bu şekilde baskı yapmayı vicdanen doğru bulmadıklarını söylemektedirler.

8.1. Mera Kullanımı

Köylerde yapılan toplantılarda köy başına düşen mera alanlarının ihtiyacı karşılamada yeterli olup olmadığı araştırılmış, bunun mevsim şartlarına bağlı olarak değiştiği belirtilmiştir. Son iki senedir yöreye düşen yağış miktarının “yeterli” olması sebebiyle bu sonuç mera alanlarını da verimlilik bakımından olumlu etkilemiş, ancak bundan önceki dönemde kuraklık yaşanmış ve hayvanlar senenin büyük bir dönemini ahırlarda ve yarı aç geçirmişlerdir.

Karacadağ bölgesinde her köy genellikle sadece kendi merasını kullanmaktadır. Sadece Yarımkaş köyü merasını komşu köylerle paylaşmaktadır. Diğer köyler hayvanlarının sayıca fazla olduğunu ve meraların ancak kendilerine yettiğini belirtmişlerdir. Ancak mera anlaşmazlıklarının sık sık yaşanmadığı ve meranın içinden diğer köylerin hayvanlarının geçmesine izin verildiği söylenmiştir. Bölgede mera kiralınması gibi bir uygulama yoktur.

Hayvanların yem olarak en çok tercih ettiği bitki üçgüldür. Ancak köylerin bazılarında üçgül bitkisinde son yıllarda büyük azalma gözlemlendiği ifade edilmiştir. Mera alanları verimini kaybetmiş ve kullanılan alanlar giderek daralmıştır. Bu azalmanın olası iki nedeni olabilir. Birincisi nüfus artışıyla birlikte hayvan sayısının da artması ve buna bağlı olarak doğal kaynaklara yapılan baskının yani aşırı otlatmanın söz konusu olması. Diğer neden ise hayvanları ahırda beslemenin çok pahalıya mal olması ve bu yüzden de meralar yeşerir yeşermez, hatta yeşermesi beklenmeden hayvanların meraya salınmasıdır. Daha önce de açıklandığı gibi bu tür erken ve aşırı otlatmalar sonucunda yeni filizlenmiş ot ve bitki örtüsü toprak yüzeyine çıkamadan hayvanların ayakları altında ezilip yok olmaktadır. Ayrıca küçük baş hayvanların ağız yapıları nedeniyle bitkileri köklerinden sökmeleri de önemli bir tahribat faktörü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple bazı köylerde (örneğin Karabahçe, Ovabağ) üçgül yetişen alanlar çit ile çevrelenerek ve erken otlatmaya karşı (40 gün boyunca) korumaya alınmıştır.

Meralardan en sık olarak toplanılan bitki üçgül, kenger, pancar ve gevendir. Kenger bitkisi genç kızlar ve yoksullar tarafından

toplanmakta ve harçlık sağlamak amacıyla satılmaktadır. Üçgül ve geven hayvanlara kışlık yem olarak kullanılmaktadır. Pancar diğer bazı bitkilerle birlikte (örneğin, yarpuz ve ebegümece) aile beslenmesinde yemek yapmada kullanılabilir. Eğriçay'da ise "Adıyaman lalesi" ya da "ters lale" denilen bitki soğanları ve yumruları toplanmakta ve Adıyaman'lı bir tüccar tarafında satın alınmaktadır.

Karacadağ yöresinde geven bitkisinin çölleşmeyi engelleyici bir özellik taşıdığı bilinmektedir. Bu bitkinin yaygınlaşmasının doğanın dengesini sağlamaya önemli bir katkı sağlayacağını söylemek mümkündür. Önceden de belirtildiği gibi geven hayvanlara kışlık yem olarak toplanmaktadır. Ancak Alatosun'da yaylalarda yakacak ihtiyacını karşılamak için de kullanıldığı belirtilmiştir. Bazı köylerde ise yoksul haneler tüm kış boyunca ısınmak için geven kullanmaktadır. Ancak köylerde bu geven kesiminin asla kökten yapılmadığı söylenmiştir. Bölgede yaşayanlara göre asıl sorun geven bitkisini büyük miktarlarda keserek, kamyonlara doldurup ticaretini yapan kişilerdir. Bu kişilerin yöre dışından ve genellikle Siverek'ten geldiği belirtilmiş ancak konu hakkında daha fazla bilgi alınamamıştır.

Köylüler jandarma karakollarının yöredeki geven sökümünü daha ciddi olarak kontrol etmelerini ve gereken önlemleri almalarını istemektedir. Ancak bunun ne kadar içten ve ciddi bir arzu olduğu bilinmemektedir. Örneğin, Karabahçe köyünde geven sökümü yasaklandığından beri köyde yaşayanların sökümü gece gittikleri söylenmiştir.

Yapılan araştırmada sorulan bir soru köyde mera ıslahı istenip istenmediğine dairdir. Bu soruya tüm köyler istediklerini belirterek olumlu yanıt vermişlerdir. Ancak istemelerine rağmen bunun mümkün olmayacağını da belirtmişlerdir. Bu yargılarında böylesi bir ıslahın önkoşulları olan yeterlilik ve mülkiyetin belirlenmesinde henüz gerçekleşmediğine değinmişlerdir. Bu iki önkoşul sağlanmadıkça gerçek anlamda bir mera ıslahına katılım mümkün olmayacağı vurgulanmıştır.

Halen Karabahçe köyünde bir ıslah projesi uygulanmaktadır. Araştırmayı yapan SÜRKAL ekibi Alatosun'da böyle bir deneme-demonstrasyon çalışması başlatmıştır. Projenin

uygulama alanı Alatosun belediye başkanının görevlendirdiği, bölgeyi ve insanlarını yakından tanıyan bir köylü ile birlikte seçilmiştir. Ancak Alatosun Belediye Başkanı'nın aynı zamanda "şeyh" kimliğinden de kaynaklanan gücü ve sözü geçerliliği özel bir durumdur. Bir diğer deyişle Alatosun'da yaşayanların çalışmayı kabul etmesi diğer köylerde de aynı çalışmanın yapılabileceği ve burada yaşayanların da bunu kabul edeceği anlamına gelmemektedir. Bu nedenle, yapılan çalışmanın amacı bölgede mümkün olabilecek bitki çeşitliliğini ortaya koymak ve böylelikle konu ile ilgili bir örnek oluşturmak ve gelecekteki olası projelere gerçekçi veri ve yol gösterici bilgi sunmakla sınırlıdır.

8.2. Ormanlar

Karacadağ'da ormanlar da büyük ölçüde yok olmuştur. Yakacak olarak odun kullanılması bunun başlıca nedenidir. Yoksul haneler yakacak olarak ormandan kestikleri odunları kullanmayı halen sürdürmektedirler. Ancak genellikle yoksul haneler günah keçisi olarak ifade edilse de ormanlık alanların bu şekilde tahribatına ekonomik konumu ne olursa olsun neredeyse her hanenin katkıda bulunduğu da yadsınmaması gereken önemli gerçektir. Ekonomik zorlukların etkisini azımsamakla beraber sorunun kökeninde, çevre konusundaki düşük bilincin yattığını söylemek çok daha gerçekçi bir yaklaşım olacaktır. Az da olsa hala varlığını sürdüren ağaçlık bölgelerin koruma altına alındığı bildirilmiştir. Bölgede yaşayanlar bu konuda jandarma karakollarından sıkı bir denetime dayalı destek istediklerini belirtmişlerdir.

Köylerdeki halkla yapılan toplantılarda yörede yeterli su bulunmadığı için ağaçlandırma çalışmalarının başarıya ulaşmayacağı söylenmektedir. Eğriçay'da ise köylülerin gelir amaçlı kullanılan toprakların ormana dönüştürülmesine kimsenin razı gelmeyeceği söylenmiştir.

Ağaçlandırma faaliyetleri doğal kaynakların tahribi ve çölleşme süreçlerinde ortaya çıkan tehditleri önlemeye yönelik çok önemli bir konudur. Bu nedenle eylem araştırmasının bundan sonraki aşamalarında bu konu üzerinde tüm taraflar nezdinde gerekli duyarlılığın gösterilmesi ve yeni bir tartışma sürecinin başlatılması gerekmektedir.

8.3. Yabani Hayvan Varlığı

Yapılan araştırmada bölgede yaşayan yabani hayvanların sayısında ve türlerinde zaman içinde büyük ölçüde bir azalma olduğu saptanmıştır. Eskiden görülen domuz ve ayı ormanların yok olmasına paralel olarak yok olmuştur. Halen belirli bir ölçüde varlığını sürdüren tilki, kurt, çakal, tavşan, keklik ve ördek sayılarında ise büyük bir azalma görülmektedir. Karacadağ yöresinde Diyarbakır'dan ilkbahar başında gelip keklik, tavşan ve ördek avlayan avcılara rastlanmaktadır. Ancak son yıllarda yasaklamalar sonucu avlanmanın azaldığı belirtilmektedir. Yabani hayvanların azalması insanların çoğalmasına yani yöredeki nüfus artışına bağlanmaktadır. Karacadağ'da insan ve insanın geçim yollarının yayılımı ile doğal kaynaklar arasında ters bir orantı olduğu derinlemesine araştırılıp sorgulanmadan kabul edilmiş, yaygın bir görüştür.

8.4. Tarım Arazileri

Eğriçay, Oğlaklı, Ovabağ, Karabahçe köylerinde ve Kapıkaya beldesinde tarım arazilerinin gittikçe verimsizleştiği söylenmiştir. Bu hem iklimin kuraklaşmasına hem de ekimin fazlalaşmasına (nadas alanlarının daralmasına) bağlanmıştır. Halıören, Eğriçay köylerinde ve Kapıkaya beldesinde taşların temizlenerek tarıma açma yani tarlaya dönüştürme işlemlerinin hala sürdürüldüğü ifade edilmektedir. Diğer köylerde ise taş toplamak çok zor/zahmetli olduğu için tarla açma sürecinin dışında kaldığı belirtilmektedir. Ancak tarla açma işlemlerinin jandarma tarafından yasaklanmış olmasının, köyde görüşülen kişilerin bu tür pratikler konusunda araştırma ekibine doğru ve yeterli bilgi vermemiş olma olasılığını artırdığı varsayılabilir.

Eğriçay'da rüzgar, Karabahçe ve Kapıkaya'da ise yağış sebebine dayalı toprak kaybı (erozyon) olduğu gözlemlenmiştir. Kapıkaya'da traktörlerin araziye boylamasına sürmesinin bu sorunun ortaya çıkmasını ayrıca güçlendirdiği ifade edilmiştir. Son olarak Yarımkaş köyünde arazinin fazla taşlı olduğu için, yağışlı zamanlarda ekinlerin köklerinin boğulmasına neden olduğu ifade edilmiştir.

SAVUNU VE YAYIM FAALİYETLERİ :

A.Duyarlılık geliştirme toplantıları:

Proje amaçlarından ve katılımcı kalkınmanın ön koşullarından biri olarak bir eylem araştırması niteliğinde olan Projenin sonuçları, duyarlılık geliştirme toplantılarında farklı olası paydaşlara sunulmuş ve genel tartışmaya açılmıştır.

Söz konusu toplantıların ilki köy düzeyinde gerçekleştirilmiştir. 8 Mart 2002 tarihinde Karabahçe köyünde Proje kapsamında bulunan köyleri ve beldeyi temsilen gelen vatandaşlar, kamu yetkilileri ve SÜRKAL uzmanlarının katılımlarıyla gerçekleştirilmiştir.

Kalkınma konsepti, katılımcı kalkınmanın temel ilkeleri ve Güneydoğu Anadolu özelinde taşıdığı önem temalarını kapsayan genel tanıtımdan sonra eylem araştırması bulguları sunulmuş ve tartışmaya açılmıştır. Köy düzeyi toplantısında ortaya atılan görüşler şunlardır:

- Eylem araştırması bulgularının geçerli ve doğru olduğu, Karacadağ yöresi gerçeğini yansıttığı,
- Yapısal sorunlar bağlamında; köy topluluğunda çoğunluğu temsil eden kesim en önemli yapısal sorunun mevcut feodal yapı olduğunu söylemiş ancak bu, yörede şeyhliği ve ağalığı temsil eden kişilerce yadsınarak feodal yapının emniyet bakımından yörede koruyucu bir mekanizma olduğu,
- Katılımcılık olgusunun yöre için yeni ve -bazılarına göre erken olduğu,
- Mevcut en önemli sorunun geçim sıkıntısı olduğu ve bu sıkıntının yaşamlarının her yönünü etkilediği,
- Kadın iş yükünün çok ağır olduğu,
- Doğal kaynakların tahribinin yoğunluğu ile yoksulluk arasında sıkı bir ilişki olduğu,

- Doğal kaynakların tahribatında yoksulluk kadar bilinç düzeyi düşüklüğünün de önemli olduğu,
- Alışkanlıkların bu tahribatta belirleyici olduğu,
- Kaynakları kullanım bakımından erkeklere oranla sürece daha fazla dahil olan kadınların bu tahribatta önemli rol oynadığı

ifade edilmiştir.

Toplantıda ortaya atılan öneriler şunlardır:

- Geçim sıkıntısını en aza indirmeye yönelik programlar uygulanmalı,
- Bu programlarda en yoksulun önceliği olmalı
- Bireyi değil toplum genelini kapsayan gelir getirici faaliyetler gerçekleştirilmeli
- Karacadağ yöresinde bulunan doğal kaynaklar konusunda bilgilendirme programları geliştirilmeli ve uygulanmalı,
- Kaynakların kazanımı ve korunması konusunda bilinçlendirme çalışmaları yapılmalı,
- Doğal kaynak tahribatının önlenmesine yönelik yaptırımların artırılması,
- Kadınların iş yükünü azaltıcı mekanizmalar geliştirmesi.

Erkeklerin katılımıyla gerçekleştirilen bilgilendirme toplantısının paralelinde Karabahçe köyü kadınlarıyla Dünya Kadınlar Günü kutlamaları yapılmış ve kadınlara da benzer bir bilgilendirme sağlanmıştır. Kendilerinin görüş ve önerileri sorulmuş ve aşağıda sunulan fikirler alınmıştır:

- Kadınların iş yükünün çok ağır olduğu,
- Yaşamlarını güçleştiren en önemli faktörün geçim sıkıntısı olduğu,

- Kendilerine yapılabilecek en önemli katkının köylere su getirilmesi ve erkeklere istihdam yaratılması olduğu,
- Doğal kaynak tahribatının normal olduğu ve güç yaşam koşulları altında bu kaynakların yok olması gibi bir kaygılarının olamayacağı,
- Yarın kendilerine ne olacağını bilemedikleri bir ortamda kendilerinden sonra gelecek kuşakların karşılaştıkları sorunları düşünemeyecekleri,
- Kadın ve genç kızlara yönelik beceri kursları uygulanması,
- Sağlık sorunlarının yetkililere öncelikle duyurulması

SÜRKAL ekibi gerçekleştirilen bu toplantıyı farklı bağlamlarda yararlı bulmuştur. Toplantıdan edinilen izlenimler:

- Farklı kesimleri buluşturması, özellikle halkın, kamu görevlileriyle aynı platformu paylaşmasının kendileri için oldukça heyecanlandırıcı olduğu,
- Doğal kaynaklar konusunda genel duyarsızlık ve “benden sonra kıyamet” şeklinde ifade edilen umarsızlık,
- Doğal kaynaklar üzerinde artan nüfusa paralel olarak giderek artacak bir baskı oluşacağı,
- Yoksulluk- doğal kaynak tahribatı arasında doğru orantılı ilişkinin önemli olduğu ancak yoksulluğun tek başına bir faktör olmadığı; yoksulluk kadar duyarsızlık ve bilinçsizliğin de önemli olduğu,
- Bu faktörler göz önünde bulundurularak uygulamaya yönelik projenin holistik bir anlayışla hazırlanması, hem gelir getirici hem de bilinçlendirme ve duyarlılık geliştirme faaliyetlerini içermesi gerektiğidir.

Duyarlılık geliştirme bağlamında gerçekleştirilen ikinci toplantı 7 Haziran 2002 Cuma günü Dicle Üniversitesinde gerçekleştirilmiştir. Farklı kesimleri buluşturarak genel bir

tartışma ortamı yaratma ve görüş alışverişini sağlama amacını taşıyan bu toplantıda üniversite mensupları, yerel yönetim temsilcileri, GAP İdaresi uzmanları, STÖ temsilcileri ve köy temsilcileri katılmışlardır.

Toplantı, köy düzeyi toplantısında izlenen metot izlenerek gerçekleştirilmiştir. Toplantının ilk bölümünde sosyo-ekonomik yapıya yönelik yapılan araştırmanın bulguları, ikinci bölümünde ise bitki çeşitliliğine yönelik yapılan araştırmanın bulguları sunulmuş ve tartışmaya açılmıştır. Bu toplantı da ortaya atılan görüşler ve olası çözüm önerileri şunlardır:

- Karacadağ, Güneydoğu Anadolu bölgesi özelinde yaşanan sorunların getirdiği özel şartlarla şekillenmiş bir yöredir
- Katılımcılık önemli bir konsepttir ancak yöre halkı için yenidir
- Mevcut yapı, kalkınma müdahaleleriyle geliştirilebilir
- Yerel halk ile toplumun diğer kesimleri arasında ciddi boyutta bir kopukluk vardır
- Söz konusu kopukluk yerel halkın kendi içine dönük yaşam tarzı ve toplumun diğer kesimlerinin umursamazlığı nedeniyle oluşmaktadır
- Karacadağ yöresinde yoksulluk ciddi bir sorundur
- Mevcut kaynaklara en etkin erişen kesim, mevcut sistemde feodal yapıyı temsil eden güçlü kişilerdir. Erişimin hakkaniyet prensibi doğrultusunda şekillenmesi ve mevcut kaynakların etkin kullanımı sağlanmalıdır
- Yoksulluğu azaltmaya yönelik sistematik, holistik bir yaklaşımla hazırlanmış projeler ve mekanizmalar geliştirilmelidir
- Yörede gerçekleştirilecek projelerde sosyal kapital olan insanın geliştirilmesine özel bir önem verilmelidir

- Hayvancılık mevcut gelir kaynakları içerisinde en fazla olanak sunan faaliyet olarak ortaya çıkmaktadır. Bu faaliyet, süt veren yabancı hayvan ırkları getirilerek güçlendirilebilir,
- Geleneksel hayvancılık özellikle zamansız otlatma nedeniyle doğal kaynakları tahrip etmektedir. Mera ıslahı yanısıra mümkün olan her yerde modern hayvancılığa geçilmesi,
- Sulu tarım halk için etkin bir alternatif gelir getirici faaliyet olabileceğinden, bu faaliyeti gerçekleştirecek altyapının oluşturulması,
- Köylünün girdi verilmesi gibi çeşitli mekanizmalarla güçlendirilmesi,
- Doğal kaynaklar tahrip edilmeden alternatif geçim kaynağı olarak değerlendirilmesi,
- Doğal kaynakları tahrip etmeden geçimini sağlayan başarı örneklerinin yaygınlaştırılması,
- Alternatif geçim kaynağı olarak prim alanı daha yüksek sınıai bitkilerinin yetiştirilmesi,
- Arıcılık için uygun bir coğrafyaya sahip olan Karacadağ'da arıcılığın geliştirilmesi,
- Sorunların çözümünde mümkün olduğunca geniş tabanlı bir katılımı sağlayan bütüncül yaklaşımın temel hareket noktası olması,
- Sorunların tanımı ve çözümüne yönelik inisiyatiflerde hedef kitle, araştırmacı, uygulayıcı ve yerel insan kaynağı arasında koordinasyonun kurulması,
- Lobi ve savunma faaliyetlerinde şu ana kadar büyük oranda atıl kalmış olan Dicle Üniversitesinin devreye girmesi,
- Hayattan kopuk araştırmacı profiline sahip akademisyenlerin sürece daha etkin katılımları ve çözüm önerileri geliştirici olmaları gerektiği,

- Akademisyenler yanısıra teknik uzmanların da sürece daha etkin katılımlarının sağlanması,
- Makro boyutta çözümlenmesi gereken mülkiyet yapısına yönelik sorunların çözümü için lobi yapmak gerektiğini,
- Doğal kaynaklar konusunda etkin bir duyarlılık artırma faaliyetinin geliştirilmesi ve uygulanması gerektiğini,
- Duyarlılık geliştirme yanısıra çeşitli yaptırımlar ve cezai uygulamaların devreye sokulmasının kaçınılmaz olduğunu,
- Karacadağın endemik türler bakımından önemine işaret edenler, doğal kaynakların etkin ve sürekli korunması için bu yörenin bir Milli Park haline getirilmesi gerektiğini,
- Karacadağ'da bir gen bankası oluşturulmasını,
- Bazı türler kültüre alınmalısının gerektiğini

savunmuşlardır.

SÜRKAL ekibinin toplantıdan edindiği izlenimler şunlardır:

- Toplantı, katılımcı kalkınma anlayışı ile şekillenmiş ve toplumun farklı kesimlerinin bir araya gelmesini sağlamıştır,
- Topluluk mobilitesi sağlanmıştır,
- Bazen şartlar bazen kişisel tercihler nedeniyle genelde yöre insanından kopuk yaşayan akademisyenlere toplumsal rollerini hatırlatma bağlamında işlevsel olmuştur,
- İlgileri ve uzmanlıkları farklı olmasına rağmen katılımcılar ortak çözüm önerileri üzerinde birleşebilmişlerdir,
- Alternatif gelir kaynaklarının geliştirilmesi mevcut düşük istihdamın (underemployment) son bulması için önemli bir faktör olarak tanımlanmıştır,

- Üretime yönelik ve alternatif gelir getirici faaliyetleri kapsayan projeler geliştirilmesi ve uygulanması bir zorunluluk olarak tanımlanmıştır
- Uygulamaya yönelik projelerin vazgeçilmez unsurunun ise doğal kaynaklar konusunda duyarlılık yaratma faaliyetleri olması gerektiği vurgulanmıştır

B. Raporun Çoğaltılması

UNDP/ GEF Small Grants Program kapsamında finanse edilen bitki çeşitliliği ve mevcut bilinç düzeyi yanısıra doğal kaynaklar üzerinde mevcut olan baskınının, tahribat yoğunluğunun tespitine yönelik olarak gerçekleştirilen eylem araştırması sonunda ortaya çıkan raporlar;

- Farklı kesimlerde konuya duyarlılığı arttırmak,
- Elde edilen bulguları yaymak ve konu üzerinde çalışan diğer kuruluşlarının da kullanımını sağlamak,
- Alanda gerçekleştirilen faaliyetlerin daha geniş bir tabanda duyulmasını sağlamak,
- UNDP/ GEF Small Grants Programın çevre konusuna yaptığı katkıyı duyurmak,
- Geribesleme sağlamak,
- Başarılarından ve başarısızlıklardan yola çıkarak uygulamaya yönelik tekrarlanabilir modeller üzerinde tartışma açmak amacıyla CD Rom ortamında çoğaltılmaya başlanmıştır. Çoğaltım gerçekleştirildikten sonra konuyla ilgili olan ve yukarıda bahsedilen amaca hizmet edecek çeşitli kamu ve özel kuruluşla dağıtılmaya başlanacaktır.

C. Belgesel Film Çekimi

Eylem araştırması sırasında, UNDP/ GEF Small Grants Programı, Türkiye Koordinatörlüğünün öncülüğünde ve finansında bu program kapsamında gerçekleştirilen projeleri tanıtan ve faaliyetlerin BM bünyesinde tanıtımını hedefleyen bir belgesel film hazırlanmaktadır.

Belgeseli hazırlayan profesyonel grup, dönem dönem sahaya gelmiş, duyarlılık geliştirme toplantılarını, bitki türlerini, yerel halkın ve uygulayıcı kuruluşun görüşlerini içeren çekimler yapmıştır.

GELECEĞE YÖNELİK ÖNERİLER:

Eylem araştırmasını tamamlayan SÜRKAL, elde edilen verilerden hareketle ikinci aşama olarak,

- Gelir getirici faaliyetler
- Kapasite geliştirme (çevre konusunu da içeren eğitim programları yoluyla)
- Duyarlılık geliştirme
- Topluluk mobilizasyonu
- Temel kaynak kullanıcı olarak kadın

bölgelerinden oluşan uygulamaya yönelik projeler üzerinde çalışmaktadır. Proje uygulamalarında, Karacadağ'da eylem araştırmasının yapıldığı köyler ve belde, gelir düzeyi, tahribat yoğunluğu ve konuya olan duyarlılık bağlamında alt gruplar halinde toplanacaktır. Projeler, alt grup önceliklerine göre esnek bir yaklaşım benimsenerek uygulanacaktır. Bu projeler sonunda;

- ekoloji konusunda tekrarlanabilir modeller geliştirilmesi
 - bu modellerin yaygınlaştırılmasına yönelik savunuculuk faaliyetleri
- amaçlanmaktadır.

SONUÇ

Karacadağ (Yukarı Mezopotamya) bitki çeşitliliği bakımından son derece zengin , buna karşılık sosyal, ekonomik ve teknik nedenlerden kaynaklanan tehditlerin giderek yoğunlaştığı bir coğrafyadır. Karacadağ, sahip olduğu doğal zenginliklerden dolayı mutlaka koruma altına alınması gereken bir bölgedir. Ancak doğal kaynakları ve yaban hayatı tehdit eden faktörlerin bütüncül bir yaklaşımla ve derinlemesine araştırılmasının ve analiz edilmesinin, çözüm önerilerinin geliştirilmesinde ilk adımı oluşturması zorunludur.

Araştırma ve sorun tespiti çalışmalarında ilişkiler ve olaylar ekonomik, ekolojik ve sosyolojik boyutlarda irdelenmesi ve eyleme dönük plan, program ve projelerin mutlaka tüm paydaşların (kamu kuruluşları, doğrudan kaynak kullanıcılar, güvenlik güçleri, kalkınma ve çevre konularında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları (NGO'lar), eğitim ve bilim kurumları ile mahalli idareler vs. katılımıyla gerçekleştirilmesinin temel yaklaşım olarak benimsenmesi gerekmektedir.

Karacadağ, 80 km yarıçapında geniş bir coğrafi ve idari bir alandır. Bitki çeşitliği ve doğal kaynaklar üzerindeki tehditler ve çeşitli baskılar bu bölgenin “alt bölge”lerine göre değişiklik göstermektedir. Tespit ve somut önlemlere yönelik çalışmalarda bu durum dikkate alınmalıdır.

Tehditlerin ortadan kaldırılması ve doğal kaynakların etkin ve /veya rasyonel kullanımı sorunları insanı merkez alan bir kalkınma ve koruma anlayışı paralelinde yasal önlemleri de dikkate almayı ve uygun araçların sağlanmasını gerektirmektedir. Diğer bir deyişle Karacadağ’da bitki çeşitliliğinin korunması, giderek geliştirilmesi resmi kamu kuruluşları, kaynak kullanıcı halk (çiftçiler, hayvancılar, arıcılar, kadınlar) ve bilim kuruluşlarının sıkı işbirliği yaptığı katılımcı bir “çevre ve kalkınma programını geliştirip, uygulamayı gerektirmektedir. Farklı taraflar arasındaki eşgüdümün sağlanmasında ulusal ya da bölge düzeyinde faaliyet gösteren saha deneyimine sahip NGO’lara önemli görevler düşmektedir.

BÖLÜM II: TEMEL GEÇİM KAYNAKLARI VE EKONOMİK YAPI

2.1. KÖYDE/YERLEŞİMDE TEMEL GEÇİM KAYNAKLARI (önem sırasına göre)

Geçim Kaynakları	Geçmişte (25 YIL ÖNCE)	Günümüzde
Hububat tarımı		
KB-BB hayvancılık		
Ücret/ emeklilik/sosyal yardım		
Köy dışı mevsimlik işçilik		
Sebzecilik		
Arıcılık		
Diğer (pirinç vb.)		

2.2. MÜLKİYET, ARAZİ VARLIĞI ve DAĞILIMI

Mülkiyet

Köyde arazi kadastro çalışması yapıldı mı :Evet _____ Hayır _____
Köyde mülk edinme biçimleri (miras, satın alma, zilliyet vb.)

Köy ortak kullanımında bulunan arazi ve mallar (çayır, mera, otluk, tarım arazisi, ortak kullanım tesisleri vb.)

Köyde geleneksel miras paylaşım şekli (kızlara eşit pay, çeşitli anlaşmazlıklar vb.)

Arazi varlığı

Köyün toplam arazi varlığı : _____ dekar

Ekilebilir toplam arazi varlığı : _____ dekar (toplam)
Kuru : _____ dekar
Sulu : _____ dekar
Nadasa bırakılan : _____ dekar

İşlenemeyen arazi miktarı (taşlık, kayalık, bataklık vb.) : _____ dekar

Çayırılık : _____ dekar
Mera : _____ dekar

Toprak dağılımı

Köyde topraksız hane sayısı : _____

Bu hanelerin geçim kaynağı

1. _____
2. _____
3. _____

Hane başına ortalama arazi miktarı : _____ dekar
Sahip olunan en fazla arazi miktarı : _____ dekar.
Köyde hane başına ortalama arazi parça sayısı : _____ adet
Köyde arazi kiralama, yarıcılık, ortaklık durumu

Kuru ve sulu tarımda münavebe türleri

- Kuru tarım _____
- Sulu tarım _____

2.3. YETİŞTİRİLEN ve SATILAN ÜRÜNLER

Yetiştirilen Ürünler	Hane sayısı	Ekilen alan (dekar)	Verim (kg/dekar)	Üretim Miktarı (Kg)	Satılan miktar (Kg)
HUBUBAT					
Buğday					
Arpa					
Mısır					
Diğer					
BAKLAGİLLER					
Nohut					
Mercimek					
Diğer					
YUMRULU BİTKİLER					
Soğan					
Patates					
Sarımsak					
Diğer					
ENDÜSTRİYEL BİTKİLER					
Pancar					
Tütün					
Diğer					
SEBZE					
Fasulye					
Domates					
Biber					
Salatalık					
Kabak					
Patlıcan					
YEM BİTKİLERİ					
Yonca					
Fiğ					
Korunga					
Yulaf					
Diğer					
MEYVE					
Elma					
Armut					
Üzüm					
Diğer					

Not: Bu tablonun tamamı doldurulamayabilir. Amacı köylülerin piyasa ile bağlantılarını ortaya koymaktır.

2.4. HAYVANCILIK

Büyükbaş (BB)

Yerleşimde yaklaşık BB hayvan sayısı : _____
Sağmal oranı : _____
Hayvan türleri _____

Melez sayısı _____
Yerli hayvan sayısı _____

Küçükbaş (KB)

Yaklaşık KB hayvan sayısı (toplam) : _____
Koyun _____
Kuzu _____
Keçi _____
Oğlak _____

İş hayvanları

Tek tırnaklılar (at, katır, eşek vb.) _____
İş hayvanları (öküz, manda vb.) _____
Bu hayvanları kullanma alanları _____

Süt ve süt ürünlerinin değerlendirilmesi

Hayvanların laktasyon süresi ve günlük süt verim ortalaması BB _____ KB _____
Sağım teknikleri nelerdir?

Ne zaman kim tarafından sağım işlemleri yapılıyor?

Süt nasıl değerlendiriliyor?

Sütü satıyorlar mı? 2001 yılı Kg/litre fiyatı nedir?

Hastalıklar ve hastalıklarla mücadele

Hayvanlarda görülen yaygın hastalıklar

Yaygın hastalıklar nelerdir? Bunlarla mücadele ve tedavisi nasıl yapılmaktadır?

1. Geleneksel tedavi yöntemleri

2. Modern tedavi yöntemi

Hayvan beslenme ve besleme

Hayvan beslenmesinde besi süresi BB _____ KB _____
sıklık durumu nedir?

Kesif yem alımı nereden sağlanıyor?

dane yem, saman ve ot nereden temin ediliyor?

Besi yöntemleri: Ahır..... Mera.....

Sürü otlatması yapılıyor mu (köy sürüsü, çoban tutumu vs) ?

Son 10-15 yılda hayvancılıkta meydana gelen değişimler (süt, besi ve kredi)

Hayvansal ürünlerde pazarlama

Hayvansal Ürünler	Nerede	Kime	Ne kadar
Canlı hayvan			
Süt			
Peynir			
Yağ			
Yapağı			
Deri			
Diğer			

Köylülerin kamudan aldıkları tarım ve veterinerlik hizmetleri nelerdir?

Hayvancılık sorunları ve köylülerin önerileri nelerdir?

2.5. ARICILIK

(Not: Bu soru köylerinde önemli sayılabilecek miktarda arıcılık yapan veya köylerine gezgin arıcı gelen köylere sorulacaktır)

Arıcılıkla uğraşan hane sayısı	Kovan Sayısı		Hane Başı Ortalama Kovan Sayısı	Kovan Başı Verim (kg)		Satış Fiyatı (TL)	
	Fenni	İlkel		Fenni	İlkel	Petek	Süzme

- Köyünüzde gezginci arıcılık yapan var mı? Nerelere gidiyorlar?

- Köyünüze gezginci arıcı geliyor mu? Gelenler hakkında ne düşünüyorsunuz?

- Arıcılık yapanlar bu işi nereden öğrendiler?

- Arıcılık yapmak amacıyla Kaymakamlık veya başka kamu kuruluşlarından yardım veya destek aldınız mı?

- Arıcılıkta yaşanan sorunlar nelerdir?

Destek, Kredi	
Hastalıklar	
Teknik Eğitim	
Girdi	
Pazarlama	
Ana arı	

Arıcılık sorunları nasıl çözülür?

Arıcılıktan ne tür beklentileriniz var?

Arıcılık buralarda olur mu, gelişir mi?

Arıcılık yapmak isteyenler var mı? Kaç kişi?

2.6. TARIMSAL FAALİYETLERİNİN AYLARA DAĞILIMI

FAALİYETLER	E K	Sü re	A Y L A R											
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
BİTKİSEL TARIM														
Sürüm														
Ekim														
Gübre														
Sulama														
Çapa-ot alma														
İlaçlama														
Hasad														
Taşıma														
Pazarlama														
HAYVANCILIK														
Ahırda bakım														
Ürün değerlendir.														
Yemin temini, depolanması														
Meraya çıkış														
Kızgınlık dönemi														
Hayvan hastalıkları														
DİĞER FAALİ.														

Köyünüzde yalnız erkekler tarafından yapılan işler nelerdir?

Köyünüzde yalnız kadınlar tarafından yapılan işler NELERDİR?

BÖLÜM III: DOĞAL KAYNAKLAR VE YARARLANMA

3.1. MERALAR

Hayvancılıkla ilgili hane sayısı	Mera alanı (da.)	Çayır Alan (da)

	Çıkış dönemi	Dönüş dönemi	Nasıl otlatılıyor? (düzeni, sistemi)
Büyükbaş Hayvan			
Küçükbaş Hayvan			

Ahırdaki hayvanın dışkısını değerlendiriliyor musunuz? Nasıl değerlendiriyorsunuz?

Meradan Bitki Toplama şeklinde Yararlanma (Etno-botanik)

- Türler- Kimler?.Nereden?-.Nasıl? Ne Zaman?- Ne Kadar? Satılıyor mu? (gelir getiriyor mu?)
- -Nerede pazarlanıyor- Kimlere-.Kaça-.Gelir kaynağı olarak öneme sahip mi? Ticarileşme var mı? (mantar, yeşil otlar, diğer)

Hangi Türler?	Kimler?	Nereden?	Nasıl?	Ne Zaman?	Satılıyor mu?	Ne Kadar?

- Satılan Türler için:

Tür	Nereye pazarlanıyor?	Kimlere Pazarlanıyor?	Kaçta Satılıyor?	Gelir Kaynağı Olarak Önemi Ne Boyutta?

Keçi besliyor musunuz? Keçilerle ilgili ne gibi sorunlarınız var?

Keçilerin yerine başka bir şey yapmak ister misiniz? Bunun nasıl olmasını istersiniz?

Mera alanlarınız yeterli mi?

Mera alanlarınızı başka köylerle veya yaylacılarla ortak kullanılıyor musunuz?
Kiraya veriyor musunuz? Bu kapsamda sorunlarınız ve önerileriniz var mı?

Meralarla ilgili sorunlarınız nelerdir? (Verimsizlik, sınır anlaşmazlıkları, aşırı / zamansız kullanım, bitki türleri, hayvanların tercih ettiği ot türlerinde azalma var mı?)

Sizce meralar geçmişe göre ne durumda? Eğer kötüleşme varsa neden?

Mera ıslahı konusunda bazı denemeleri başlatmak ister misiniz?

3.2. YABAN HAYATI VE AVCILIK

Yörede Yaşayan Yabani Hayvanlar Nelerdir?	
Nesli Azalan/Artan veya Kaybolan Türler Var mı?	
Sebepleri, Yorum ve Öneriler	
Avcılık, ne amaçla, kimlerce yapılıyor?	
Avlanan Türler ve Avlanma Zamanları	

3.3. SU KAYNAKLARI

	İÇME	SULAMA
Nereden, nasıl temin ediliyor?		
Köye nasıl geliyor, nasıl dağıtılıyor? Tesis var mı? (çeşme/şebeke, toprak/beton kanal, sulama havuzu, motopomp)		
İşletme, yönetim, bakım, onarımı nasıl gerçekleştiriyorsunuz? Bunun için oluşturduğunuz örgütlenme var mı?		
Yeterli mi? Sağlıklı mı? Sağlık konusunda analiz yapılıyor mu?		
Ödeme yapıyor musunuz? Nasıl?		

Su kaynaklarınız yeterli mi? Yetersizse başka seçenekler var mı?

İçme, kullanma ve sulama amaçlı suyun işletme, yönetim, bakım, onarımla ilgili sorunlar var mı?

Çözümler ve Öneriler

İÇME	SULAMA

3.4. TARIM ARAZİLERİNİN KULLANIMI VE EROZYON DURUMU

Tarım alanlarının toprak kalitesi/ veriminde değişiklik var mı? Neden? Önerileri

Yeni alanlar için taş toplayarak ya da mera alanlarını daraltarak tarıma açma gereği duyuluyor mu? Neden?

Rüzgar ve yağışla gelen toprak kaybı var mı? Neden oluyor, eskiden bu derece olur muydu?

Toprak verimini artırmak, erozyonu önlemek için neler yapılmalı?
Erozyona karşı ağaçlandırma yapmak isterler mi?

Geleneksel tarım yöntemleri ve erozyon arasında bağlantı var mı? Düşünceleri, gözlemlerimiz.(nadas, yakma, eğim ve toprak sürme, su ve gübre kullanımı)

3.6 CİNSİYET ROLLERİ

Kadın Sayısı	
Okuma-yazma oranı	
Okula devam eden kız çocuğu sayısı	
Kadın işi olarak kabul edilen aktiviteler:		Günlük harcanan zaman:
Ev temizliğisaat
Su taşımasaat
Çocuk bakımısaat
Yemek yapmasaat
Çamaşır yıkamasaat
Yemek yapmasaat
Ekmek pişirmesaat
Hayvan bakımısaat

Kadının kaynaklara erişimi:
Köyde kadınlara mülkiyet hakkı tanınıyor mu?

Miras hakkı tanınıyor mu?

Toprak, hayvan ve benzeri kaynaklara sahip olan kadın var mı? Yoksa neden?

Kadınlar hangi doğal kaynakları, ne amaçlı kullanıyorlar?

Bu kaynaklara erişimde sorun yaşanıyor mu? Ne tür sorunlar?

Varsa göç olgusu kadının iş yükünü nasıl etkiliyor?

Kadının nakit geliri var mı? Varsa hangi faaliyetlerden kazanıyor?

Kazandığı parayı kim kullanıyor?

Kazandığı parayı ne amaçlı kullanıyor?

Sosyal güvenliği olan kadın var mı?

Sayı